

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

S.İLHAMİ'NİN SON TÜRKÇE SARF ADLI ESERİ – İNCELEME -
METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma Nur ÖZDAŞ

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

S.İLHAMİ’NİN SON TÜRKÇE SARF ADLI ESERİ – İNCELEME -
METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma Nur ÖZDAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı'nda 201412535004 numaralı Şeyma Nur ÖZDAŞ' ın hazırladığı "S.İlhami' nin Son Türkçe Sarf Adlı Eseri-İnceleme - Metin" konulu ~~DOKTORA/YÜKSEK LİSANS~~ tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22.03.2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Kazım TOLUDAŞ

Üye (Danışman)

Prof. Dr. Behrettin KAHRAMAN

Üye

Üye Doç. Dr. Saadet Maltepe

Üye

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Eğitim-öğretimin en temel ve kapsamlı materyali olan ders kitapları, eğitim alanında çalışanlar ve çalışmak isteyenler için her daim araştırma konusu olmuştur. Bilhassa önceki dönemleri göz önüne aldığımızda eğitimde teknoloji temelli materyallerin mevcut olmaması ders kitaplarını daha da zaruri ve mühim bir öğretim aracı haline getirmiştir. Neredeyse kullanılan tek materyal olması, kullanıldıkları dönemin öğretim anlayışını ne denli yüksek düzeyde yansıttıklarını gösterir.

Günümüz çağdaş öğretim anlayışının temellerinin 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile atıldığı bilgisini göz önüne alırsak, Cumhuriyet Dönemi kaleme alınan ve mekteplerde okutulan ders kitaplarının içerdiği bilgilerle bize eğitim tarihi alanında nasıl ışık tuttuğu aşikardır. Bu dönemde okutulan kitaplar hakkında yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüş, kaynaklar tarandığında o dönemde yazılmış ders kitaplarıyla ilgili çeviri veya inceleme çalışmalarının yetersiz olduğu kanaatine varılmıştır. Çoğu kaynağın sadece ismi bilinmektedir.

Bu nedenle tez çalışmamızı Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanmış olan Türkçe ders kitaplarından biri üzerine yapmanın alana katkı sağlayacağı düşüncesinden yola çıkılmış ve bu düşünceden hareketle ,S. İlhami'nin 1926'daki yeni müfredata uyumlu şekilde hazırladığı, 1927'de yayınlanan *Son Türkçe Sarf* adlı dil bilgisi öğretimi kitabı seçilmiştir.

Görüleceği üzere *Son Türkçe Sarf*, kendi zamanındaki müfredat ve Türkçe öğretim yöntemleriyle günümüzde uygulanan müfredat ve yöntemleri karşılaştırma imkanı sunmaktadır. Gerek dil bilgisi konularının öğretim yöntemleri gerekse 5. sınıf yaş grubundaki öğrencilerin seviyelerine uygun olacak tarzda, uygulama ağırlıklı olarak hazırlanması, pedagojik bakımdan da dikkat çekici özellikleri arasında bulunmaktadır.

Çalışmamız; *Son Türkçe Sarf*'in içerik bakımından incelenmesi, o dönem müfredatıyla uyumunun gözden geçirilmesi, tam metnin çeviriyazısının hazırlanması ile günümüzde farklılık gösteren kimi dil bilgisi terimlerinin belirlenmesi şeklinde tasarlanmış, elde edilen bulgular ilgili alt başlıklarla verilmiştir.

Çalışmamızda tarama modeli kullanılmış, çeviri esnasında her ifade titizlikle orijinalinden çevrilmiş, inceleme başlıkları içerikten elde edilebilecek bilgiler ışığında belirlenmiştir. Öğrenciye “örnekten kurala gitme” yöntemiyle konuları öğretmesi, birden fazla kazanım alanını içeren etkinlikleri, görsellerle desteklenişi, örnek ifadelerin ve metinlerin bir amaç doğrultusunda belli temalar ekseninde seçilmesi, müfredat programına uygunluğu bakımından öğrencinin faydalanabileceği, okutulduğu dönem içinde Türkçe öğretimine büyük ölçüde yardımcı olan bir ders kitabı olduğu kanısı oluşmuştur.. Metnin orijinaline sadık kalınması amacıyla kitabın içindeki sayfa numaralandırmaları çalışmanın içinde belirtilmiştir.

Tezimin konusunu belirlememden başlayarak tezimin her aşamasında bilgilerini benimle paylaşan, kıymetli vaktini bana ayırarak bana her daim yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN’a, kaynak temini konusunda benden yardımını esirgemeyen hocam Dr. Ersoy TOPUZKANAMIŞ’a, öğrenim hayatım boyunca her zaman sınırsız desteğini hissettiğim ve bana büyük emekler veren annem Canan ÇELEBİ’ye, aileme, arkadaşlarım Sezgi ÖZAY, Özlem DUYSAK ve Zeynep KORKMAZ’a sonsuz teşekkürler.

Şeyma Nur ÖZDAŞ

ÖZET

S.İLHAMİ’NİN SON TÜRKÇE SARF ADLI ESERİ - İNCELEME - METİN

ÖZDAŞ, Şeyma Nur

Yüksek Lisans, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN

2019, 211 Sayfa

Bu çalışmada, basım yılı 1927 olan ve Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Dairesi tarafından ilk mekteplerin 5.sınıfları için uygun görülen S. İlhami’nin “Son Türkçe Sarf” adlı kitabı Arap harfli orijinalinden günümüz Türk harflerine aktarılmış ve incelenmiştir.

Öncelikle kitabın okutulduğu yıllarda yürürlükte olan 1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programı ile müfredat programının amaçları, okutulan dersler ve Türkçe ders kitaplarına ilgili kısımlarda yer verilmiştir.

Çalışmamızın diğer kısımları söz konusu kitaba ayrılmıştır. Burada Son Türkçe Sarf adlı kitap, mercek altına alınmış olup öncelikle biçimsel yönden incelendikten sonra Türkçenin kazanım alanlarından dil bilgisi öğretimi açısından değerlendirilmiş, dil bilgisi öğretimini destekleyici diğer kazanım alanlarını temsil eden kitaptaki alıştırmalar incelenmiş, devamında ise kitaptaki örnek cümle ve okuma parçalarındaki ifadeler konularına göre sınıflandırılmış, 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı’na uygunluğu ele alınmıştır. Kitapta görülen dil bilgisi terimlerinin günümüz Türkçesindeki karşılıklarından oluşan “Sözlük” kısmı ile üzerinde çalıştığımız metnin çevriyazısı tezimizin son bölümlerini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: S. İLHAMİ, Son Türkçe Sarf, Türkçe ders kitabı, dil bilgisi öğretimi.

ABSTRACT

ANALYSIS OF S.İLHAMİ'S "SON TÜRKÇE SARF"

ÖZDAŞ, Şeyma Nur

Master Thesis , Department of Turkish Education

Supervisor: Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN

2019, 211 pages

In this study S. İlhami's "Son Türkçe Sarf", published in 1927 and approved by the National Board of Education for the 5th grades of primary schools was transcribed from Arabic into Turkish letters and analyzed.

Firstly, the 1926 Turkish Curriculum for Primary Schools which was in force during the years when the book was used at schools, the aims of the curriculum, the lessons which were being taught and the Turkish coursebooks are discussed in related chapters.

In the following chapters of the study, the aforesaid book is analyzed. In these parts, the book called "Son Türkçe Sarf" is investigated and evaluated within the framework of grammar education which is one of the learning outcomes of Turkish after being examined stylistically. The exercises representing the other learning outcomes that are supplementary to the grammar education are analyzed, the example sentences from the book and the expressions from the reading texts are classified according to their subjects and the compliance of the book to the 1926 Turkish Curriculum for Primary Schools are discussed respectively. The last chapter of our thesis is composed of the glossary consisting of the today's Turkish translations of the grammar terms which are used in the book and the Turkish translation text of the book.

Key words: S.İlhami, Son Türkçe Sarf, Turkish coursebook, grammar education.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı'na Kadar Dil Bilgisi Öğretimi	1
1.2. Dil Bilgisi Öğretimi Kitapları	3
1.3. Problem	6
1.4. Amaç	6
1.4. Önemi	7
1.5. Varsayımlar	7
1.6. Sınırlılıklar	7
1.7. Tanımlar	7
2. İLGİLİ ALANYAZIN	9
2.1. Kuramsal Çerçeve	9
2.1.1. S. İlhami ve Eserleri	9
2.1.2. 1924 ve 1926 İlk Mektepler Türkçe Dersi Müfredat Programları	10
2.1.2.1. Programların Genel Amaçları	10
2.1.2.2. Programlarda Okutulan Dil Bilgisi Dersleri ve İçerikleri	12
2.1.3. Kitapta İzleri Görülen Öğretim Yaklaşımları, Yöntem ve Teknikleri ...	16
2.1.3.1. Yapılandırmacı Yaklaşım	17
2.1.3.2. Tümevarım Yöntemi	17
2.1.3.3. Tam Öğrenme Modeli	18
2. 2. İlgili Araştırmalar	18
3. YÖNTEM	21
3.1. Araştırmanın Modeli	21
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları	21
3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	21
4. BULGULAR VE YORUM	23
4.1. Son Türkçe Sarf'ın İncelenmesi	23
4.1.1. Biçimsel İncelenmesi	23
4.1.2. Kullanılan Öğretim Yöntemleri	27

4.1.3. Dil Bilgisi Öğretimini Diğer Kazanımlar Aracılığıyla Destekleyen Etkinlikler	31
4.1.4. Kitaptaki Metinlerin ve Örnek Cümlelerin Tematik Açıdan İncelenmesi	49
4.1.5. Kitabın 1926 İlk Mektep Türkçe Dersi Müfredat Programı'na Uygunluğunun İncelenmesi	54
4.1.6. Kitapta Yer Alan Dil Bilgisi Terimlerinin Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları	57
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	64
5. 1. Sonuç	64
5. 2. Öneriler	65
6. “SON TÜRKÇE SARF” KİTABININ ÇEVİRİYAZISI	66
KAYNAKÇA	210

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. 1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılı İlk Mekteplerin 4. Senesi İçin Okutulması Uygun Görülen Dil Bilgisi Kitapları	4
Çizelge 2. 1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılı İlk Mekteplerin 5. Senesi İçin Okutulması Uygun Görülen Dil Bilgisi Kitapları	5
Çizelge 3. 1924 İlk Mektep Programı Haftalık Türkçe Ders Dağılım Çizelgesi	13
Çizelge 4. 1926 İlk Mektep Programı Haftalık Türkçe Ders Dağılım Çizelgesi	13

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Son Türkçe Elifba	10
Şekil 2. Son Türkçe Sarf'ın İç Kapağı	24
Şekil 3. Kitabın Sayfa Düzeni	25
Şekil 4. Resim Üzerine Mükaleme	36
Şekil 5. Resim Üzerine Mükaleme	37
Şekil 6. Resim Üzerine Mükaleme	38
Şekil 7. Resim Üzerine Mükaleme	39
Şekil 8. Tahrir Temrini: Resme Göre Yazı	41

KISALTMALAR

Dr. : Doktor
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Prof. : Profesör
s. : Sayfa
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TDK : Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinde eğitim olgusu var olduğundan beri, bir materyal olarak ders kitapları veya ders kitabı niteliğindeki eserler büyük önem arz etmiş, eğitim başlığı altındaki çalışmalarda yerini almıştır. Yazıldıkları ve okutuldukları döneme ayna tutup, dönemin eğitim anlayışı hakkında ciddi bilgiler sunduğundan eğitim tarihi araştırmacıları için eski ders kitapları önemli birer kaynak durumundadır.

Araştırmamıza konu olan *Son Türkçe Sarf* adlı eserin elimizdeki nüshası da 1927 yılında Orhaniye Matbaası'nda basılmıştır. Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Dairesinin 6 Ekim 1926 tarihli ve 1877 numaralı kararıyla kitabın mekteplerde dil bilgisi öğretimi amacıyla okutulması uygun görülmüştür.

Son Türkçe Sarf'in okutulduğu yıllardan önceki yakın tarihlerde eğitim sistemi içinde yer alan ders kitapları ile dil bilgisi öğretimine ilişkin burada genel bilgiler vermek yararlı olacaktır.

1.1. 1926 İLK MEKTEP TÜRKÇE MÜFREDAT PROGRAMI'NA KADAR DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Yapılan araştırmalara göre 2.Mahmut zamanında sıbyan mekteplerinin ikinci döneminde Türkçe sarf (şekil bilgisi) ve nahiv (cümle bilgisi), lügat (sözlük) dersleri verilmektedir. Tanzimat Dönemi'nde açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye adlı okullarda ise sarf ve nahiv derslerinin okutulduğu bilinmektedir.

“İptidaiyelerin 1873, rüştiyelerin 1875 Türkçe programlarında; elifba, kıraat, imlâ, hitabet, hüsn-ü hat, sarf-ı Osmânî, inşa gibi çeşitli beceri ve bilgi kollarına yer verilmiş; her alanda izlenecek yöntemler de açıklanmıştır. 1911 yılında, idadîler üzerine üç yıl öğrenim veren Sultanîye adında ortaöğretim kurumları açılmış, ilgili

programlarda; dilin anlam ve yapı yönünden incelenmesi, güzel konuşmanın öğretilmesi önemsenmiştir.” (Kutlubay, 2015).

1909 yılındaki medrese programı Türkçe ders içeriği ise, yine aynı araştırmada; “Osmanlı Sarfı (şekil bilgisi)”, Nahiv (cümle bilgisi)”, Belagat (güzel konuşma)”, “Yazı ve Kitabet” isimleriyle yer almış, konuya ilişkin şu ifadeler kullanılmıştır:

“1909 yılında geliştirilen medrese programında fen dersleri ile birlikte, Osmanlı sarfı (şekil bilgisi), nahiv (cümle bilgisi), belâgat (güzel konuşma), yazı ve kitâbet adıyla Türkçe dersleri de yer almıştır. Sıbyan okullarında ya da sıbyan okuluna gidemeyenlere, yaşı büyük olan gençlere medreselerin ilk dönemi olan iptida-i hariç sınıflarında okuma ve yazma öğretilmiştir. O dönemde taş tahta ve kül renkli taş kalem kullanıldığı sanılmaktadır.” (Kutlubay, 2015).

Cumhuriyet Dönemi’nde ilk hazırlanan müfredat programı 1924 Programı olarak kabul edilse de Ahmet BALCI “1922 Türkçe Müfredat Programı” çalışmasında ilk programın bu program olduğundan bahsetmektedir. Program kapsamında yer verilen dil bilgisi konuları ile ilgili de şu bilgileri vermektedir:

“1922 Türkçe Müfredat Programı’nda üçüncü sınıftan itibaren başlıklara ayrılarak verilen bölümler içinde en ayrıntılı kısmı “sarf ve nahiv” başlığını taşıyan bölümler oluşturmaktadır. Üçüncü sınıfta isimler ve fiiller konusuyla başlayan dil bilgisi konuları ilerleyen sınıflarda kelime türleri, cümle ve bazı Arapça-Farsça kuralların öğretimiyle sürmektedir. Dil bilgisi konularına ilişkin yapılan açıklamalar sadece konu başlıklarının verilmesiyle sınırlıdır. Konularının işlenme süreci hakkında bir değerlendirmede bulunulmamıştır.” (Balci, 2010).

1922 Türkçe Müfredat Programı’nda dil bilgisi konuları öğretimi 5. sınıflarda şu şekilde belirlenmiştir:

“Beşinci sınıf: (5) ders kıraat, ezber, sarf ve nahiv. (Ezber ve sarf ve nahiv kıraatle birlikte gösterilecektir.) Lisanların taksimi (muhtasar malumat). Türkçenin Arabî ve Fâris ile sûret-i ihtilâti hakkında umumi malumat. Kelimenin envâi: İsim, ism-i cins, ism-i hâss, mürekkebi isimler. Müzekker, müennes, müfred, cem’. Ahvâl-i isim. Türkçe izâfet, sıfat, mevsûf. Semâi, kıyasi ve mürekkebi sıfatlar. Sıfatların diğer taksimi. Sıfatların cem’i. Türkçe terkip tavsifi. Zamir ve envâi. Edevât ve envâi. Nida. Masdar ve envâi. Fiil, fâil, mef’ûl. Müteaddî, lâzım. Ma’lûm, meçhul. Mutâvaat, müşâreket. Zaman. Madde-i asliye. Sîga. Müsbet, menfî, istifham.- Muzâri’, hâl, mâzî-i şuhûdi, mâzî-i naklî, istikbâl, emir, mürekkebi zamanlar. Cümle, müsnedün-ileyh. Tahlîl-i sarfî.” (Balci, 2010).

1924 Türkçe Müfredat Programı, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk programı olma özelliğini taşımaktadır. Bu programda dil bilgisi konuları “sarf” başlığında belirtilmiş ve 4. ve 5.sınıflarda haftada bir ders saat olmak üzere programda yer almıştır. Programda 4.sınıflar için “isim, sıfat, zamir, izafi ve tavsifi terkipler, fiil, mastar, cümle hakkında izahât ve temrinler” konuları dil bilgisi konuları olarak belirlenmiştir. 5.sınıflar içinse konular ciddi anlamda genişlemiş, 4.sınıf konularına ek olarak “kelime, hece, harf ve harekeler, ahenk kaidesi, kalimenin akşamı, müştak isimler, lâzım, müteaddî, ma'lûm, meçhul, müsbet, menfi, istifham, rabt sigaları, mana ve isti'malleri, mürekkebe fiiller, zarf, edatlar, cümle, sarfî ve nahvî basit tahliller” konuları eklenmiştir. (Temizyürek ve Balcı, 2006).

1.2. DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ KİTAPLARI

Türkiye Türkçesinin ilk dil bilgisi kitabı olarak Bergamalı Kadrî'nin “*Müeyyessiretü'l-ulûm*” adlı eseri kabul edilir. Eserde yalnızca dil bilgisi kuralları değil, bu kuralların öğretim şekli de göze çarpılmaktadır.

“Türkiye Türkçesinin ilk dil bilgisi kitabı sayılan Müeyyessiretü'l-ulûm, dil bilgisi bakımından olduğu kadar Türkçe ve dil bilgisi öğretimi bakımlarından da önemli bir eserdir. 1530’da Bergamalı Kadrî isminde hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığımız bir kişi tarafından yazılan eser, Bursalı Mehmed Tahir tarafından bulunmuştur. Günümüze kadar eser hakkında dil bilgisi incelemesi olarak bazı çalışmalar yapılmış fakat dil öğretimi bakımından incelenmemiştir. Kitapta kelime türleri ve fiil çekimleri açıklanarak örneklenmiş, istisnalar belirtilmiş, son olarak da Hayâlî Bey’in bir gazeli şerh edilerek dil bilgisi kuralları bu metin üzerinde anlatılmıştır. Eserde Arapça dil bilgisinin yoğun etkileri görülmektedir. Müellifin izlediği yolun, günümüz öğretim yöntemlerinden anlatma, tümevarım, tümdengelim, soru-cevap ve çözümleme gibi yöntemlere benzerliği dikkat çekmektedir.” (Topuzkanamış, 2011).

Osmanlılara kadar dil bilgisi kitapları ve sözlükler yazılsa da dil bilgisi öğretiminin okullarda verilmesi 1858 yılında rüştiyelerin açılmasıyla gerçekleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde dil bilgisi öğretimine 1922 Programı'nda yer verilse de bu program kapsamında okutulacak kitaplarla ilgili herhangi bir ibareye rastlanmamaktadır. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra iki tane genelge

yayınlayan Maarif Vekaleti, ilk mektepler ve liselerde okutulması uygun görülen dil bilgisi kitaplarının listesini yayınlamıştır.

“Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan sonra Maarif Vekaleti tarafından okullarda okutulacak ders kitapları için iki genelge yayımlanmıştır. 28 Eylül 1340 (1924) tarihinde yayımlanmış olan genelge ile “ Maarif Vekâleti tarafından -1340-1341 Seneyy-i Dersiyesi İçün – İstanbul Vilayeti de Dâhil Olmak Üzere Bütün İlk Mekteplerin İptidai Kısımlarında Tedrisi Kabul Edilen Kitaplar” başlığı altında ilk okullarda okutulmasına izin verilen ders kitaplarının listesi belirlenmiştir.” (Aslan, 2011).

İlk mekteplerin 4. ve 5.sınıflarında okutulması uygun görülen dil bilgisi kitapları şu şekildedir:

Çizelge 1. 1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılı İlk Mekteplerin 4.Senesi İçin Okutulması Uygun Görülen Dil Bilegisi Kitapları

KİTAP ADI	YAZARI
Yeni Sarf Dersleri	Ahmed Rasim Bey
Son Türkçe Sarf	S. İlhami Bey
Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri (Birinci Kısım)	Midhat Sadullah Bey
Türk Dili (Mutavassıta Birinci)	Köprülüzade Fuad Bey
Yeni Sarf Dersleri (Mutavassıta Birinci)	Midhat Sadullah Bey
Resimli Türk Lisani (İptidadiye Üç)	Ahmed Cevad Bey
Türkçe Sarf (Mutavassıta Birinci)	Ahmed Cevad Bey
Tecrübeli Sarf (Mutavassıta Birinci)	Ahmed Cevad Bey

Kaynak: Erdal, Aslan. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları. Eğitim ve Bilim Dergisi. 35(158), s. 223.

Çizelge 2. 1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılı İlk Mekteplerin 5.Senesi İçin Okutulması Uygun Görülen Dil Bilgisi Kitapları

KİTAP ADI	YAZARI
Yeni Sarf Dersleri (Beşinci Sınıfa Mahsus)	Ahmed Rasim Bey
Türkçe Yeni Sarf ve Nahv Dersleri (İkinci Kısım)	Midhat Sadullah Bey
Yeni Sarf ve Nahv Dersleri (Mutavassıta İki)	Midhat Sadullah Bey
Türk Dili (Mutavassıta İki)	Köprülüzade Fuad Bey
Resimli Türk Lisani (Mutavassıta İki)	Ahmed Cevad Bey
Türkçe Sarf	Ahmed Cevad Bey
Tecrübeli Sarf (Mutavassıta İkinci)	Ahmed Rasim Bey

Kaynak: Erdal Aslan. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları. Eğitim ve Bilim Dergisi. 35(158), s. 224.

Bu kitapların içeriği, izledikleri dil bilgisi öğretim yöntemleri, içindeki konuların sıralanışı vb. konularda yapılan araştırmalar son derece kısıtlıdır. Cumhuriyet Dönemi okutulan Türkçe ders kitaplarının bir listesini Aslan (2010), “Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları” adlı makalesinde fiyat bilgileriyle birlikte vermiştir.

Bu kitaplar içinde Ahmed Rasim'in 4. ve 5. Sınıflara dil bilgisi öğretimi amacıyla yazdığı “Yeni Sarf Dersleri” adlı eserlerin metin çevirisine ve Türkçe öğretimi açısından incelenmesine Recep Kılıç (2014), “Ahmed Rasim'in “Yeni Sarf Dersleri” Adlı Eserlerinin Metin Çevirisi ve Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde yer vermektedir. Çalışmadan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda bu eserler, Ahmed Rasim'in *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı*'na göre ilkokul dördüncü ve beşinci sınıfların dil bilgisi derslerinde kullanılmak üzere 1924 yılında yazdığı iki kitaptır. Bu kitaplar, aynı tarihlerde ilkokulların sarf derslerinde kullanılmak üzere onay alan diğer sarf dersi kitaplarıyla birlikte 1928 yılında yapılan Harf İnkılabı'na kadar ilkokullarda kullanılmışlardır. İçinde herhangi bir görsel unsur bulunmayan bu kitapların, öğrenim gören öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı ve aynı dönem okutulan diğer dil bilgisi kitaplarına oranla anlatım açısından daha ağır bir kitap olduğu düşünülmektedir. Dil bilgisi öğretiminde yer yer yapılandırmacı yaklaşımın izleri görülse de genel

anlamda geleneksel bir öğretim anlayışının benimsendiği düşünülmekte, kitabın içinde yer alan metinlerin, örneklerin ve bazı ifadelerin öğrencilere çeşitli değerleri benimsetmek amacı güdüldüğü aktarılmaktadır. Dil bilgisi öğretiminin diğer öğrenme alanlarıyla desteklendiği ve konuların sınıflandırılmasında günümüze yakın bir anlayışın benimsendiği belirtilmektedir.

Listede yer alan ve hakkında bilgi edinebildiğimiz bir diğer yazar da Ahmet Cevad (Emre)'dir. Leyla Karahan, “Ahmet Cevat Emre'nin Dil Bilgisi Öğretimiyle İlgili Görüşleri” adlı makalesinde Ahmet Cevad'ın kaleme aldığı kitaplardan yola çıkarak dil bilgisi öğretimiyle ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. İncelemede söz konusu kitaplara ilişkin şu bilgiler verilmiştir:

“Emre, Türkçe öğretiminin okuma ve yazmadan başka diğer bir ayağı olan dil bilgisi öğretimi üzerinde daha çok durmuş, bunun için resimli, resimsiz, büyük, küçük her seviyede dil bilgisi kitabı yazmış ve dil bilgisi öğretimi ile ilgili görüşlerini, eleştirilerini dile getirmiştir. Emre'nin ilk dil bilgisi kitabının yayımlanma tarihi, Darülmüallimin'de hocalık yaptığı yıllara rastlar. Emre, eğitimci ve pedagoğ Satı Bey'in isteğiyle 1909 yılında Darülmüallimin'in “hocalar kurulu”na alınmıştır. Okulda Hüseyin Cahit'in Türkçe Sarf ve Nahiv'i okutulmaktadır. Önceleri derslerinde, “yarı alafranga”, “edebî dili öğretmekten uzak” diye nitelendirdiği bu kitabı kullanan Emre, 1910 yılında ilk dil bilgisi kitabı “Lisan-ı Osmani Sarf ve Nahiv”i yazar.” (Karahan, 2014).

Dolayısıyla bu kitaplarla ilgili ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil bilgisi öğretimi hakkındaki bilgilerin sınırlılığı ve elimizde Son Türkçe Sarf'ın nüshasının bulunması, dönemin Türkçe öğretimi hakkında bilgi sahibi olmak ve Türkçe öğretiminde genel hatlarıyla nasıl bir yaklaşım izlendiğini görmek amacıyla kitabın çalışma konusu olarak belirlenmesine sebep olmuştur.

1.3. PROBLEM

Çalışmamızın problem cümleleri şu şekilde belirlenmiştir:

S. İlhami'nin Son Türkçe Sarf adlı eseri dil bilgisi öğretimi açısından nasıl bir yöntem izlemektedir ve eserde dil bilgisi öğretimi hangi öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmiştir?

1.4. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı *Son Türkçe Sarf* adlı eseri günümüz harflerine aktardıktan sonra dil bilgisi öğretiminde izlediği yol ve yöntem bakımından incelemek, Türkçe öğretimi konusunda sahip olduğu özellikleri belirlemektir.

1.5. ÖNEM

Araştırmamız esnasında Cumhuriyet'in ilk yıllarında kullanılan Türkçe ders kitapları ve dil bilgisi öğretimi konusundaki çalışmaların ve kaynakların sınırlı sayıda olduğu kanısına varılmaktadır. Çalışmamız ileriki zamanlarda Türkçe eğitimi tarihi alanında yapılacak araştırmalara, ders kitaplarının dönem bakımından mukayeseleri konusunda hazırlanacak çalışmalara ışık tutması ve yazıldığı dönemin eğitim anlayışı, kültürel ve sosyal durumu hakkında bilgi vermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmamızda yer verdiğimiz, Osmanlı Türkçesindeki dil bilgisi terimlerinin günümüz karşılıklarını gösteren sözlük de bu alanda yapılacak çalışmalar için fayda sağlayacaktır.

1.6. VARSAYIMLAR

Son Türkçe Sarf adlı kitabın dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler açısından incelenmesi, dönemin dil bilgisi öğretimi anlayışını betimlemek için yeterlidir.

1.7. SINIRLILIKLAR

Çalışmamız kitabın yazıldığı dönem yürürlükte olan 1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat programı ile sınırlıdır. Diğer programlara uygunluğu ele alınmamıştır.

1.8. TANIMLAR

Cumhuriyet Dönemi: Çalışmamızda *Cumhuriyet Dönemi*, *Cumhuriyet'in ilk yılları* kavramları Cumhuriyet'in ilanı olan 1923 tarihinden 1928 Harf İnkılabı'na kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Sarf: Sarf, kelime anlamı olarak "dil bilgisi, yapı bilgisi" olarak tanımlanır. Cumhuriyet Dönemi'nde sarf dersleri Türkçenin dil bilgisi yapısını öğretmeye yönelik dersleri tanımlayan bir kavramdır.

Dil Bilgisi Öğretimi: Çalışmamızda bu kelime grubu, dil bilgisi öğretiminde kitapta izlenen yöntemi tanımlamaktadır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Çalışmamızın bu bölümünde incelenen eserin yazarı ve diğer eserleri, 1924 ve 1926 İlk Mektepler Türkçe Dersi Müfredat Programları hakkında bilgi verilmekte; Türkçe eğitimi tarihi, dil bilgisi öğretimi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki müfredat programları hakkında daha önce yapılan çalışmalar belirtilmektedir.

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmamızın kuramsal çerçevesini S. İlhami Bey ve eserleri ile incelenen eserin tabii olduğu 1926 İlk Mektepler Türkçe Dersi Müfredat Programı oluşturmaktadır.

2.1.1. S. İLHAMİ VE ESERLERİ

Araştırmamız için literatür taraması yapıldığında S. İlhami Bey'in hayatı, eserleri, Cumhuriyet Dönemi'nde yaptığı çalışmalara dair çok az bilgi olduğu görülmüştür. S. İlhami ismine çalışma bağlamında yalnızca Erdal ASLAN'ın 2010 senesinde Eğitim ve Bilim Dergisi 35(158) sayısında yayınlanan "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları" adlı makalesinde rastlanmıştır. Burada Cumhuriyet'in ilk yıllarında okutulan ders kitapları listesinde ilk mekteplerin dördüncü sınıflarında "Son Türkçe Sarf" adlı kitabın okutulduğu bilgisi yer alır. Yine aynı listenin birinci sınıflar için okutulan kitaplar kısmında S. İlhami'nin "Son Türkçe Elifba" adlı kitabından da söz edilir. Bunun yanı sıra bazı sahafların genel ağ sitelerinde Son Türkçe Sarf'ın ve Son Türkçe Elifba'nın baskılarının satışa

sunulduğunu görmek de mümkündür. Bunlar dışında başka bir eserine tesadüf edilmemiştir.

Şekil 1. Son Türkçe Elifba

Kaynak: <https://www.peramezat.com/urun/s-ilhami-son-turkce-elifba-1928-64-sayfa>

2.1.2. 1924 VE 1926 İLK MEKTEPLER TÜRKÇE DERSİ MÜFREDAT PROGRAMLARI

Çalışmamızın bu bölümünde 1924 ve 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programları hakkında bilgi verilmektedir.

2.1.2.1. PROGRAMLARIN GENEL AMAÇLARI

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hazırlanmış ilk Türkçe öğretim programı olan 1924 Müfredatı, içinde hedef veya amaç kapsamında herhangi bir bölüm barındırmamaktadır. Buna karşılık 1926 Türkçe Programı'nda "Türkçe Dersinin Hedefi" kısmı görülmektedir..

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı'nda Türkçe dersinin belirtilen hedefleri şunlardır:

- 1) Talebede, başkaları tarafından şifahen veya tahriren ifade olunan fikirleri doğru anlamak melesini husule getirmek.
- 2) Talebeye, düşündüğünü, duyduğunu ve bildiğini diğer kimselere şifahen veya tahriren doğru ve güzel anlatmak kabiliyetini iktisab ettirmek.

- 3) Talebenin kullandığı kelimelerin manaları hakkında vazih fikre sahip olmalarını temin etmek ve bu suretle onları doğru düşünmeye alıştırmak.
- 4) Lisan vasıtasıyla çocuklarda iyi ve güzel hisleri tenmiye ederek kendilerinde sinn ü seviyelerine göre bir zevk-i edebî uyandırmak.
- 5) Mahalli şiveleri isti'mal eden talebenin ifadelerini tedricen tashih ederek onları müşterek millî şiveye [İstanbul şivesine] istînâs ettirmek. (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Programın genel amaçları incelendiğinde öğrencilerin yazılı ve sözlü ifadeleri doğru anlama becerisinin gelişmesinin, duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü bir şekilde ifade edebilmelerinin, kelime haznelerinin genişlemesinin, edebi bir zevke sahip olmalarının ve düzgün bir İstanbul Türkçesiyle konuşmalarının amaçlandığı görülmektedir.

1926 Programı'nda göze çarpan bir diğer farklılık da “Türkçe Dersleri Bir Külldür” adlı başlıktır. Bu başlıkta Türkçe derslerinin birbirinden bağımsız düşünülemeyeceği, öğretmenin bunu işlerken göz önüne alması gerektiği şu ifadelerle belirtilmiştir:

“İlk mekteplerde her ne kadar Türkçe dersi, elifba, kıraat, inşad, temsil, imlâ, tahrir, sarf ve yazı gibi kısımlara ayrılmakta ise de bunların her biri müstakil birer ders değildir. Heyet-i mecmuası bir küll teşkil eder. Bu itibarla Türkçe zümresine dahil olan derslerin her biri yek diğerinin mütemmimi ve yardımcısıdır. Kıraat, yazı, imlâ, tahrir ve kavaid birbirine sıkı bir surette merbut olacaktır. Bir sınıfın bütün Türkçe derslerini behemehal bir muallimin deruhte etmesi lazımdır. Ancak ilk mektebin son iki sınıfındaki yazı dersinde bir istisna yapılabilir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Bunun dışında 1924 Programı'nda yer almayan bir diğer bölüm de “Şifahî Temrinler” başlığıdır. Bu bölümde sözlü alıştırmaların şimdiye kadar önemsenmediği, bu alıştırmaların yazı dersleri kadar önemli olduğu, derste öğretmenin aktif öğrencininse pasif durumda kaldığı, bu alıştırmaların öğrenciyi aktif hale getireceği, bu sözlü alıştırmaların konularının öğrencinin gelişim seviyesine uygun seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu alıştırmaların amacı da şu şekilde açıklanmıştır:

“Şifahî ifade dersinin gayesi geveze yetiştirmek veya çocuklara papağan gibi nutuklar söylettirmek değildir, maksat çocukları kendi seviye ve iktidarlari dahilinde mantikî düşünmeye ve bu suretle ifâde-i merama alıştırmaktır. Çocukların ifade veya beyan kabiliyetlerinin tedricen inkişaf ettiğini asla unutmamalı ve onlara yabancı fikir ve hisleri ifade ettirmeye uğraşmamalıdır.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Bu başlığın diğer kısımlarında ise yapılacak sözlü alıştırmaların konularının neler olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu konular sıralanacak olursa:

- * Hayat bilgisi dersiyile ilişkili olarak öğrencinin etrafındaki eşyalar, gelişen olaylar ve öğrencinin bunlar hakkındaki bilgisi
- * Öğrencinin yaşadığı durumlar ve bunlara dair gözlemleri.
- * Her zaman bir sonuç, ders çıkarmaya yönelik olmayacak ve öğrencide korkuya sebep olmayacak masallar
- * Okuma kitabından okutulan bir parçanın değerlendirilmesi

Sözlü alıştırmaların konularının neler olması gerektiğinin yanında “Şifahî Temrinler” başlığında öğretmenlere de çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Yerel şiveyle konuşan öğrencilerin İstanbul Türkçesiyle konuşmalarını sağlanması, konuşma alıştırmalarında konuşma bozukluğu olan öğrencilerle bilhassa ilgilenilmesi bu tavsiyelerin başındadır. Bu tavsiyelerde bir dikkat çeken madde de konuşma alıştırmalarının konularının diğer derslerle ilişkili olması gerektiğini belirten şu maddedir:

“Şifahî ifade temrinlerinin mevzuları münasebet düştükçe tahrir, el işi ve musiki derslerinin mevzularına rabt edilecektir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

2.1.2.2. PROGRAMLARDA OKUTULAN DİL BİLGİSİ DERSLERİ VE İÇERİKLERİ

1924 ve 1926 Programlarında Türkçe dersleri haftalık olarak kademelere ders saati olarak şu şekilde dağıtılmıştır:

Çizelge 3. 1924 İlk Mektep Programı Haftalık Türkçe Ders Dağılım Çizelgesi

DERSLER	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Elifba	12	-	-	-	-
Kıraat, İnşad	-	4	3	2	2
İmlâ		2	2	1	1
Sarf	-	-	-	1	1
Tahrir	-	1	2	2	2
Yazı	-	2	1	1	1

Kaynak: Temizyürek ve Balcı. (2006). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları. s. 16.

Çizelge 4. 1926 İlk Mektep Programı Haftalık Türkçe Ders Dağılım Çizelgesi

DERSLER	1. DEVRE			2. DEVRE	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Elifba	12	-	-	-	-
Kıraat	-	4	4	2	2
Ezber ve İnşad					
Tahrir	-	2	2	2	2
İmlâ	-	3	2	1	1
Kavaid	-	-	-	1	1
Yazı	-	3	2	1	1

Kaynak: Temizyürek ve Balcı. (2006). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları. s. 19-30.

Tüm bu dersler içinde Sarf ve Kavaid dil bilgisi konularını içermektedir.

Sarf. “Sarf” kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde “dil bilgisi, yapı bilgisi” olarak tanımlanmıştır. Dil bilgisi kurallarının aktarıldığı ders olarak ilk mekteplerde okutulmuştur.

1924 Programı’nda Sarf derslerinin dördüncü sınıfa kadar tek başına okutulmayacağı ancak kıraat derslerinde sözlü olarak bazı kuralların sezdirilebileceği belirtilmiştir. Programda dördüncü ve beşinci sınıfta öğretilmesi gereken konular verilirken beşinci sınıfta konuların genişlediği görülmektedir. Ayrıca Sarf başlığındaki şu ifade de dil bilgisi öğretiminde izlenecek yol ve yöntemler hakkında bilgi vermektedir:

“Sarf derslerinde her zaman misallerden kaidelere gidilecek. Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak matlup olan sarf ve nahiv kaideleri bunlardan çıkarılacaktır. Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahî olmak üzere olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Yine Temizyürek ve Balcı (2006), aynı araştırmalarında 1924 Programı’nda sarf derslerinin konularının dördüncü ve beşinci sınıflar için şu şekilde olduğunu belirtmişlerdir:

4.SINIFLAR SARF DERSİ KONULARI

- * İsim
- * Sıfat
- * Zamir
- * İzaî ve Tavsîfi Terkipler
- * Fiil
- * Mastar
- * Cümle Hakkında İzahât ve Temrinler

5.SINIFLAR SARF DERSİ KONULARI

* Kelime, hece, harf, harekeler.

* Ahenk kaidesi.

Kelimenin akşamı

* İsim.

* Sıfat.

* Zamir.

* Mastar.

Müştak isimler.

* Fiil: Zaman, şahıs, kemiyet.

Lâzım, müteaddî, ma’lûm, meçhul, müsbet, menfî, istifham.

Rabt sigaları, mana ve isti’malleri.

Mürekkebi fiiller (hikaye, rivayet, şart)

* Hâl (zarf).

* Edatlar.

* Cümle: Fiil, fâil, mef’ûl

Tam, aslî, mülemmim cümle.

* Sarfî ve nahvî basit tahliller (kıraat kitapları üzerinde ve şifahî olmak üzere)

Kavaid. “Kavaid” sözcüğünün anlamı “kaide” kelimesinin çoğulu yani “kaideler”dir. Dersin adı olarak kullanılmasındaki sebep, sözcüğün “dil öğreten bir kitaptaki kaideler” anlamına da gelmesidir.

Kavaid dersi 1926 Programı’nda dil bilgisi konularının öğretildiği derstir. Bu dersle ilgili açıklamalar kısmında dil bilgisi konularının kurallar bütünü şeklinde kitaptan öğretilmesinden ziyade öğrencilere doğru konuşma ve yazmaya yönelik olarak uygulamalı olarak öğretilecektir. 1924 Programı’nda olduğu gibi yine öğretim esnasında izlenecek yol ve yöntemler şu maddede belirtilmiştir:

“Kavaid derslerinde sarf ve nahiv malumatı birlikte verilecektir. Tedris esnasında her zaman misallerden kaidelere gidilecek: Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak, kelimenin cümle içindeki mevkii ve suret-i isti’ali tayin ettikten sonra matlup olan sarf ve nahiv kaideleri çıkarttırılacaktır. Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahî olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Temizyürek ve Balcı’nın (2006) aynı araştırmalarına göre kavaid dersi üçüncü sınıfta yer almamıştır. Ancak okuma ve yazı derslerinde uygulamalı bir şekilde cümle, fiil, fâil, isim, sıfat ve zamir konularının öğrenciye sezdirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dördüncü ve beşinci sınıf konuları ise şu şekilde verilmiştir:

4.SINIF

Basit Cümle, fiil, fâil, müfret, cem’, sıfat, izafi ve tevsiki terkipler, zamir, fiil, mastar, cümle hakkında izahat ve temrinler.

5.SINIF

- * Kelime, hece, harf, harekeler.
- * Türkçede ahenk kaidesi
- * İsim
- * Sıfat
- * Zamir
- * Mastar

* Fiil: Zaman, şahıs, kemiyet

Lazım, müteaddî, malum, meçhul, müsbet, menfî, istifham, rabt sigaları, mana ve isti'malleri.

Mürekkep fiiller [hikaye, rivayet, şart]

* Hal [Zarf].

* Edatlar.

* Cümle, fiil, fâil, mef'ûl, tâmm, aslî ve mütemmim cümle.

* Sarfî ve nahvî basit tahliller. [Kıraat parçaları üzerinde şifahî temrinler].

2.1.3. KİTAPTA İZLERİ GÖRÜLEN ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

“Dil bilgisi, yalnız dil becerilerini kazandırmaya yönelik değil, ana dili eğitiminin amaçlarından biridir. Dil bilgisi aynı zamanda bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır. Her dilin kendine özgü kuralları bulunduğu için ayrı bir dil bilgisi vardır.” (Aytaş ve Çeçen, 2010).

Dil bilgisi “okuma, yazma ve konuşma” öğrenme alanlarıyla bağlantı içinde olsa da bir kurallar bütünüdür. Bu kuralların öğretimi sürecinde de çeşitli yaklaşımlar ve yöntemler benimsenmektedir.

Bu başlık altında çalışmamıza konu olan Son Türkçe Sarf'ta izleri görülen yaklaşım ve yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir. Kitabın yazıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda yenilikçi yaklaşımların yer aldığını, birebir uygulandığını söylemek elbette mümkün değildir ancak bazı yaklaşım, yöntem ve tekniklerden izler görülmektedir. Kitapta genel olarak geleneksel bir anlatım biçimi hakim olsa da bu yenilikçi yaklaşımlardan da zaman zaman örnekler görülür.

2.1.3.1. YAPILANDIRMACI YAKLAŞIM

Yapılandırmacı yaklaşım; öğrenciyi merkeze alan, keşifler yoluyla öğrencinin bilgiye ulaşmasını sağlayan ve ülkemizde de yenilikçi eğitim anlayışıyla Türkçe dersinin yanında diğer derslerin müfredat programlarının hazırlanışında da MEB'in esas aldığı bir öğretim yaklaşımıdır. Yapılandırmacılığı bu derece cazip kılan ve programla hazırlanırken dikkate alınmasını sağlayan, öğrenciyi keşfetme yoluyla yeni bilgilerin sezdirilmesidir. Kısaca bir konuyla ilgili kurallar, tanımlar vs. öğrenciyeye doğrudan aktarılmaz. Örnekler üzerinden öğrenciyeye sezdirilir ve kuralla öğrencinin ulaşması sağlanır. Bu yaklaşımda birey önceden öğrendikleriyle yeni öğrendiği bilgileri harmanlar ve yeni bilgilere ulaşır. Öğrenilen bu yeni bilgileri kalıcı hale getirmenin yolu ön bilgilerle bütünleştirmektir. Aksi takdirde ezber bilgidan öteye geçmez ve kalıcı bilgi olmaz.

“Yapılandırmacı yaklaşımda sezdirme yöntemi kullanılarak dil bilgisi öğretilir. Bu yöntemle öğrenciyeye dilin mantığı keşfettirilir. Bu yaklaşıma göre dil bilgisi öğretiminin amacı, dil becerileri, iletişim, anlama, işlevsellik kavramları geliştirme ve zihinsel becerileri geliştirmektir. Bu yüzden dil bilgisi öğretimi amaç değil, araç olarak kabul edilir. Dil bilgisi öğretim sürecinde anlamaya ağırlık verilir. Yapılandırmacı yaklaşım arka arkaya dil bilgisi kurallarını öğretmek yerine, beceriye dönüşen öğrenme işlemlerine ağırlık verir. Bu yaklaşımda dil öğrenme sürecinde öğrenci aktiftir.” (Kutlubay, 2015).

2.1.3.2. TÜMEVARIM YÖNTEMİ

Tümevarım, en sade haliyle özelden genele ulaşma olarak tanımlanabilir. Öğretim sürecinde özel ve dar kapsamlı bilgilerden genel kurallara ulaşma yöntemidir. Bilhassa küçük yaş grubundaki öğrencilerin öğrenmesinde etkili bir yöntemdir. Dil bilgisi öğretiminde de önce bir konuyla ilgili örneklerin verilmesi, ardından bu örnekten yola çıkılarak öğrencinin kuralı bulması şeklinde işlevselleştirilebilir.

“Dil bilgisi öğretim sürecinde bu yöntemi kullanırken öğrencinin ilgisi konunun açıklama bölümünde kullanılacak örnekler üzerine çekilmeli. Daha sonra örnekler üzerinde öğrenciler düşünmeli. Benzer ve farklı noktalara dikkat etmeleri sağlandıktan sonra, öğrenciler gözlemleri sonucunda örneklerden yola çıkarak kuralları sezmeye çalışır.” (Kutlubay, 2015).

Bir okuma parçasındaki sıfatlara dikkat çekilip öğrencilere bunların görevinin sorulması, buradan yola çıkılarak da sıfatının ne olduğunun öğrencilere sezdirilmesi bu yöntemle dil bilgisi öğretiminde uygulanabilecek bir etkinlik örneğidir.

2.1.3.3. TAM ÖĞRENME MODELİ

Bloom tarafından geliştirilen bir öğrenme modeli olan “tam öğrenme” modeli, öğrencilerin tamamının öğrenmesini hedef alan bir modeldir. Öğrencilerin ders başında ön bilgi ve tutumları ortaya çıkarılmaktadır ve aktif katılımın sağlanmasıyla ders işlenmektedir. Öğrencilerin eksik olduğu bilgilerini görmek amacıyla test düzenlenip uygulanmaktadır. Amaç not vermek değil eksikleri belirleyip tamamlamaktır. Yapılan testler sonucu belirlenen eksikler tamamlandıktan sonra öğrenciler tekrar teste tabi tutulur ve hala eksikler varsa takviye edici etkinliklerle konu tekrar işlenir. Sınıf mevcudunun tamamı işlenen konunun %70’lik bir kısmını anladığında konu bitirilir.

Çalışmamıza konu olan Son Türkçe Sarf’ta tam anlamıyla bir “tam öğrenme” modeli uygulandığını söylemek elbette doğru bir tespit olmayacaktır ancak bazı konu anlatımlarından önce daha önce öğrenilen bilgilerin hatırlatılması, tam öğrenme modelinin “öğretim hizmeti niteliği” unsurlarından “ipucu” ögesini hatırlatmaktadır.

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmamızın bu bölümünü Cumhuriyet Dönemi İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programları ve dönemin ders kitapları alanında yapılan çalışmalar oluşturmaktadır.

Erdal Aslan (2011), *1924 İlk Mektepler Müfredat Programı* başlıklı çalışmada cumhuriyetin kuruluşundan sonraki eğitim çalışmalarını, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu ve 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı’nı tüm içeriğiyle ele almıştır.

Erdal Aslan (2010), *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları* başlıklı başka bir çalışmada Cumhuriyet'in ilk yıllarında ders kitapları sorunundan bahsetmiş,1924 yılında okullarda okutulmak üzere ilgili kurulun onayından geçen kitapları listelemiştir.

Lütfi Budak ve Çiğdem Budak (2014), *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870-1936)* adlı çalışmalarında Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar ilköğretimdeki ve ilkokul programlarındaki gelişmeleri ele almışlardır.

Mehmet Kurudayıoğlu ve Taşkın Soysal (2016), *Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi* adlı çalışmalarında, Cumhuriyet Dönemi ilkokul Türkçe dersi öğretim programlarını öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelemişlerdir.

Ahmet Balcı, Eyüp Coşkun, ve Mehmet Tamer (2012), *Cumhuriyet Dönemi Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Genel Amaçları Bakımından Değerlendirilmesi* adlı çalışmalarında Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan Türkçe eğitimi ve öğretimi programlarında yazma becerisinin nasıl ele alındığını incelemişlerdir.

Seher Ulutaş ve Mehtap Erman (2011), *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye'de Uygulanmış Olan İlkokul, Ortaokul ve İlköğretim Okulları Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme* adlı çalışmalarında, Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar yapılmış olan ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okulları öğretim programlarında ölçme ve değerlendirmeye nasıl yer verildiğini ele almışlardır.

Recep Kılıç (2014), *Ahmed Rasim'in "Yeni Sarf Dersleri" Adlı Eserlerinin Metin Çevirisi ve Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde ilk mekteplerin 4. ve 5. sınıflarında okutulması uygun görülen ve 1924 yılında Ahmed Rasim tarafından yazılmış Yeni Sarf adlı eserleri çevirmiş ve Türkçe öğretimi açısından incelemiştir.

Ahmet Balcı (2012), *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi* adlı çalışmasında Cumhuriyet Dönemi programlarında dil bilgisi öğretimiyle ilgili bize bilgiler sunmuştur.

Hümeyra Kutlubay (2015), *1928'den Günümüze Kadar Türkçe Öğretimi Programlarında Dil Bilgisi Öğretiminin Durumu* adlı yüksek lisans tezinde 1928 tarihinden günümüze kadar geçen sürede geliştirilmiş ve uygulanmış ilkokul ve ortaokul Türkçe öğretim programlarında dil bilgisi öğretimini incelemiştir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan model, bilgilerin kaynakları, toplanması ve değerlendirilmesi belirtilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmış, model olarak, geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımı olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2015).

3.2. BİLGİ TOPLAMA KAYNAKLARI

Öncelikli bilgi kaynağımız, üzerinde çalıştığımız eser olan Son Türkçe Sarf adlı kitaptır. Eseri incelememize yardımcı olacak iki temel konu olan 1926 İlk Mektepler Türkçe Dersi Müfredat Programı ile Türkçe öğretime ve dil bilgisi öğretime konularındaki kaynaklar, belge inceleme yolu ile taranmıştır. Elde edilen kaynaklar inceleme başlıklarına göre tasnif edilmiştir.

3.3. BİLGİLERİN TOPLANMASI VE DEğERLENDİRİLMESİ

Çalışmamıza konu olan eser Türkçenin bazı öğrenme alanları başta olmak üzere belirli başlıklar altında incelenmiştir. İnceleme başlıkları “biçimsel”, “kitaptaki öğretim yöntemleri”, “dil bilgisi öğretimini diğer öğrenme alanlarıyla destekleyen etkinlikler”, “örnek cümle ve metinlerin temalarına göre sınıflandırılması”, “1926 İlk

Mektepler Türkçe Müfredat Programına Uygunluğu" şeklinde belirlenmiştir. Özetle çalışmamızda içerik analizi yapılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

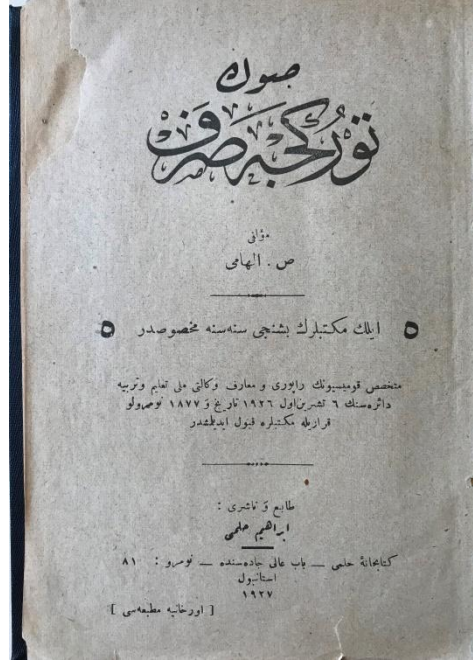
Çalışmamızın bu bölümünde *Son Türkçe Sarf* adlı, çalışmamızın ana eksenini oluşturan Türkçe dilbilgisi kitabı, belirlenen alt başlıklarla incelenmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.1. SON TÜRKÇE SARF'IN İNCELENMESİ

İncelememiz, elde edilen bulgular çerçevesinde “Biçimsel İnceleme”, “Öğretim Yöntemleri”, “Dil Bilgisi Öğretimini Destekleyici Alıştırmalar”, “Örnek İfadelerin ve Metinlerin Temalarına Göre Sınıflandırılması” ve “Müfredata Uygunluk” ana başlıklar altında 5 kısım olarak planlanmıştır.

4.1.1. BİÇİMSEL İNCELENMESİ

Çalışmamıza konu olan *Son Türkçe Sarf* adlı ders kitabı, siyah ve kalın karton kapaklı olup başlığı sarı parlak harflerle önünde ve sırt kısmında yazılıdır. Boyut olarak 20x14 ebatlarındadır. Toplam 144 sayfadır. Eserin sayfaları sarı saman kağıdıdır. Yazı tipi olarak başlıklarda kalın, konu anlatımlarında ve okuma parçalarında normal yazı tipi kullanılmıştır. Sayfa düzenine uyulmuş; üstten, alttan ve yanlardan gerekli boşluklar bırakılmıştır. Eserin tamamında bir tahribata rastlanmamış, yalnızca ilk sayfasında birkaç tahribat gözlenmiştir. Son kısımlarında bazı sayfalarda basım hatası sebebiyle metinlerde kaymalar olmuş, bu sebeple metnin çevirisinde okunamayan yerler (.....) şeklinde belirtilmiştir. Eserde yer alan bazı konuların örnekleri verilirken herhangi bir tablo yapılmamasına karşın günümüz harfleriyle yazılınca daha fazla yer kapladığından ve karışık bir görüntüye sebep olduğundan metnin çevirisinde bu örnekler tablo şeklinde sunulmuştu

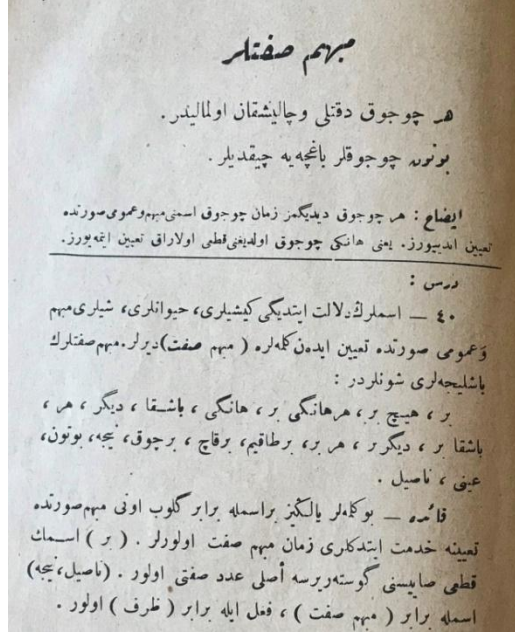

Şekil 2. Son Türkçe Sarf'ın İç Kapağı

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 1

Eserde bir sayfalık boşluktan sonra ilk sayfasında adı, yazarı, ilk mekteplerin beşinci sınıfları için yazıldığı, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylandığı, basıldığı matbaa, yayınevi, yayınevinin adresi, basım yılı bilgileri yer almaktadır. Eserin adı diğer bilgilerden daha büyük bir puntuyla ve estetik bir yazı ile yazılmıştır.

Kitabın iç planı. Eserde sırasıyla kelime, hece, harf, ahenk, isim, sıfat, zamir, mastar, fiil, zarf, edat, ünlem, tahlil ve cümle tahlili konularına yer verilmiştir. Konular anlatılırken belli bir düzen izlenmiştir. Kitaptaki konuların sıralaması “basitten karmaşığa” ve “kolaydan zora” ilkesine uygundur. Kelime, hece ve harf verildikten sonra sözcük türlerine geçilmiş, son kısımda da cümle bilgisine yer verilerek tahiller yaptırılmıştır. Kitapta verilecek esas bilgiler, tanımlar ve kurallar “Ders” başlığıyla verilmiş, bu dersler numaralandırılmış ve konular değişse bile dersler 1’den 105’e kadar devam etmiştir. “Ders” başlıkları tüm bölümlerde kendinden önce gelen metinlerden çizgiyle ayrılmıştır.

Şekil 3: Kitabın Sayfa Düzeni

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 51

Kitapta anlatılan konuların iç planı ve düzeni. Kitapta tüm konuların anlatımına örneklerle başlanmış, devamında ise örneklerden yola çıkılarak belli bir düzen içerisinde ve çeşitli bölümlerle öğrenciye konu aktarılmıştır. Örneklerin ardından öğrencinin konuyu sezmesini sağlayacak ve onu düşündürmeye sevk edecek soruların olduğu “tekşif için” bölümüne yer verilmektedir. Öğrenciye konu sezdirildikten sonra ise “ders” başlığıyla tanımlar ve bilgiler yer almaktadır ve akabinde çeşitli alıştırmalarla öğrencinin konuyu pekiştirmesi sağlanmaktadır. Bu alıştırmaların başında “Temrin” bölümleri gelmektedir. Temrinler bütün konularda istisnasız yer almaktadır. Sözlü ve yazılı becerileri ölçmeye dayalı bu alıştırmalar öğrencilerin konuları pekiştirmesi açısından fayda göstermektedir. Bazıları sözlü biçimde cevaplanması istenen soru-cevap şeklinde, bazıları da boşlukları doldurma biçiminde kitapta yer almaktadır.

“Temrin” dışındaki alıştırmalar her konuda yer almamaktadır. Bazı konularda yazı etkinliği yapılırken kimisinde resim üzerine konuşma alıştırmaları ve yazı alıştırmaları art arda verilmektedir. Kitapta konuların anlatımında yer alan bölümler ve alıştırmalar şunlardır:

a) Konu Girişinde Yer Alan Örnekler

Her konuya öğrencide konuyla ilgili sezi oluşturması için örneklerle başlanmıştır.

b) Dersi Tekşif İçin

Konuya ilişkin örneklerle giriş yapılmasının ardından, bu bölümde örneklerle ilgili sorular sorularak öğrencinin örnekler üzerine düşünmesi sağlanmıştır.

c) Ders veya İzah

Konu içinde yer alan asıl tanımlar ve kurallar bu bölümler içinde aktarılmıştır.

d) Temrin

Bu bölümlerde, konuyla alakalı kısa bir metin verilir bu metindeki konu unsurlarının sözlü bir biçimde bulunması istenmiştir.

e) Tahrir Temrini

Bu bölümlerde konuyla ilgili bir okuma parçası verilir aynı şekilde öğrenciden de bir metin yazması istenmiştir. Öğrenciden yazılması istenen metin bazı konularda “Resim Üzerine Mükaleme” başlığıyla bir görsel verilir bunun üzerinden istenmiş, bazen de sadece örnek metin üzerinden yola çıkılıp yazılması istenmiştir.

f) İmla

Bu bölümlerde konuyla ilgili örnekleri öğrencinin bulabileceği okuma metinleri verilmiştir. Bu bölümün akabinde genellikle tahrir temrini çalışması yaptırılmıştır.

g) Resim Üzerine Mükaleme

Bu bölümde öğrenciye bir resim verilir resimden hareketle sorular sorulmuş ve cevaplaması istenmiştir. Genellikle hemen akabinde tahrir temrini yaptırılmıştır.

4.1.2. KULLANILAN ÖĞRETİM YÖNTEMİ

Çalışmamıza konu olan kitabın okutulduğu dönemde geçerli olan 1926 İlk Mektepler Türkçe Dersi Müfredat Programı incelendiğinde dil bilgisi konuları “Kavaid” başlığı altında değerlendirilmiş, “sarf ve nahiv” konularının bir arada öğretilmesi istenmiştir. Ayrıca konu anlatımında örneklerden kurala gidilmesi yönündeki yöntem tavsiyesi ve kuralın öğretilmesi sürecinde cümlede kullanımına dikkat çekilmesi görülmektedir:

“Kavaid derslerinde sarf ve nahiv malumatı birlikte verilecektir. Tedris esnasında her zaman misallerden kaidelere gidilecek: Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak, kelimenin cümle içindeki mevki ve sûret-i isti’ali tayin ettikten sonra matlup olan sarf ve nahiv kaideleri çıkarttırılacaktır. Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahi olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir.” (Balcı, 2012).

Bu maddeden yola çıkıldığında, programa göre dil bilgisi konularının öğretiminde **yapılandırma yaklaşımının** izlerinin olduğu söylenebilir.

“Yapılandırma yaklaşım dil bilgisi öğrenme sürecine gelişimsel ve etkileşimsel olarak bakmaktadır. Dil bilgisi kurallarının ezberletilmesi yerine çeşitli etkinliklerle sezdirilmesi gerektiğini ve dil merkezli iletişim ortamlarında çocuğa yararlı olabilecek şekilde yapılmasını savunmaktadır. Dilin etkileşimsel olarak öğrenildiği düşüncesinden hareketle, dil bilgisi öğretiminde işlevselliği ön plana çıkarmaktadır.” (Onan, 2012).

Kitapta öncelikle konu ile ilgili örnekler verilmiş ve bu örnekler cümle içinde kullanılmıştır. Örnekler genel anlamda kısa ve anlaşılır cümlelerden ibarettir. Örneğin *zamirler* konusunun örnekleri aşağıdaki şekildedir:

Bu kimdir? – Bu benim kardeşimdir.

Şunun bunun sözüne kulak asmayınız.

Hayvanlara eziyet etmeyiniz, bu büyük bir yaramazlıktır. (1927: 56)

Yine başka örnek olarak aynı yöntemin sıfat türlerinin anlatımında görmek de mümkündür:

Güzel çiçek – Cesur asker – Çalışkan şakird.

Bir çiçek – Şu asker – O şakird.

İki çiçek – İkişer asker – İkinci şakird.

Birkaç çiçek – Birçok asker – Bütün şakirdler. : (1927: 47)

Öğrencilere konuyu sezmeleri ve üzerine düşünceleri için verilen örnekler içerik bakımından incelendiğinde ise yazarın genel olarak birtakım değerleri göz önüne aldığı görülmektedir. Verdiği örnek cümlelerde öğrencilere adeta nasihat edercesine kullandığı üslup dikkat çekmektedir.

Konu anlatımlarında örneklerin akabinde üç başlık gelmektedir: “Tekşif için, izah ve ders.” Yazarın örnekleri verip öğrencinin dikkatini konuya çektikten sonra bu örnekler üzerinden sorular sorarak öğrenciyi düşündürmeyi amaçlayan “Tekşif için” kısmında **tümevarım tekniği** aklı gelmektedir.

“Tümevarım tekniği kısaca özel kurallardan genele varma işlemidir. Bunun zıddı olarak tümdengelim ise genelden özele gitme tekniğidir. Tümevarım tüm ilköğretim öğrencileri için uygun bir tekniktir. Çünkü bu yaştaki öğrenciler, “basitten karmaşığa kolaydan zora ve yakından uzağa” öğretim ilkelerine elverişlidir. Böyle bir öğretim bu çağ öğrencilerinin algulamalarını kolaylaştırmakta, bilgilerin zihinde kalma düzeyi de uzamaktadır. Tümevarım tekniği özellikle dilbilgisi konularının öğretiminde kullanılabilir. Bir okuma parçası içinde varlıkların adlarını bildiren sözcüklere (ad) öğrencilerin dikkatlerinin çekilmesi, sonunda bu sözcüklerin işlevleri üzerinde öğrencilerin bir genelleme yaparak adın tanımını sezmeye başlamaları bu yönetime örnek olabilir. Bu teknik, gözleme, deneye ve araştırmaya dayandığı için çocuklarda ezbercilik yerine bilimsel düşünme alışkanlığının gelişmesine katkıda bulunur.” (Arıcı, 2010).

Aşağıda izafet konusunun örnekleri ve “tekşif için” kısmı gösterilmiştir:

Dolap – elbise

- 1) *Ahmet'in dolabı – Mustafa'nın elbisesi*
- 2) *Kitap dolabı – Mektep elbisesi*
- 3) *Ceviz dolap – Yün elbise*

TEKŞİF İÇİN : *(Dolap) denildiği zaman kimin dolabı , ne dolabı olduğu anlaşılır mı ? Neden yapılmış olduğu anlaşılır mı ? (Ahmet'in dolabı) dediğimiz zaman dolabın nesini ifade ediyoruz ? (Kitap dolabı) dediğimiz zaman nesini ifade ediyoruz ? (Ceviz dolap) denildiği zaman ne anlaşılır ? Bu üç terkip arasında ne fark vardır ? (1927: 30)*

Yine fiil konusunda da örneklerin ardından öğrenciyi düşündürecek sorular sorulduğu “tekşif” bölümü vardır:

Yazmak: Babam yazıyor. (İş)

Acımak: Şu zavallıya acıyorum. (His)

Uyumak: Çocuk beşiğinde uyuyor. (Hâl)

TEKŞİF İÇİN: *Birinci misalde: Baba ne yapıyor? (Yazı yazıyor). Yazı yazma nedir? (Bir iş). İkinci misalde: (Acıyorum) diyen adamın acıması görünen bir iş midir? Nedir? (Bir his). Bu his içimizde mevcut mudur? Çocuk uyuyor misalinde: Çocuğun uyuması görünen bir iş midir? Bir his midir? Nedir? (Bir hâl) – Her şahıs mutlaka, her vakit, bir iş görür mü? Bir iş görmezse bir hâl üzere olur mu? – Şahsın gördüğü iş, duyduğu his, bulunduğu hâl hep değişir mi? – Şimdi gördüğümüz işi az sonra bırakıp başka bir işe, bir hisse, bir düşünceye, bir hâle geçiyor muyuz? Demek ki, görünmez işler, duyduğumuz hisler, içinde bulunduğumuz haller zaman zaman değişiyor...(1927: 82)*

Örneklerden kurala gidilip öğrencinin zihninde konuya dair seziler oluşturulmasına yönelik yer alan “tekşif” bölümünün yerine, kimi konularda “izah” başlığının yer aldığı görülmektedir. İzah başlığında sorular sormak yerine örnekler açıklanmış, bunlar üzerinden tanımlar verilmiştir. Örneğin mastar konusunun anlatımında izah bölümü aşağıdaki şekildedir:

Çalışmak herkes için elzendir.

Biz gezmekten ziyade çalışmayı severiz.

İZAH: *(Çalışmak) iş gösterir, bu suretle (fiil) dir. Fakat fail almıyor. Bilakis kendisi isim gibi fail oluyor. (Çalışmak) kelimesini kaldıralım, yerine bir isim, mesela (ekmek) ismini koyalım; (ekmek herkes için elzendir.) Demek ki cümlede (ekmek) ismi hangi vazifeyi görüyorsa (çalışmak) da o işi görüyor. Elzem olan: (çalışmak), (ekmek) – ikinci misalde de (gezmek), (çalışmak) hem fiil gibi “iş” gösterirler; hem isim gibi “me’f’ûl” olurlar. Bunlara masdar derler. (1927: 68)*

Yine cümle tahlili konusunun “izah” bölümü şu şekildedir:

- 1) *İnsan fanidir. Allah bakidir.*
- 2) *Dünyada helak olmayacak hiçbir mahluk bulunmadığından herkese er geç vefat edeceğini bildirmelidir.*

İZAH: *(1) rakamlı cümleler kısa ve manaları tamdır. Tahlil edilirken kelimeleri hakkında ne söyleneceği görülmüştür. (2) numaralı misal uzun bir cümledir. (Bildirmelidir) fiiliyle nihayet buluyor. Fakat içinde birkaç fiil daha vardır, bunların da her biri bir cümle teşkil eder; fakat bu cümleler müstakil değildir, birbirlerine bağlıdır, birbirlerini tamamlamaktadır. Bu sebepten bütün ibareyi bir (cümle) sayarsak içindeki tamamlayıcı cümlelere (kaziye) namını veririz. (1927: 142)*

“İzah” bölümünde zaman zaman öğrencilere eski konuların hatırlatıldığı, konunun kapsadığı bir kuralın daha önce öğrenildiği bilgisinin yer aldığı görülmektedir. Bu da günümüzde en etkin olarak kullanılan **tam öğrenme** modelinin izlerini akla getirmektedir. Tam öğrenme modeline göre öğretim hizmetlerinin niteliğinin unsurlarından biri de “ipuçları”dır. Öğrenciye ipucu vermenin yollarından biri de konuyu geçmiş yaşantılarıyla ilişkilendirmelerini sağlamak amacıyla konuya dair eski bilgilerini hatırlatmak, bunlarla yeni öğreneceği bilgiler arasında ilişki kurmasını ve yeni bilgilerin daha rahat öğrenilmesini sağlamaktır.

Aşağıda “sıfat” konusunun anlatımındaki izah bölümünde geçen hatırlatma verilmiştir:

Boyalı dolap – boyasız dolap;

Parlak dolap – donuk dolap;

Yüksek dolap – alçak dolap ;

Geniş dolap – dar dolap ;

İZAH : *İzafet dersinde (dolap) ismini almış , kime ait olduğunu, ne cins dolap olduğunu, neden yapılmış olduğunu yine bir isimle tayin ediyorduk. Şimdi ise dolaptan evvel getirdiğimiz (boyalı, boyasız ; parlak, donuk; yüksek, alçak; geniş, dar) kelimeleriyle dolabın başka birtakım şeylerini gösteriyoruz. (1927: 36)*

Konu anlatımlarında örneklerin ardından “izah” veya “tekşif için” bölümü verildikten sonra ilgili tanımlar ve kurallar düz bir anlatımla “ders” başlığında öğrenciye aktarılmıştır. Bu başlıklar kitapta 1-105 arası numaralarla sıralandırılmış, konular değişse bile bu numaralandırma sırayla devam etmiştir. Aşağıda “kelime, hece, harf” konusunun “ders” bölümü verilmiştir:

DERS:

- 1- Birbirimizle ağızımızdan çıkardığımız birtakım seslerle konuşuruz. Bu seslerin her manalı kısmına (kelime) denir.*
- 2- Kelimeler ağızdan ya bir çırpıda (bir harekette) veya birden ziyade harekette çıkar. Bir harekette ağızdan çıkan sese (hece) denir. Kelimeler bir, iki, üç ve daha ziyade heceli olur. (1927: 5)*

Yine ileriki bir konu olan “Fiillerde zaman” konusunun dersi aşağıdaki şekilde verilmiştir:

DERS:

59 – Her fiil mutlaka bir zaman dahilinde vukûa gelir. Fiilin hangi zamanda vukûua geldiği müntehâsından anlaşılır. Lisanımızda fillerin zamanını ifade eden beş müntehâ vardır, her biri ayrı bir zamana delâlet eder. Bu suretle Türkçe fillerde beş zaman vardır. (1927: 84)

Özetle çalışmamıza konu olan eserde dil bilgisi öğretilirken belli bir yöntem ve düzen izlendiği görülmüş, düz bir şekilde konu anlatımının yerine örneklerle öğrenciye konu sezdirilmeye çalışılmış ve ardından konu ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bu yöntem izlenirken verilen örnekler de rastgele seçilmemiş, belli değerler göz önüne alınarak öğrencilerde bu değerlerin algılanması ve benimsenmesi yönündeki örnek ifadeler tercih edilmiştir.

4.1.3. DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİ DİĞER KAZANIMLAR ARACILIĞIYLA DESTEKLEYEN ETKİNLİKLER

“Ders kitaplarının biri de içerdikleri etkinliklerdir. Etkinlikler, konunun anlaşılıp anlaşılmadığını denetlemenin yanı sıra, kazanımlar açısından da pekiştireç görevi görürler. Dört temel dil becerisini kazandırmada etkinlikler en büyük paya sahiptir. Öğrenme/Öğretme kavramları da etkinlikler açısından oldukça önemlidir.” (Çiçek ve Alcellat, 2014).

Türkçe dersinin öğrenme alanlarından biri olan dil bilgisini öğrenmede de etkinliklerin ve alıştırmaların önemi büyüktür. Özellikle bu etkinliklerin diğer öğrenme alanlarıyla ilişkilendirmesi öğrenilen bilgilerin kalıcılığı ve bütünlüğü açısından önem arz etmektedir.

“Dil bilgisi bir dili bütün cepheleriyle inceleyen bilgi koludur. Fakat dil bilgisinin bölümlerini müstakil olarak ayrı ayrı ele almak doğru değildir. Bunların daima birbirine karışan tarafları vardır ve aralarına kesin hudutlar çizilemez. Bilhassa şekil, menşe ve mana bilgilerini birbirinden ayırmaya imkan yoktur. Esasen dil seslerden en geniş cümleye kadar bir bütündür. Bu sebeple onun bütün cepheleriyle bir bütün olarak ele alınması icap eder. Yani, dil gibi dil bilgisi de bir bütün halinde bulunmalıdır.” (Erdem, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hazırlanan Türkçe dersi müfredat programları incelendiğinde tüm öğrenme alanlarının ayrı ayrı verilmek yerine bir bütün halinde olması gerektiği düşüncesi açıkça görülmüş, programlar bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Çalışmamıza konu olan Son Türkçe Sarf' ın tabii olduğu 1926 İlk Mektepler Türkçe Dersi Müfredat Programını incelediğimizde de “Türkçe Dersleri Bir Küldür” başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir:

“İlk mekteplerde her ne kadar Türkçe dersi, elifba, kıraat, inşad, temsil, imlâ, tahrir, sarf ve yazı gibi kısımlara ayrılmakta ise de bunların her biri müstakil birer ders değildir. Heyet-i mecmuası bir küll teşkil eder. Bu itibarla Türkçe zümresine dahil olan derslerin her biri yek diğerinin mütemmimi ve yardımcısıdır. Kıraat, yazı, imlâ, tahrir ve kavaid birbirine sıkı bir surette merbut olacaktır. Bir sınıfın bütün Türkçe derslerini behemehal bir muallimin deruhte etmesi lazımdır. Ancak ilk mektebin son iki sınıfındaki yazı dersinde bir istisna yapılabilir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Programda Türkçe dersinin öğrenme alanlarının birbirinden bağımsız olmadığı vurgulanmış, bu alanların ayrı ayrı değil birlikte verilmesi ve Türkçe derslerini ne olursa olsun tek bir öğretmenin işlemesi uygun bulunmuştur.

“Son Türkçe Sarf “ adlı eser incelendiğinde de kitap dil bilgisi öğretimi amaçlı yazılsa dahi öğrenciye sunulan alıştırmalar aracılığıyla farklı öğrenme alanlarına da hizmet ettiği görülmektedir.

Kitabın içindeki alıştırmalar ve etkinlikler aşağıdaki başlıklar altında incelenmiş ve değerlendirilmiştir:

Temrin. “Temrin” sözcüğü Arapça kökenli bir sözcük olup TDK Güncel Sözlüğü’nde “alıştırma” olarak tanımlanmaktadır. “Bir beceriyi, bilgiyi kazanmak için yapılan talim, tekrar, egzersiz” şeklinde de tanımı mevcuttur.

Son Türkçe Sarf'ta aktarılan konunun ardından verilen bu temrinler her konu ardından muhakkak yer almaktadır. Kimi zaman boşlukları doldurma, kimi zaman verilenlerin istenen kalıba dönüştürülmesi, kimi zaman da “söyleyiniz, gösteriniz, cümle içinde kullanınız” ifadelerinin kullanıldığı konu alıştırmaları şeklinde yer

verilmektedir. Kavrama düzeyindeki bu alıştırmaların, aşağıda verilen örneklerde görüldüğü üzere veriliş şeklinden öğrenciler tarafından yazılı bir şekilde deftere çözümlenmesinin veya sözlü bir biçimde yanıtlanmasının düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hem konuşma hem yazma becerilerini geliştirmeye yönelik olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki örnekte “İsim” konusunun “Temrin” bölümünde ilk temrinde boşluk doldurma sorularına yazılı bir biçimde yanıt verilmesi, ikinci kısımda ise sözlü bir şekilde cevaplanması istenmiştir:

TEMİRİN : *Hatlar yerine birer ism-i has yazınız :*

Payitahtımız -----‘dur . En eski payitahtımız -----‘dır . Anadolu’ da akan büyük nehirler ----- , ----- , ----- , ----- , ----- ‘dir . Türkiye ‘nin en meşhur dağları ----- , ----- , ----- ‘dır . İlk Osmanlı padişahı -----‘dir . Son hain padişah ----- ‘dır. İlk cumhurreisimiz ----- ‘dir. Lozan muahedelerini yapan ----- ‘dir. Peygamber Efendimiz ----- ‘dir. Kabenin bulunduğu şehir ----- ‘dir. Peygamber Efendimizin mefün olduğu şehir ----- -‘dir.

TEMİRİN : *Cinsleri gösterilen şeylerden üçer isim söyleyiniz :*

Çiçek, sebze , meyve, ziraat aleti, ev eşyası, silah, av hayvanı

TEMİRİN : *Üçer ism – i has veriniz :*

Büyük kumandan. Büyük Muharebe. Büyük Müdafaa. Deniz. Nehir. Dağ. (1927: 24-25)

Yine bir başka konu olan” Müfred- Cem” - günümüz ifadesiyle “tekillik-çoğulluk” -konusunun “Temrin” bölümünde verilen sözcüklerden müfred olanların cem, cem olanların da müfred yapılması yani birbirine sözlü bir biçimde dönüştürülmesi istenmiştir:

TEMİRİN : *Aşağıdaki isimlerin kemiyetini söyleyiniz ; müfredleri cem, cemleri müfred yapınız.*

Bayrak. Yıldız. Asker. Çiçekler. Soru. Çoraplar. Bazı çocuklar. Birkaç insan. Beş kitap. Tepeler. Geceler. Köylü. Beş on insan. Birçok kadın. İki köşk. Sandıklar. Arkadaş. Yumurtalar. Bir sürü koyun. Bir tabur asker. Ağaç. Bir alay serçe. Kalem. Bir yığın yemiş. Bir küme taş. (1927: 26)

Bunun dışında “cümle içinde kullanınız” gibi yönlendirici ifadelerin bulunduğu temrinler de bulunmaktadır. Kitabın genelinde konuşma becerisine dayalı, sözlü bir biçimde yanıtlanması istenen temrinler daha fazladır. Bu durumu 1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programı’nda yer alan “*Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahi olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir.*” maddesine dayandırmak mümkündür. (Temizyürek ve Balcı, 2006)

Aşağıda “Fiil” konusunun buna örnek teşkil edecek temrin kısmı verilmiştir:

TEMİRİN – *Aşağıdaki fiilleri yardımcı olarak kullanınız, mürekkep fiilleriyle birer cümle teşkil ediniz.*

Etmek, olmak, bilmek, vermek, çekmek, almak. (1927:80)

Nadiren de olsa bazı temrinlerin nasıl yapılacağı ile ilgili öğrenciye yol göstermesi açısından örneklendirme yapılmıştır.

Aşağıda bir okuma parçası verilerek parçadaki cümlelerin tahlili istenen bir temrinde, öğrenciye bunun nasıl yapacağı bir örnekle gösterilmiştir:

BİR DOĞRULUK MİSALİ

Medine’ye gelirken yolda bozulan saatimin yerine bir başkasını tedarik etmek için çarşıya doğru yürüdüm. Burada birçok meyve ve sebze satanlar vardı. Az daha ötede tesbihten mendile, inciye, boncuğa varıncaya kadar her şey satan bir dükkân görerek oraya gittim. Sahibi soluk benizli, ince kumral bıyıklarıyla, seyrek sakallı ve şişkince yanaklarından başka memleketinin hususi kıyafetiyle de halis bir Buharalı idi. Dükkânın önündeki camekânda siyah ve beyaz kaplı saatler görüp: “Bunlar iyi midir?” diye sordum. Cevaben “Hayır, iyi işlemezler.” dedi. Latife ile “Herkes malını metheder, sen neden böyle diyorsun?” dedim; “Ben rast söylerim” cevabını verdi. Dünyada birinci defa olarak doğruluğun böyle güzel bir misaline tesadüf ediyordum. Bu adamı kardeşimden ziyade sevdim.

Hüseyin

TEMİRİN – *Cümleleri tahlil ediniz.*

VAZİFE NUMUNESİ:

(Medine’ye gelirken yolda bozulan saatimin yerine başkasını tedarik etmek için çarşıya doğru yürüdüm.) cümlesinde:

Fiil: *Yürüdüm.*

Fail: *Ben (Yürüyen kim? – Ben)*

Zaman zarfı: *Medine'ye gelirken (Ne zaman? – Medine'ye gelirken rabıt sıygalarından cümle)*

Gayrisarih mef'ûller:

1) – *yolda (“de” li gayrisarih mef'ûl)*

2) *Bozulan saatimin yerine bir başkasını tedarik etmek için (“için”) li gayrisarih mef'ûl) – (tedarik etmek masdarı) “bir başkasını” sarih mef'ûlünü “bozulan saatimin yerine” gayrisarih mef'ûlünü almıştır).*

3) – *Çarşıya doğru (1927: 129-130)*

Görüldüğü üzere kitapta her konunun ardından muhakkak yer alan temrinler kimi zaman yazma becerisini kimi zaman da konuşma becerisini kullanmaya yönelik hazırlanmıştır ve dil bilgisi öğretiminin bu iki beceriyle desteklendiği görülmektedir.

Resim üzerine mükaleme. “Mükaleme” sözcüğü “karşılıklı konuşma” anlamına gelmektedir. Konuşma eylemi ise bireyin duygu ve düşüncelerini, isteklerini ifade edebilmesinin en zahmetsiz ve basit yoludur.

Türkçe Sözlük (TDK 1998) ise konuşmanın gerçek anlamda yedi farklı tanımını vermektedir. Konuşmak; 1. Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini anlatmak. 2. Belli bir konudan söz etmek. 3. Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek. 4. Söylev vermek. 5. Konuşma dili olarak kullanmak. 6. Düşüncelerini herhangi bir araç kullanarak anlatmak 7. Belli bir biçimde söylemek. Bu tanımlarda da görüldüğü gibi konuşma çok geniş bir kavramdır. Ses, telaffuz, anlatma, anlama, anlaşma, iletişim gibi iç içe girmiş kavramlar konuşmak tanımının kapsamı içerisinde (Kurudayıoğlu, 2003).

Eğitim-öğretimin temel unsuru olan konuşma, her ne kadar Türkçe eğitimi içerisinde yer alan bir öğrenme alanı olsa da tüm disiplinlerin daha doğrusu yaşamın içinde yer alan bir beceri olması açısından bütünlük sağlayan en önemli unsurdur. Diğer derslerden ayrı düşünülmemeyeceği gibi, Türkçe öğretiminde de diğer öğrenme alanlarından ayrı düşünülmez. Türkçe ders kitaplarında da konuşma etkinlikleri kimi zaman ayrı, kimi zaman diğer öğrenme alanlarının etkinlikleriyle birlikte verilmektedir.

Şekil 4. Resim Üzerine Mükaleme

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 16

Çalışmamıza konu olan “Son Türkçe Sarf” adlı dil bilgisi öğretimi amacıyla yazılmış kitapta ilgi çekici bölümlerden biri de “Resim Üzerine Mükaleme” adlı konuşma etkinliğidir. Bu etkinlikte bir resim verilmekte ve bunun üzerine düşünülmesi, düşüncelerin de sözlü bir biçimde ve karşılıklı konuşma şeklinde ifade edilmesi istenmektedir. Kitapta her konu anlatımının ardından yer almamış, bazı konulardan sonra verilmiştir. Bu resimler çizim şeklindedir. Verilen resmin hemen altında öğrencileri düşündürmeye yönelik sorular sorulmaktadır. Dolayısıyla hem görsel okuma ve yorumlama hem de konuşma eğitimi açısından öğrencilerde belirli kazanımları edinmeye yönelik, önemli bir etkinliktir.

1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programını incelediğimizde öğrenme alanlarından konuşma ile ilgili alıştırmaların öğretmenler tarafından nasıl yaptırılması gerektiği, bu alıştırmalarla ne amaçlandığı “Şifahi Temrinler” başlığında şu şekilde ifade edilmiştir:

Şifahi Temrinler

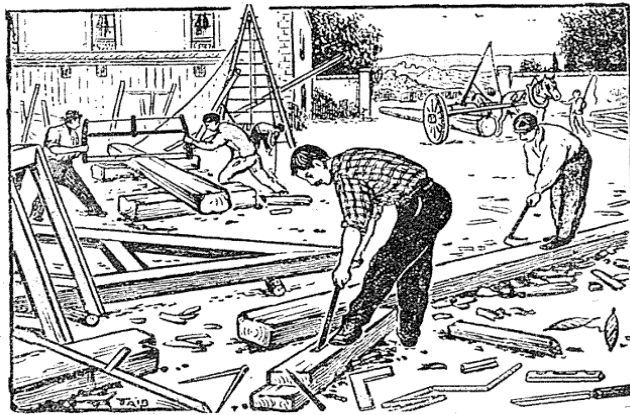
* Çocukların güzel ve düzgün söz söylemeye alıştırılmasına itina lazımdır. Bu maksatla Türkçe derslerinde ayrıca “şifahi ifade” temrinleri yapılmalıdır. Şifahi temrinler tahrir derecesinde mühimdir. Lakin şimdiye kadar bu derse layık olduğu kadar ehemmiyet verilmemiştir.

* Mekteplerimizde daha ziyade muallimlerinin takrir ve hitaplarına maruz bulunan talebe ekseriyetle “münfail” vaziyette kalmaktadır. İfade temrinleri talebenin düşündüğünü, duyduğunu ve bildiğini kendi lügatleri ve üslubu ile anlatmaya bir vesile teşkil ettiğinden onu “faaliyete” sevk eder.

* Şifahi ifade temrinleri, hattı zatında büyük bir ehemmiyeti haiz olmakla beraber, bu hususta ifrata gitmemek ve mevzuların çocuğun idrak seviyesini tecavüz etmemesine itina etmek lazımdır.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Görüldüğü üzere programda öğrencilerin güzel ve düzgün konuşmasına özen gösterilmesi gerektiği, konuşma alıştırmalarının şimdiye kadar önemsenmediği ancak yazı alıştırmaları kadar önemli olduğu, öğrencilerin konuşma konusunda aktif olmadığı ve daha çok öğretmenlerin “konuşan” öğrencilerin “dinleyen” durumunda olduğu, konuşma etkinliklerinin öğrenciye duygu ve düşüncelerini kendi sözcükleriyle anlatma ve kendini ifade etme olanağı sağladığı, konuşma konularının öğrencinin idrak seviyesine uygun olması gerektiği ifade edilmiştir.

Aşağıda “Sıfat” konusunun içinde yer alan bir “Resim Üzerine Mükâleme” etkinliği verilmiştir:

Şekil 5. Resim üzerine mükâleme: Kaç kişi görüyorsunuz? Neler görüyorsunuz? Ne gibi aletler görüyorsunuz? Her insan ne iş görüyor? Kereste nerelerde kullanılır? İmâli için görülen işler, çalışan insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 40

Bir kereste imalathanesi resmi üzerine sorular sorularak öğrenciler düşünmeye yönlendirilmekte, gördüklerini ifade etmeleri istenmektedir. Sorulan sorulara verilebilecek cevaplar da öğrencinin algılama düzeyine uygun görülmektedir.

1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programı içinde öğrenme alanlarından konuşma alanı ile ilgili bir ifade yine dikkat çekmektedir:

“Şifahi ifade temrinlerinin mevzuları münasebet düştükçe tahrir, el işi ve musiki derslerinin mevzularına rabt edilecektir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Bu ifadeyle programda konuşma ve yazma etkinliklerinin bir arada olması, birbirine bağlı olması gerektiği vurgulanmıştır. Programın *“Türkçe Dersleri Bir Külldür”* başlıklı kısmında Türkçe dersinin öğrenme alanlarının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu, bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğinin vurgulandığı çalışmamızın önceki kısımlarında yer almıştır. Nitekim Son Türkçe Sarf'ta da Resim Üzerine Mükaleme alıştırmalarının bazılarının hemen akabinde “Tahrir Temrini” yani yazı yazma etkinlikleri verilen resme bağlı olarak yer almaktadır. Kitaptaki “Tahrir Temrini” adlı bölümler çalışmamız içinde ayrıca incelenecektir.

Aşağıda Zamir konusunun içinde yer alan bir Resim üzerine Mükaleme alıştırmaları ve hemen ardından yine aynı resim üzerinden yola çıkılarak verilen bir Tahrir Temrini, yani yazı alıştırmaları yer almaktadır:

Şekil 6. Resim üzerine mükâleme: *Bu çocuk ne yapıyor? Nerededir? Ne gibi aletler kullanıyor? Siz olsanız böyle bir kulübe yapabilir misiniz?*

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 61

TAHRİR MEVZÛU

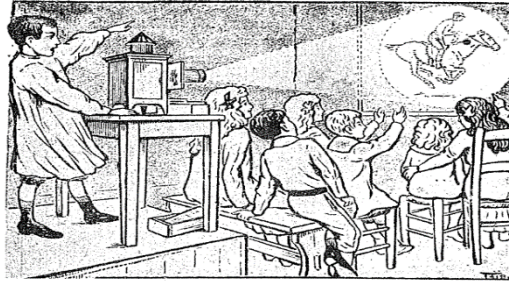
(Küçük bir hikaye tertib ediniz.)

- 1) Bu çocuğun ismi Robenson'dur. Gemisi batmış, tek başına bir adaya çıkmış.
- 2) Gemiden kurtardığı aletleri, eşyayı saklamış.
- 3) Kendisine bir kulübe yapıyor.

“Resim Üzerine Mükaleme” alıştırmalarının, konuşma alanında beceri geliştirmesinin yanında öğrencinin görsel okuma ve yorumlama becerisini de geliştirmeye yönelik bir etkinlik olduğunu söylemek mümkündür. Günümüz şartlarında sınıf ortamında üst düzey dijital olanaklarla yapılan benzer etkinlikler düşünülürse, kitabın okutulduğu dönemin şartları ve olanakları göz önüne alındığında bu etkinliğin verilmesi öğrenci için oldukça yararlıdır.

“Görseller düşünceyi ya da nesnelere arasındaki ilişkiyi görme duyusuna bağlı olarak ifade eden dil dışı göstergeler olarak değerlendirilebilir. Bu göstergelerin yorumlanması bir tür okuma etkinliği olarak hem anlama hem de anlatma süreçlerinde etkili olduğu için genelde dil eğitimi, özelde Türkçe eğitiminde kazandırılması hedeflenen beceriler arasında yer almıştır. Görsel okuma sayesinde öğrenciler belleklerinde çeşitli imgeler oluştururlar, bu imgeler yoluyla zihinlerinde yer edinen sorunlara daha kolay çözüm bulurlar. Kavramların veya bilgi işlemlerinin yerine oturması öğrencinin bilgi üretiminin harekete geçmesini sağlar. Bu durumda yaratıcı ve eleştirel düşünmede ilerleme sağlanmış olur. Görsel okumanın bir değil birden fazla işlevi vardır. Olaylara farklı açılardan bakmak, onları derinlemesine incelemek ve iletişim kurmak da diğer işlevleri arasında sayılabilir. Bundan dolayı Türkçe öğretiminde görsel okuma becerileriyle diğer beceriler arasında bağlantıların kurulması son derece yerinde olacaktır.” (Sarıkaya, 2017).

Aşağıda “İsim” konusu içinde yer alan bir “Resim Üzerine Mükaleme ve Tahrir” etkinliği verilmiştir:

Şekil 7: Resim üzerine mükâleme ve tahrir : Resimde ne görüyorsunuz ! Tasvir ve tahrir ediniz .

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 25

Görüldüğü üzere bu etkinlikte öğrencilere, çocukların duvara yansıtılan görüntüyü ilgi ve merakla izlediği bir resim verilmekte ve bunun üzerine konuşmaları istenmektedir. “İsim” konusunun içinde yer alan bu alıştırmaların öğrencilerin yeni kavramlar öğrenmesinde yararlı olacağını söylemek mümkündür.

Özetlenecek olursa “Resim Üzerine Mükaleme” etkinliklerinin konuşma becerisini ve görsel okuma-yorumlamayı geliştirmeye yönelik olarak hazırlandığı söylenebilir. Kitabın bir dil bilgisi öğretimi kitabı olması sebebiyle bu etkinliklerin dil bilgisi öğretimini konuşma becerileriyle desteklediği doğrudan örneklerle belirtilmemekte, etkinliğin içinde yer aldığı konuyla ilgili bir ögeye doğrudan yer verilmemektedir ancak öğrenme alanları birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği için dolaylı da olsa dil bilgisi öğretiminin konuşma becerisiyle desteklendiği düşünülebilir.

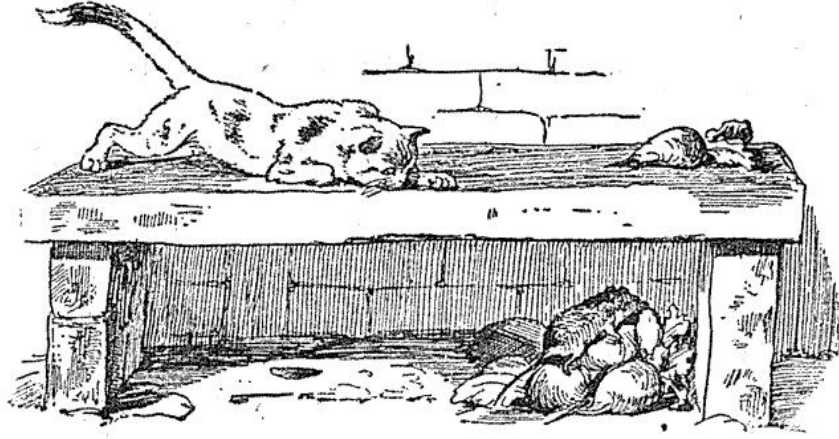
Tahrir temrini. “Tahrir” sözcüğü TDK Güncel Sözlüğü’nde “yazma, kitabet, kompozisyon” şeklinde tanımlanır. “Tahrir Temrini” tamlaması da çalışmamıza konu olan kitaptaki işlevine göre “yazı alıştırmaları, yazı etkinlikleri” şeklinde tanımlanabilir.

Çalışmamıza konu olan “Son Türkçe Sarf” adlı kitap dil bilgisi öğretimi amacıyla yazılmış olsa da içindeki “Tahrir Temrini” başlıklı bölümler dil bilgisi öğretiminin yazma etkinlikleriyle desteklenmesini sağlamaktadır.

“Yazma eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi, dil bilgisinin işlevsel yönü, yazılı anlatımda uygulanabilmesi ve öğrencilerin yazılı anlatımlarını geliştirmesi yönüyle önemlidir. Öğrencilerin yazılı anlatımlarının gelişmesine katkı sağlamayan, yalnızca bilgi düzeyinde kalan bir dil bilgisi öğretimi, yazma eğitimi yönüyle önem taşımamaktadır.” (Zorbaz, 2012).

Son Türkçe Sarf’ta yer alan Tahrir Temrini adlı yazı çalışması etkinlikleri, kimi zaman Resim Üzerine Mükaleme etkinlikleriyle birleştirilmekte veya ayrıca görselle desteklenirken kimi zaman da bir konu verilip sorularla yönlendirme yapılmakta ve nasıl bir yazı çalışması yapılması gerektiği anlatılmaktadır.

Aşağıda Mastar konusunun anlatımının ardından yer alan bir yazı etkinliği verilmiştir:

Şekil 8. Tahrir temrini: resme göre yazı: Fareyi tutmak isteyen kedi: 1) Kedi ne yapıyor, ne vaziyettedir? 2) Fare ne yapıyor? 3) Kedi neye hazırlanıyor?

Kaynak: S. İlhami. (1927). Son Türkçe Sarf, s. 10

Yine bir başka örnek de “Sıfat ve İsimlerle Cümle” başlıklı konunun tahrir temrinidir:

TAHRİR TEMRİNİ – Bir hikaye yazınız. Mevzu: Bedevinin ikramı

- 1) Çölde su yoktur, çok kıymetlidir. Bedevinin biri kaynak görmüş, suyu gayet lezzetli bulmuş.
- 2) Bundan reisimize de götüreyim, demiş. Kırbasını doldurup Bağdat'ta oturan Emir'e götürmüştü.

Emir bedeviyi memnun etmek için kırbasından doldurduğu tasından içmiş. Su tabi sıcaktı, kırba kokusuyla bozulmuştu. (1927: 131)

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı'nın Tahrir başlığındaki maddelere baktığımızda şu madde göze çarpmaktadır:

“Tahrir mevzuları, daima talebenin ahval-i ruhiyesine, sinn ü seviyesine muvafık olmalıdır. Talebe birtakım yabancı fikirleri değil, kendi gördüğünü, bildiğini, duyduğunu yine kendi kelimeleriyle yazmalıdır.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Bu maddeden; yapılacak yazı çalışmalarının öğrencinin seviyesine, ruh haline uygun olması, öğrencinin kendi gördüğünün ve bildiğinin bu çalışmalara konu

edilmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Kitapta tahrir temrini bölümleri incelendiğinde bazı konuların öğrencinin yakın çevresinden seçildiği, öğrencinin aşına olduğu durum ve mevzuların bu çalışmalara konu edildiği görülmektedir.

Aşağıda “İsm-i Tasgir” konusunun tahrir temrini bölümü verilmiştir:

TAHRİR TEMRİNİ : *Dershanenizin büyüklüğü ne kadardır ? (eni , boyu , tavanın yüksekliği) kaç penceresi vardır ? Pencereleri nereye bakar ? Duvarlar badanalı mı , boyalı mı ,temiz mi,kirli mi ? (Kirliyse ne gibi lekeleri var ?) Üzerlerinde kurşun kalemlerle yazılar , resimler var mı ? Muallimin kürsüsü ne taraftadır ? (Kapının , pencerelerin ne tarafına geliyor ?) Kaç sıra var ? Sıralarınız nasıldır ?*

Bu suallere yazıyla cevap veriniz

DİĞER TEMRİN : - *Evinizde yattığınız odayı tetkik ederek nasıl olduğunu anlatınız . (Tasvir ediniz) (1927: 29)*

Bir başka tahrir temrini örneği de “Sıfatlar” konusunda görülmektedir:

TAHRİR TEMRİNİ : *Minkalenizi veya arkadaşınızın, muallimin, mektebin minkalesini tasvir ediniz. Minkalenin tasvirine rehberlik edecek sualler:*

1)Nasıldır (şekli, cesameti, maddesi) ; 2) Hangi şeye en ziyade benzer ? Ne cihetlerden benzer,ne cihetlerden benzemez? 3) Minkale İle ne yapılır? (1927: 39)

Görüldüğu üzere bu tahrir temrinlerinde öğrenciden istenen yattığı odayı, öğrenim gördüğu sınıfı tasvir etmesidir. Programda belirtildiği gibi konu olarak öğrencinin ifade ederken seviyesine uygun olduğundan zorlanmayacağı ve çok iyi bildiği yakın çevresi seçilmiştir.

Programda göze çarpan bir diğer madde ise Tahrir başlığı altındaki şu maddedir:

“Bilhassa ilk mektebin son iki sınıfında muallim talebeye makbuz, senet, basit istida ve mektuplar yazmasını öğretmelidir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Maddeden anlaşıldığı üzere öğrencilere gündelik yaşamda işlevselliği olan, kullanabilecekleri basit yazılı metin örneklerinin öğretilmesi istenmektedir. Son Türkçe Sarf adlı kitapta buna yönelik olarak verilen tahrir temrinlerini görmek mümkündür.

Aşağıda “Fiiller” konusunun içinde bir örneği verilmek suretiyle öğrenciden mektup yazma çalışması yapılması istenmiştir:

BİR MEKTUP

Kardeşim Necmi,

Verdiğin haber beni çok müteessir etti. Zavallı Hasan aylarca bakıldığı halde demek ki nihayet kurtulamadı. Henüz genç yaşında bir aile babasının vefat etmesine acımamak kabil mi? Biçare Behçet için büyük felaket! Dediğin gibi babasına mı ağlasın, mahvolan istikbaline mi yansın. Mektubunu alır almaz bir taziye mektubu yazdım. Ne kadar olsa insan kendisine iştirak edildiğini görünce müteselli olur. Bu matemli zamanda onun yanında bulunmadığıma çok müteessifim.

Düşündüğünüz muavenete bütün kalbimle iştirak ederim. İki lira kadar param vardı. Bir buçuk lirasını posta ile gönderiyorum. Cümlelerin ayrı ayrı ellerinizi sıkarım kardeşim.

*Kardeşin
Cevdet*

TAHRİR TEMRİNİ – Bir arkadaşınıza küçük hemşiresinin vefatından dolayı taziye mektubu yazınız. (1927: 117)

Buna bir başka örnek de “Lahikalar-Edatlar” konusunun içinde verilen temrindir. Her ne kadar “Tahrir Temrini” değil “Temrin” başlığıyla verilmiş olsa da bir örnek gösterilerek öğrenciden telgraf yazması istenmesi sebebiyle yazma becerisinin geliştirilmesine yöneliktir:

MİSAL : *Küçük biraderinizin kuş palazına tutulduğundan bahis ile gelmesi için tabibe bir telegraf müsveddesi kaleme alınız.*

MÜSVEDDE NUMUNESİ:

Cağaloğlu, Numero 7; Doktor Hasan Bey'e

Kardeşim kuş palazı. Derhâl teşrifiniz.

RİFAT

Kadıköy- Hüsnü İmamı – 10 numaralı hanede

TEMRİN: *Küçük biraderinizin hastalanması sebebiyle seyahatinizi tehir ettiğinize dair bir dostunuza telgraf yazınız. (1927: 135)*

Bu başlık özetlenecek olursa; kitapta yer alan tahrir temrini adlı bölümler öğrencide yazma becerilerini geliştirmek amacıyla verilmiştir ve 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı göz önünde bulundurularak hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu alıştırmaların içinde yer aldığı dil bilgisi konularıyla direkt bağlantı içinde olup olmadığı net bir ifadeyle belirtilmemektedir. Ancak Türkçenin öğrenme alanlarının birbirine bağlı olduğunu düşündüğümüzde bu alıştırmaların dil bilgisi öğretimini yazma becerileriyle desteklediği de görülmektedir.

İmla. “İmla” sözcüğünün sözlük anlamına bakıldığında ilk anlamının “yazım” olduğu görülür. Bu sözcük “etmek” yardımcı fiiliyle kullanıldığında ise “imla etmek” fiilinin “birine söyleyip yazdırmak” anlamına geldiği görülmektedir.

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı’nın “İmla” başlığı altındaki ifadelerle baktığımızda şu maddelerle karşılaşılır:

“İmla dersi evvel-emirde istinsah (kopya) ile başlar. Çocuklar birinci sınıf programında zikredildiği gibi okudukları kıraat parçalarını tamamen veya kısmen kopya ederler.

Dikteye (ezberden imlaya) başlandığı zaman tedrice riayet şarttır. İptida pek kısa cümleler, sonra birkaç satırlık parçalar yazdırılır. Her imla dersi çocukların evvelce yazmasını bilmedikleri kelimelerden ancak birkaçını ihtiva etmelidir ve fazla uzun olmamalıdır.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Programdaki maddelerden anlaşıldığı üzere kitaptaki imla bölümleri “imla etmek” fiilinin anlamına uygun örnek teşkil etmektedir. “İmla” başlığı altında verilen parçaların öğrencilere yazdırılmak için kitaba konduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla dil bilgisi öğretiminin yine yazma becerisiyle desteklenmesine çalışıldığı düşünülmektedir. Kitapta konular verilirken bazı konuların içine “Türkçe İmla Dersi” adlı ayrıca bir başlık açılmış, birkaç bilgidan sonra “İmla” başlığıyla metinler verilmiştir. Aşağıda Son Türkçe Sarf’ta yer alan “Türkçe İmla Dersi / İnce Üstün Sesi Nasıl Yazarız? ” başlıklı bölüm verilmektedir. Bu bölümün ilk kısmında “Tekşif İçin” bölümü yer almakta ve önce örnekler verilmekte, hemen akabinde konu “Ders” başlığında madde madde anlatılmaktadır. Daha sonra ise “İmla” başlığıyla iki

alıştırma verilmekte ancak bu alıştırmalarla ilgili herhangi bir yönlendirmeye yer verilmemektedir:

İMLÂ TEMRİNİ

Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik. El elden üstündür, ta göğ'e varınca. Gel gelelim işlerimize. Kelebeğ'in güzel kanatları var. Ama tırtılları, nebatları, çiçekleri yer. Arı çirkindir fakat nebatlara, çiçeklere, ziyan vermez, tatlı bal verir. Benimle biraz gezer misiniz ? Niçin gezmek istemiyorsunuz?

İMLÂ :

AH NEJAD

*Güneş güler, kuşlar uçar havada;
Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler;
Yalnız mısın o karanlık yuvada,
Yok mu seni bir kayırır, bir bekler?*

*Bu ayrılık bana yaman geldi pek,
Ruhum hasta, kırık kolum kanadım;
Ya gel bana, ya oraya beni çek,
Gözüm nuru, oğulcuğum Nejad'im!*

RECAİZÂDE EKREM (1927: 17)

Programdaki maddeden yola çıkıldığında bir yönlendirme ifadesi olmasa bile bu alıştırmanın ince üstün sesi (e ünlüsü) doğru yazma ile ilgili bir etkinlik olduğu, bu dil bilgisi kazanımının yazma becerisiyle desteklendiğ'i anlaşılmaktadır. Kimi imla alıştırmaları da tahrir temrinleriyle art arda verilmiştir.

Aşağ'ıda yine bir Türkçe İmla Dersi başlığı altında aktarılan bilgilerin ardından gelen İmla etkinliğı ve tahrir temrini verilmiştir:

ÖRÜMCEK İLE İPEK BÖCEĞİ

*Pek kibirli bir örümcek
Dedi ki ipek böceğine :
-Örmek için biraz ipek
Uğraşırsın tam bir sene*

*Zahmet et , bak bir de bana
Bir duvarı bir gecede*

*Örmedeyim baştan başa
Yavaşlıktan ne faide ?
Buna karşı ipek kurdu
Örümcekten şöyle sordu:
Senin ağın neye yarar ?
Sürat lazım bu âşikar
Fakat şunu bellemeli
Nâfi bir iş işlemeli !*

TAHRİR TEMRİNİ : Suallere yazıyla cevaplar veriniz .

Örümcek ipek böceğine ne dedi ? Niçin övünüyordu ? Örümcek ağı gördünüz mü ? Örümcek ağını nerelerde örer ? Niçin ? Ağı nasıldır ? Ona ipek gibi sağlam bir ağ lazım mıdır ? İpek böceği ne cevap verdi ? Haklı mıydı ? Örümcek ağı kendisine faide verir mi vermez mi ?

DİĞER TEMRİN – Bir örümcek ağını dikkatle tetkik ediniz . Yazı ile nasıl olduğunu ifade ediniz . (1927: 22)

Görüldüğü gibi her zaman nesir şeklinde değil, kimi zaman imla başlığı parçalarının şiir şeklinde olduğu da dikkat çekmektedir. Nitekim kitaptaki tüm örnekler incelendiğinde imla başlığı altındaki örneklerin kısa cümleler yerine metin niteliği taşıyan örnekler olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda kitapta “İmla” başlığıyla verilen metinlerin, dil bilgisi öğretimini yazma becerilerinin yanında yazma ile sıkı bir ilişki içinde olan okuma becerileriyle de desteklediği söylenebilir. “İmla” başlığıyla yer alan metinlerin isimleri şunlardır:

- 1) *Ah Nejad* (1927: 17)
- 2) *Yaşamak Çalışmaktır* (1927: 21)
- 3) *Örümcek ile İpek Böceği* (1927: 22)4
- 4) *İlk Kurtuluş Parıltısı* (1927: 28)
- 5) *İyi Komşu* (1927: 34)
- 6) *Ama Çocuğun Derdi* (1927: 45)
- 7) *İlk Mukavemet Hareketi (Yerebakanlı Hasan)* (1927: 52)
- 8) *Bir Validenin Nasihatleri* (1927: 64)
- 9) *Bir Çivi Fabrikasına Ziyaret* (1927: 79)
- 10) *Bir Milli Ordugâh* (1927: 89)
- 11) *Rum Sındığı* (1927: 127)

Bu metinler incelendiğinde yazarın bu metinleri tesadüfi olarak seçip kitapta yer vermediği, öğrencilere vatanseverlik ve milli şuur, çalışkanlık gibi belli başlı değerleri benimsetmek amacıyla bu metinleri kullandığı görülmektedir.

Aşağıda “İmla” başlığında yer alan metinlerden biri olan ve “vatanseverlik” değeriyle bağdaştırılabilecek “Rum Sındığı” başlıklı metin verilmiştir:

İMLÂ:

RUM SINDIĞI

26 Ağustos 1922’de Afyon önünde başlayan, tedricî fakat muntazam bir seyir ile bütün cepheye sirayet eden muazzam Türk tecavüzü 30 Ağustos günü Yunan ordularını çelikten ve ateşten bir çember içine almıştı. Kahraman Türk kıtalarının nefes aldırmayan, mütevali hücumlarıyla maneviyatı büsbütün sarsılan düşman kuvvetlerinden beş firka Kızıldaş deresi civarında sıkıştırılmış ve bundan sonra başlayan imha muharebesi Anadolu faciasının son ve kati safhasını baştan başa Yunan kanyla yıkamıştı.

Ertesi günü Dumlupınar’a doğru sürülen Yunan ordusu tarihimizde “Rum Sındığı” namıyla şöret bulan meydan harbine mecbur edilmişti. (1927: 127)

Yine çalışmanın erdemi ve doğa sevgisi gibi değerleri içinde barındıran “Yaşamak Çalışmaktır” adlı imla çalışması metni aşağıda verilmiştir:

İMLÂ:

YAŞAMAK ÇALIŞMAKTIR

Bir ihtiyar sevine sevine bahçesinde çalışıyor , toprağa çekirdekler dikiyordu . Bir çocuk şen ve şâtır çalışan ihtiyarı gördü ve dedi ki :

-Efendi baba , niçin böyle kendine zahmet veriyorsun ? Bak-Senin yaşın yetmişe varmış . Diktiğin çekirdeklerin büyümesi , ağaç olup meyve vermesi için pek çok zaman lazımdır . Sen o zamana kadar yaşayıp meyvesini yiyebilir misin ?

Gayretli ihtiyar bu çocuğa dedi ki :

- Evladım , bu bahçeyi ben babamdan buldum ; o da babasından bulmuştu . ben buraya birçok ağaç daha ilave ettim , onlardan evlatlarım istifade ediyor , şimdi de torunlarım için yetiştiriyorum. Oğlum, hiç unutma ki yaşamak çalışmak demektir . (1927: 21)*

Son Türkçe Sarf'ta dil bilgisi öğretimini okuma becerileriyle destekleyen metinler yalnızca imla başlığı altındaki metinler değildir. Kitapta bir başlığa dahil edilmemiş metinler de dikkat çekmektedir. Bu metinler şunlardır:

- 1) *Öksüz (Tevfik Fikret) (1927: 39)*
- 2) *Yetim Çocuk (Mehmet Emin Yurdakul) (1927: 46)*
- 3) *Çiftçinin Nasihati (İbrahim Alaaddin) (1927: 80)*
- 4) *Cumhurreisimiz (Ali Ekrem) (1927: 129)*

Bu metinlerden “Öksüz” ve “Yetim Çocuk”, sıfatlar konusunun içinde yer alan tahrir temrinlerinden sonra verilmektedir. “Çiftçinin Nasihati” mastar konusu içinde bir tahrir temrininden sonra, “Cumhurreisimiz” metni ise cümle konusu içinde bir temrin etkinliğinden sonra yer almaktadır. Metinlere kitapta, içinde buldukları konuyla ilgili örnekler barındırması sebebiyle yer verildiği düşünülmektedir. Bu metinlerde göze çarpan ve dikkat çeken şey ise herhangi bir metin değil, edebi değeri olan seçme metinler olmalarıdır. Bu başlıksız metinlerin ünlü şair ve yazarların eserlerinden seçilmelerinin yanında “İmla” başlığındaki “İlk Kurtuluş Parıltısı” adlı metnin Ali Saip’e, “Ah Nejad” adlı şiirin de Recaizade Mahmut Ekrem’e ait olması 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı’nda Türkçe dersinin hedeflerinin belirtildiği genel amaçlar bölümündeki şu maddeyi akla getirmektedir

“Lisan vasıtasıyla çocuklarda iyi ve güzel hisleri tenmiye ederek kendilerinde sinn ü seviyelerine göre bir zevk-i edebî uyandırmak.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Bu maddeden yola çıkıldığında metinlerin rastgele seçilmediği, müfredat programının genel amaçlarına uygun olarak öğrencilerde edebi bir zevk geliştirmek ve güzel hisler uyandırmak maksadıyla kitaba konulduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın ve çabalamanın erdemine inanma, merhamet, milliyetçilik gibi duyguların öğrencilerde uyandırılması amaçlanmaktadır.

Özetlenecek olursa kitaptaki “İmla” başlıklı bölümlerdeki metinlerle, dil bilgisi öğretiminin hem yazma hem de okuma becerileriyle desteklenmesi amaçlanmaktadır.. Seçilen metinlerin de herhangi metinler değil, Türk edebiyatında

yer etmiş isimlerin seçme eserlerinden alınmış nitelikli metinler olduğu görülmektedir.

4.1.4. KİTAPTAKİ METİNLERİN VE ÖRNEK CÜMLELERİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

“1924 İlk Mektep Müfredat Programı'nın genel amaçlarından bazıları sosyal bilimler ve vatandaşlık derslerinde doğrudan ve dolaylı biçimde belirtildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçi, vatansever, demokratik ve laik yurttaşlarını yetiştirmek şeklindedir.” (Kılıç, 2014).

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kapsamlı programı sayılabilecek olan 1926 ilkokul programının önsözünde; *“ilkokulların başlıca amacı; genç neslin çevresine etkin bir şekilde uyum sağlamak suretiyle iyi yurttaşlar yetiştirme”* olarak belirtilmiştir (Budak, 2010).

“İyi yurttaş” kavramının her ne kadar açık bir şekilde tanımı yapılmasa da “vatanseverlik, çalışkanlık, hayvanseverlik, dürüstlük vb.” niteliklerini içinde barındırdığı bilinmektedir. Bilhassa Cumhuriyet Dönemi'nin Türk tarihinde yenileşme, kalkınma, ülkeyi aydın bir seviyeye ulaştırma amacıyla tüm milletin elini taşın altına koyduğu bir dönem olması sebebiyle, bu kavramların “iyi yurttaş” ta bulunması gereken özellikler olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızın daha önceki kısımlarında Son Türkçe Sarf'ta geçen örnek cümlelerin, metinlerin rastgele seçilmediği ve belli değerleri öğrencilere benimsetmek amacıyla bu örneklere kitapta yer verildiği belirtilmektedir. Bu örnek cümleler ve metinler tematik olarak sınıflandırıldığında, kitapta bu değerleri içinde barındıran ifadeler şu şekildedir:

a) *Vatanseverlik*

** Türkiye bizim sevgili vatanımız, Büyük Gazi , pek muhterem cumhurreisimizdir. (1927: 5)*

** Ben vatanım için yaşıyorum. Vatanım Türkiye'dir. Türkiye bir cumhuriyettir. Cumhuriyette hür vatandaşlar vardır. Saltanatta padişah kulları, padişah reayası vardır. Bizi padişah kulluğundan hür vatandaşlığa yükselten büyük gazidir. (1927: 6)*

- * *Türk çocukları Türkiye'yi yükseltmek için çalışırlar.* (1927: 7)
- * *Hürriyetinizi kimseye çiğnetmeyiniz. En büyük hakkımız hürriyetimizdir.* (1927: 13)
- * *Vatana hıyanet cinayetlerin en büyüğüdür.* (1927: 14)
- * *Pilav, helva, sütlaç, güllaç milli yemeklerimizdendir.* (1927: 20)
- * *Vatanın salahlı (kurtuluşu) Gazi'nin himmetiyle (çok çalışmasıyla) temin edilmiştir.* (1927: 14)
- * *Türkiye'nin yükselmesi gönlümüzün en büyük emelidir. Bunu çalışmamızla, gayretimizle temin edeceğiz .* (1927: 18)
- * *Kışlada oturan, vatani düşmana karşı müdafaa eden kimselere ne derler ?* (1927: 23)
- * *Payitahtımız -----'dur . En eski payitahtımız -----'dır . Anadolu' da akan büyük nehirler ----- , ----- , ----- , ----- , ----- 'dır . Türkiye 'nin en meşhur dağları ----- , ----- , ----- 'dır . İlk Osmanlı padişahı -----'dur . Son hain padişah ----- 'dır. İlk cumhurreisimiz ----- 'dir. Lozan muahedesini yapan ----- 'dir.* (1927: 24-25)
- * *Büyük kumandan . Büyük Muharebe . Büyük Müdafaa .* (1927: 25)
- * *TÜRK İLLERİ* (1927: 64)
- * *----- Lozan muahedesini yaptı. ----- Yunanlıları denize döktü. ----- milleti birleştirdi.* (1927: 83)
- * *Büyük Gazi gece gündüz vatanın halasını (düşünmek).* (1927: 88)
- * *Yunanlıları memleketimizden def ettik.* (1927: 121)
- * *Türkler düşmanlarını yendiler, hain padişahların saltanatını yıktılar, cumhuriyetin temelini kurdular.* (1927: 121)
- * *Büyük Gazi Türk milletine rehberlik etti, vatan bu sayede istiklalini kazandı.* (1927: 141)
- * *Vatanımızın her tarafında münbit ovalar var. Ovalarımızı büyük nehirler sular.* (1927: 141)
- * *Memleketimizde yetişen üzümün, incirin, tütünün, tiftiğin, fındığın şöhreti büyüktür.* (1927: 141)
- * *Türkiye'nin madenleri zengindir, fakat henüz işletilmemiştir.* (1927: 141)

Bu örnek ifadeler dışında kitapta “İmla” başlığı altında yer alan *İlk Kurtuluş Parıltısı* (1927: 28), *İlk Mukavemet Hareketi* (Yerebakanlı Hasan) (1927: 52), *Rum*

Sındığı (1927: 127) ve *Bir Milli Ordugâh* (1927: 89) adlı metinlerin, hiçbir başlığa tabi olmayan *Cumhurreisimiz (Ali Ekrem)* (1927: 129) adlı şiirin, “Sarf Temrini” başlığıyla verilen *Güzel İzmir İçin (Sami Rifat)* (1927: 35) adlı şiirin ve *Dumlupınar (İzzet Ulvi)* (1927: 90) adlı tahrir temrini için verilen şiirin içeriğinde de vatanseverlik konularının işlendiği görülmektedir.

b) Çalışkanlık, temizlik ve düzenlilik

- * *Sarf ve nahiv kitabının birinci sahifesini okudum.* (1927: 3)
- * *Kalemi yonttum, deftere birinci temrini yazdım.* (1927: 3)
- * *Muallimlerimize hürmet vazifemizdir.* (1927: 11)
- * *Çalışkan çocukları herkes takdir eder.* (1927: 17)
- * *YAŞAMAK ÇALIŞMAKTIR* (1927: 21)
- * *ÖRÜMCEK İLE İPEK BÖCEĞİ* (1927: 22)
- * *Temiz çocuk.* (1927: 41)
- * *Terbiyeli çocuk.* (1927: 41)
- * *Dersine (çalışmış) çocuk (korkusuz) cevap verir.* (1927: 43)
- * *İtaat eden çocuğa (... ..) ; terbiyesi noksan kimseye (... ..) ;* (1927: 43)
- * *Çalışkan insanlar milletlerini yükseltirler.* (1927: 43)
- * *Yalancı çocuğu kimse sevmez.* (1927: 43)
- * *Mertçe itiraf olunmuş kabahat yarı affolunmuş gibidir.* (1927: 43)
- * *Çalışkan şakird.* (1927: 47)
- * *Her çocuk dikkatli ve çalışkan olmalıdır.* (1927: 51)
- * *Şunun bunun sözüne kulak asmayınız.* (1927: 58)
- * *Çalışmak herkes için elzemdir.* (1927: 66)

- * *Biz gezmekten ziyade çalışmayı severiz. (1927: 66)*
- * *Gazeteyi okudum. – Dersimi mütalaa ettim. (1927: 78)*
- * *Dersimi yazdım. – Nihayet dersimi yazabildim. (1927: 79)*
- * *Benim de vazifemi yazar mısınız? Benim de vazifemi yazıverin. (1927: 79)*
- * *Şimdi dersimi yazıyorum. (1927: 87)*
- * *Bize geldiğiniz zaman dersimi yazıyordum. (1927: 87)*
- * *(Onun iddiasınca) Bize geldiğiniz zaman dersimi yazıyormuşum. (1927: 87)*
- * *Ben dersimi okudum, siz uyudunuz. (1927: 115)*
- * *Ahmet dersini okudu. Ben okudum. (1927: 122)*
- * *Bu yazı güzeldir – Bu yazı pek güzeldir. (1927: 125)*
- * *Siz çalışırsınız – Siz çalışkansınız – Siz bir şakirdsiniz. (1927: 128)*
- * *Biraderiniz çalışırdı – Biraderiniz de çalışkandı – Biraderiniz bir şakirddi. (1927: 128)*
- * *O çocuk çalışırmış – O çocuk çalışkanmış – O çocuk bir şakirdmiş. (1927: 128)*
- * *Çalışkansanız bu manzumeyi ezberlersiniz. (1927: 128)*
- * *Bir şakirdseniz mektebe muntazam devam etmelisiniz. (1927: 128)*
- * *Ahmet'in kitabı yırtıktır. – Ahmet'e söyledim. (1927: 132)*
- * *Terbiyeli ile terbiyesiz bir değildir. (1927: 132)*
- * *Bugün mektebe gitmedim, çünkü tatildir, fakat yarın gideceğim. (1927: 132)*
- * *İYİ KOMŞU (1927: 34)*
- * *Kimse yalancı çocuğu sevmez. – Birbirinize yardım ediniz. – Başkalarının kabahatlerini affetmeyi öğreniniz. (1927: 60)*

* *Her şakird (muallim) i hürmetle dinlemelidir. – Her iyi baba (aile) yi müreffeh ve mesut geçindirmeye gayret eder. – (Ebeveyn) e hürmet ediniz. – (Dersler) i iyi öğrenmelisin. – Dikkatli şakirdler (defterler) i temiz tutarlar. (1927: 63)*

* *Ağustos böceği bütün yaz ötmüş, durmuş, kış basınca artık yiyecek bulamaz olmuştu. O şimdi tembelliğinin cezası olarak aç kalyordu. Karıncanın zahire ambarları olduğunu düşündü, ona müracaat ederek:*

“ Ben açım, bana biraz yiyecek verir misiniz? ” dedi. Karınca şunu söyleyerek reddetti: “ Sen bütün yaz çalışmadın, hiçbir şey artırmadın. Şimdi de cezayı çek. Sana verecek hiçbir şeyim yoktur.” Çocuklar, biz karınca gibi çalışkan olmalıyız, fakat onun gibi katı yürekli olmamalıyız. (1927: 64)

* *BİR DOĞRULUK MİSALİ (1927: 129-130)*

* *BİR VALİDENİN NASİHATLERİ (1927: 64-65)*

* *ÇİFTÇİNİN NASİHATİ (1927: 77)*

* *Siz dersinizi öğreninceye kadar ben de yazımı yazarım.– Hatanızı itiraf ettiğinizden affolundunuz. İnsanlar çalışarak havalara ve denizlere hâkim oldular. – İyi talebe dersini hazırlamadan yatmaz. (1927: 111)*

* *Yalancılardan kimse hoşlanmadığı için doğruluktan ayrılmamaya gayret ediniz. (1927: 144)*

c) Doğa ve hayvanlar

* *Hayvanlara eziyet etmeyiniz, bu büyük bir yaramazlıktır. (1927: 58)*

* *Balık havada helak olur. (1927: 13)*

* *Kelebeğin güzel kanatları var. Ama tırtılları, nebatları, çiçekleri yer. Arı çirkindir fakat nebatlara, çiçeklere, ziyan vermez, tatlı bal verir. (1927: 15)*

* *Kümeşte hangi hayvanlar yaşar ? Havada uçan hayvanlara ne derler ? Suda yaşayan hayvanlara ne derler ? (1927: 23)*

* *Bahçemize üç incir iki ayva ağacı diktik. (1927: 26)*

* *Bahçeciğimizde biraz çiçek yetiştirebiliyoruz. (1927: 27)*

* *Bu ayva ağacının cinsi çok iyidir. (1927: 32)*

* *Arslan cesurdur. Kaplan zalim ve yırtıcıdır. Tilki kurnazdır. Kurt korkak ve oburdur. Deve ile eşek kanaatkârdır. Katır kuvvetli fakat inatçıdır. Öküz yavaş fakat pek kuvvetlidir. Keçi gel geç tabiatlıdır. Horoz kavgacı, tavuk yaygaracıdır. (1927: 37)*

* *Şu bahçede beş ağaçla birçok çiçek var. Ağaçların yemyeşil yaprakları, çiçeklerin muhtelif renkleri pek hoştur. (1927: 48)*

* *Horoz tavuktan büyücek bir kümes hayvanıdır. Başında güzel, kırmızı bir ibik vardır. Tüyleri renk renk ve parlaktır. Ayaklarında kuvvetli parmakları, bunların üstünde de hepsinden kuvvetli bir mahmuzu vardır. Horoz pek çevik bir hayvandır. Mağrur mağrur etrafına bakınır. Daima tavuklarının etrafında dolaşır. Yerde biraz yem bulsa hemen onlara bağırır ve yedirir. Bir kedi, bir köpek tavuklara sataşmış olsa cesaretle üstüne atılır. Horoz gayet erkencidir. Her gece birkaç defa, sabahleyin ise Tanyeri ağırırken şen şen öter, insanlara tabi bir borazanlık yapar. (1927: 52-53)*

* *Karıncalarda büyük bir faaliyet ve intizam görülür. Her biri vazifesini bilir ve süratle Yapar. – Hayvanlara bakınız, bazıları havada uçar, başkaları suda yüzer, bazıları da toprak içinde yaşar. (1927: 60)*

* *Kuşlar havada uçar, balıklar suda yüzer. (1927: 84)*

* *Kırlangıç çabuk uçar. – Yavru kuşu anası uçurdu. (1927: 117)*

* *İlkbaharda çok yağmur yağdığı için yazlık ekinler iyi gelişti. (1927: 144)*

d) Dini değerler

* *Peygamber Efendimiz ----- ‘dir. Kabenin bulunduğu şehir ----- ‘dir. Peygamber Efendimizin mecfun olduğu şehir ----- ‘dir. (1927: 25)*

* *Cehennem azabı. Allah korkusu . (1927: 34)*

* *(Peygamber) Mekke’de doğdu. (1927: 63)*

* *1) İnsan fanidir. Allah bakidir.*

2) Dünyada helak olmayacak hiçbir mahluk bulunmadığından herkese er geç vefat edeceğini bildirmelidir. (1927: 142)

4.1.5. KİTABIN 1926 İLK MEKTEP TÜRKÇE DERSİ MÜFREDAT PROGRAMI’NA UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ

Çalışmamıza konu olan Son Türkçe Sarf adlı eser dil bilgisi öğretimi amacıyla yazılmış bir kitap olduğundan, 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı’na uygunluğunu “Kavaid” başlığı altındaki maddeler doğrultusunda değerlendirmek gerekmektedir. Söz konusu programda “Kavaid” başlığı incelendiğinde aşağıdaki maddeler göze çarpmaktadır:

“1- İlk mektepte sarf ve nahiv kaideleri kitaptan veya mücerret bir surette öğretilmekten ziyade çocukları doğru konuşmaya ve yazmaya alıştırmak sayesinde amelî olarak tedaris edilecektir.

2- Kavaid derslerinde sarf ve nahiv malumatı birlikte verilecektir. Tedris esnasında her zaman misallerden kaidelere gidilecek: Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak, kelimenin cümle içindeki mevkiî suret-i isti'mali tayin ettikten sonra matlup olan sarf ve nahiv kaideleri çıkarttırılacaktır. Bir defa çıkarılmış olan kaideler, ekserisi şifahi olmak üzere müteaddit temrinlerle takviye edilecektir.” (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Çalışmamızın önceki kısımlarındaki “Kitabın Dil Bilgisi Öğretimi Açısından İncelenmesi” başlığında, “Kavaid” başlığının bilhassa ikinci maddesi üzerinde durulmaktadır. Programa uygunluk açısından incelenecek olan, konuların dağılımı ve kitapta yer alan sıralamasıdır.

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programında “Kavaid” başlığında ilk mektebin beşinci sınıfları için konu dağılımı ve sıralaması aşağıdaki şekilde verilmiştir:

Beşinci Sınıf

[Haftada 1 ders]

1- Kelime, hece, harf, harekeler

2- Türkçede ahenk kaidesi

3- İsim

4- Sıfat

5- Zamir

6- Mastar

7- Fîil: Zaman, şahıs, kemiyet

Lazım, müteaddî, malum, meçhul, müsbet, menfî, istifham, rabt sigaları, mana ve isti'malleri.

Mürekkep fiiller [hikaye, rivayet, şart]

8- Hâl [Zarf]

9- Edatlar

10- Cümle, fîil, fâil, mef'ûl, tâmm, aslî ve mütemmim cümle

11- Sarfî ve nahvî basit tahliller [Kiraat parçaları üzerinde şifahi temrinler] (Temizyürek ve Balcı, 2006).

Son Türkçe Sarf'taki konu dağılımı ve sıralama incelendiğinde konuların ana başlıklarının aşağıdaki şekilde ve sırada olduğu görülmektedir:

- 1- Kelime, hece, harf
- 2- Harekeler
- 3- Ahenk
- 4- İsim
- 5- Sıfat
- 6- Zamir
- 7- Masdar
- 8- Fiil : Zaman, şahıs, kemiyet.

Lâzım, müteaddî, malum, meçhûl, müsbet, menfi, istifham, rabt sigaları, mana ve isti'malleri,.

Mürekkebi fiiller [hikaye, rivayet, şart]

- 9- Cümle (fiil, fail, mef'ûl)
- 10- Zarf
- 11- Lahikalar-Edatlar
- 12- Nidâ
- 13- Tahlil

Konu dağılımı ve sıralama incelendiğinde, programda beşinci sınıflara öğretilmesi gerektiği belirtilen konulara kitapta yer verilmiştir. Sıralama konusunda ise kayda değer sayılmayacak bir farklılık görülmektedir. "Nida" konusu da programda yer almamasına rağmen kitapta göze çarpmaktadır.

4.1.6. KİTAPTA YER ALAN DİL BİLGİSİ TERİMLERİNİN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIKLARI

Ahenge Mugayir Lahika: *Uyuma aykırı ek*

Ahenk: *Ses uyumu*

Aslı Adet Sıfatı: *Asıl sayı sıfatı*

Aslı Madde: *Fiil kökü*

Atfiye: *Bağlamaya ilişkin*

Cem: *Çoğul*

Cem Lahikası: *Çoğul eki*

Cevherî Fiil: *Ek fiil*

Edat: *Tek başlarına anlamları olmayan, farklı tür ve görevdeki sözcükler ve kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yardımcı olan sözcükler*

Emriye: *Emir kipi*

Esre: *Osmanlı Türkçesinde bir ünsüzün dar, düz ve kısa okunacağını gösteren hareke*

Eşhas: *Şahıslar, tipler*

Fail: *Eylemi gerçekleştiren kişi*

Fiil: *Eylem*

Fiilî Cümle: *Fiil cümlesi, yüklemi fiil olan cümle*

Fer'î Fiil: *Fiilimsi*

Gaip: *Üçüncü tekil şahıs*

Gayrimüteaddî: *Geçişsiz*

Gayrisarih mef'ûl: *Yer tamlayıcısı (dolaylı tümleş)*

Hâl: *Şimdiki zaman*

Hareke: *Osmanlı Türkçesi alfabesinde sessiz harflere sesli özelliği kazandıran çeşitli işaretler*

Harf: *Yazıyı oluşturan en küçük birim, ses*

Hazf olmak: *Aradan çıkarılma, yok olma*

Hece: *Kelimeleri oluşturan, en küçük birimi harf olan ve ağzın tek hareketinde sarf edilebilen ses birliği*

Hemze: *Arapçada gırtlaktan çıkarılan ve ırlak dediğimiz gırtlak kapağının birden bire kapanmasıyla meydana gelerek bir çarpış etkisini veya sesin ansızın kesilmesi etkisini yapan ses.*

Hikaye: *Ek fiilin görülen geçmiş zamanı*

Hikaye Lahikası: *Ek fiilin görülen geçmiş zaman eki (-idi)*

İhbâriye: *Bildirme kipleri*

İktidari Fiil: *Yeterlik fiili*

İltizâmiye: *İstek*

İntihaiye: *Sona ait, son bulma*

İsim: *Canlı ve cansız varlıkları ve kavramları karşılayan sözcük, ad*

İsm-i Cins: *Cins isim*

İsmî Cümle: *Sonuna-dır eki alarak cümlenin yüklemi olan isim*

İsm-i Fail: *İsimden fiil yapan ekler alarak, fiilden türeyip, bir işi yapan kişiyi bildiren sözcük*

İsm-i Has: *Özel isim*

İsm-i Mef'ûl: *Sıfat fiil*

İsm-i Tasgir: *Küçültme ismi*

İstifham: *Soru anlamı*

İstikbâl: *Gelecek zaman*

İstimal: *Kullanma*

İşarî Zamir: *İşaret zamiri*

İştikak: *Türeme*

İştikak Lahikaları: *Türetme ekleri*

İzâfet: *Özel bir anlamla bir ismin başka bir isme bağlanması; isim tamlaması*

İzâfet Lahikaları: *Tamlama ekleri*

Kaziye: *Yargı, hüküm bildiren ifade*

Kelime: *Cümlelerin en küçük anlamlı birimi ya da bazen tek başına anlamı olmadığı halde (edat) cümle içinde anlam kazanan anlatım birimi, sözcük*

Kemiyet: *İsimlerde tekillik çoğulluk durumu, nicelik*

Kıyâsi Sıfat: *Belirli bir kurala göre çeşitli ekler kullanılarak oluşturulan sıfatlar*

Lahika: *Ek*

Lahika Halinde Edatlar: *Ek halindeki edatlar*

Lahika Halinde Zamir: *Ek halindeki zamirler*

Lâzım: *Belirtme eki almayan, geçişsiz fiiller*

Makbûz: *Dar ünlü*

Mebûs: *Geniş ünlü*

Malum: *Etken, öznesi belli olan fiil*

Marife: *Kendisinden söz edilenin bilindiği kavram veya nesne; belirtili*

Masdar: *Çekinlenmiş fiil*

Mâzî: *Geçmiş zaman kipleri*

Meçhûl: *Öznesi bilinmeyen, edilgen*

Meçhûl Lahikaları: *Edilgenlik ekleri*

Mef'ûl Edatı: *Belirtme eki (-e)*

Mefhum: *Kavram*

Mef'ûl: *Tümleç*

Menfi: *Olumsuz anlam*

Muhatap: *İkinci tekil kişi (sen)*

Muteriza: *Ayraç; parantez*

Muzâf: *İsim tamlaması grubundaki tamlanan kısmı*

Muzâri: *Geniş zaman kipi*

Muzâfunileyh: *İsim tamlaması gurubundaki tamlayan kısmı*

Müfred: *Tekil şahıs*

Mücerret: *Yalın, ek almamış*

Mükerrer : *Tekrar eden sözcükler*

Müntehâ: *Son; uç*

Mübhem Sıfat: *Belgisiz sıfat*

Mübhem Zamir: *Belgisiz zamir*

Mürekkeb Fiil: *Birleşik zamanlı fiil*

Mürekkeb Zaman: *Birleşik zaman*

Müsbet: *Olumlu anlam*

Müstakbel: *Gelecek zaman kipi*

Müştak: *Türemiş sözcük*

Müteaddî: *Geçişli*

Müteaddî Lahikaları: *Geçişlilik ekleri*

Mütakellim: *Söz söyleyen, Birinci şahıs (ben)*

Müteşekkil: *Kurulmuş; yapılmış; belli bir şekil almış*

Nahiv: *Eskiden cümle bilgisine verilen ad; sözdizimi; sentaks*

Naklî Mâzî: *Duyulan geçmiş zaman kipi*

Nekre: *Mefulün belirsiz olması*

Nevî: *Cins, tür*

Nidâ: *Ünlem*

Ötre: *Osmanlı Türkçesinde sessiz bir harfin o, ö, u, ü seslerinden birisiyle okunacağını gösteren hareke*

Rabıt Edatı: *Bağlaç*

Rabıt Sıygası: *Zarf fiil*

Rapt Etmek: *Bir şeyi tutturmak, iliştiirmek*

Rivayet Lahikası: *Ek fiilin duyulan geçmiş zamanı*

Rütebî Sayı Sıfatı: *Sıra sayı sıfatı*

Sâit: *Sesli harf*

Sakit Olmak: *Düşmek, hükmü kalmamak*

Sakil: *Kalın okunan hece, kalın ünlü*

Sâmit: *Ünsüz*

Sarf: *Eskiden, dil bilgisinin kelime yapımı ve çekimi ile ilgili konularını inceleyen bölümüne verilen ad; şekil bilgisi*

Sarih Mef'ûl: *Belirtili nesne*

Semaî Sıfat: *Herhangi bir kurala bağlı olmaksızın ek almadan kullanılan sıfat*

Sıfat: *İsimlerin çeşitli yönlerden özelliklerini bildiren sözcükler*

Sıla Sıygası: *Ulaç; bağfiil*

Sûga: *Kip, fiilin çekiminden meydana gelen değişiklikler*

Şahsî Zamir: *Kişi zamiri*

Şartiyeye: *Şart kipi*

Şaz: *Kural dışı*

Şuhûdi Mâzî: *Görülen geçmiş zaman kipi*

Ta'alluk : *İlgisi olma, ilgisi bulunma, ilgi, ilinti*

Tacilî Fiil: *Tezlik fiili*

Tafsil Zarfı: *Parçalara ayırma, parçalama, bölme*

Tahfifi: *Hafifletici*

Tahlil Etme: *Çözümleme*

Takyit: *Kayıt ve şarta bağlama*

Tasgîr Lahikası: *Küçültme eki*

Tasrif: *Fiil çekimi*

Tayini Sıfat: *Yer-yön sıfatı*

Temdit: *Bir harfi uzatarak okuma*

Terekküb: *Birkaç şeyin bileşmesinden oluşma, bileşme*

Terkib: *Kelime grubu, tamlama*

Teşekkül: *Belli bir varlık ve biçim kazanma*

Tevzî Sayı Sıfatı: *Üleştirme sayı sıfatı*

Vasfî Sıfat: *Biçim bildiren niteleme sıfatları*

Vücûbiye: *Gereklilik kipi*

Zamaniye: *Zamanla ilgili, zamana ait*

Zamir: *İsmin yerini çeşitli şekillerde tutan sözcükler*

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışmamızla elde edilen sonuçlar ve ileri sürdüğümüz öneriler yer almaktadır.

5. 1. SONUÇ

1) Kitabın biçimsel olarak incelendiğinde yalın ve renksiz görüntüsü göze çarpmakta, içinde etkinliklerin bir kısmının görsellerle desteklendiği görülmektedir.

2) Çalışmamıza konu olan *Son Türkçe Sarf* adlı eser dil bilgisi öğretimi amacıyla yazılmıştır ve içinde yer alan etkinliklerde okuma, yazma ve konuşma becerileri ile dil bilgisi öğretimi desteklenmektedir. “Temrin” başlığındaki alıştırmalar okuma ve yazma alanları, “Resim Üzerine Mükaleme” alıştırmaları konuşma alanı, “Tahrir Temrini” alıştırmaları yazma alanı ve “İmla” başlığındaki parçalar okuma alanı aracılığıyla dil bilgisi öğrenimine yardımcı olmaktadır.

3) Kitapta yer alan örnek cümle ve metinlerin rastgele seçilmediği, belli değerleri öğrencilere benimsetmek amacıyla özellikle kitaba konduğu görülmektedir ve öğrencilerde edebi bir zevk uyandırmak amacıyla seçkin yazarların eserlerinden örnek metinler kullanıldığı tespit edilmektedir.

4) Kitabın tabi olduğu 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı’na uygun olarak bir dil bilgisi öğretimi yöntemi izlediği, örneklerden yola çıkılarak konunun öğrenciye sezdirilip anlatıma geçildiği görülmektedir. Buradan yola çıkılarak yapılandırmacı bir eğitim anlayışının ve tümevarım tekniğinin izlerinin görüldüğü söylenebilir.

5) Kitaptaki konuların dağılımının ve sıralamasının 1926 İlk Mektepler Türkçe Müfredat Programı'na uygun olduğu görülmektedir.

6) Kitapta yer alan örnek cümleler, metinler ve ifadelerin belli temalar düşünülerek verildiği tespit edilmiş, bunlar temalarına göre sınıflandırılmıştır.

7) Kitapta aktarılan konuların günümüzde 5.sınıf öğrencilerinin öğrenmesi gereken konulardan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da dönemin eğitim anlayışıyla ilgili bize ipuçları sunmaktadır.

8) Kitapta adı geçen dil bilgisi terimleri tespit edilmiş ve bunların ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça sözcükler olduğu görülmüştür. Bu dil bilgisi terimlerinin günümüz Türkçesindeki karşılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlar için de çalışmamızın sonunda bir sözlük hazırlanmıştır.

5. 2. ÖNERİLER

1) Çalışmamız esnasında Cumhuriyet Dönemi'nde okutulan Türkçe ders kitapları ve Türkçe dersine dair dönemin eğitim anlayışı ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı sayıda ve yetersiz olduğu görülmektedir. Bu alanda Türkçe eğitimi tarihi açısından daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. “Giriş” kısmında belirttiğimiz, Erdal ASLAN'ın “Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları” adlı çalışmasında yer verdiği “1924-1925 Eğitim-Öğretim Yılı İlk Mekteplerin 4. ve 5. Senesi İçin Okutulması Uygun Görülen Dil Bilgisi Kitapları” listesindeki kitaplar gün yüzüne çıkarılıp çevrilebilir ve çalışmamızdan yola çıkılarak Türkçe öğretimi açısından incelenebilir.

2) Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ders kitapları ile günümüz Türkçe ders kitaplarının mukayese edilmesini konu edinen çalışmaların azlığı göze çarpmaktadır. Çeşitli değerlendirme başlıkları altında bu şekilde karşılaştırma çalışmaları yapılması önerilmektedir. Çalışmamıza konu olan “Son Türkçe Sarf” veya dönemin diğer ders kitapları üzerinden bu karşılaştırma çalışmaları yapılabilir.

3) Kitabın yazıldığı dönem şartları göz önüne alındığında yenilikçi öğretim yöntemlerinden izler görüldüğü söylenebilir. Bilhassa “örnekten kurala gitme” kuralını benimsemesi sebebiyle güncel öğretim programlarında kitaptan istifade edilebileceği düşünülmektedir. İçindeki alıştırmalar geliştirilerek günümüz ders kitaplarına konulabilir.

4) Kitaptaki alıştırmaların, pedagojik açıdan bilişsel alanın hangi basamaklarına uygun olduğuyla ve beşinci sınıf yaş grubuna hitap edip etmediğiyle ilgili bir çalışma yapılabilir.

5) Kitaptaki tüm örnek cümleler ve metinler üzerinden benimsetilen değerler ile ilgili bir çalışma yapıp kitapta hangi değerlerin ne kadar yer aldığıyla ilgili sayısal verilere ve dönemin değerler eğitimi ile ilgili sonuçlara ulaşılabilir.

6. “SON TÜRKCÉ SARF” KİTABININ ÇEVİRİYAZISI

(Sayfa: 1)

SON TÜRKCÉ SARF

MÜELLİFİ

S.İLHAMİ

İlk mekteplerin beşinci senesine mahsustur.

Mütehasıs komisyonun raporu ve Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Dairesinin 6 Teşrînevvel 1926 tarihi ve 1877 nomerolu kararıyla mekteplere kabul edilmiştir.

Tâbi ve nâşiri:

İbrahim HİLMİ

Kitaphane- i Hilmi – Bâb-ı Âli Caddesinde– Numero: 81

İstanbul

1927

[Orhaniye Matbaası

(Sayfa: 2)

(Sayfa: 3)

TÜRKÇE SARF VE NAHİV

LİSANIMIZ

Sarf ve nahiv kitabının birinci sahifesini okudum.

Kalemi yonttum, deftere birinci temrini yazdım.

Postahaneye gittim, pederime bir telgraf çektim.

DERSİ TEKŞİF İÇİN: Biz birbirimizle hangi lisanla konuşuyoruz? Bütün insanlar Türkçe mi konuşuyorlar? Lisanımızda yalnız Türkçe kelimeler mi vardır? “Lisan, sarf, nahiv, kitab, sahife, kalem, defter, temrin” Türkçe midir? Nedir? Bu kelimeleri Araplar gibi mi telaffuz ediyoruz? Araplar nasıl telaffuz ediyorlar? (Tecvidle Kuran okunduğu zaman seslerin nasıl telaffuz edildiğine dikkat ediniz. Araplar öyle telaffuz ediyorlar.)Bu kelimeleri oldukları gibi mi kullanıyoruz, yoksa nihayetlerini değiştiriyor muyuz? -Daha başka hangi lisanlardan kelimeler alıp kullanıyoruz? Diğer lisanlar da birbirlerinden kelime alıp kullanıyor mu?

DERS:

- 3- Bizim lisanımız Türkçedir. Ahalisi Türkçe konuşan diğer memleketler vardır. Muhtelif memleketlerin Türkçeleri arasında şive farkları vardır, çünkü bu memleketler birbirlerinden uzak, tabi oldukları devletler de başka başkadır.

(Sayfa: 4)

Şive farkları çok olursa ayrı bir lehçe olur. Türk lehçelerinin dördü edebîdir:

1) Şark Türkçesi denilen Çağatay Türkçesi 2) Kazan Türkçesi 3) Azeri Türkçesi 4) Garp Türkçesi denilen bizim lisanımızdır.

Lisanımız sırf Türkçe kelimelerden teşekkül etmez. Ona birçok Arabî, Farsî, diğer Ecnebî kelimeler dahi karışmıştır. Ecnebî kelimeleri kendi telaffuzumuzla söyleriz. Cümlede kendi lahika ve edatlarımızla, tıpkı Türkçeymiş gibi kullanırız. Her lisanın başka lisanlardan alınmış birçok kelimeleri vardır.

SUALLER: Türkçe konuşan başka memleketler var mıdır? Türk lehçelerinin kaç tane edebîdir? Hangileridir?

(Sayfa: 5)

KELİME, HECE, HARF

Türkiye bizim sevgili vatanımız, Büyük Gazi ,pek muhterem cumhurreisimizdir.

DERSİ TEKŞİF İÇİN: Konuştuğumuz zaman ağzımızdan ne çıkar? Bu sesleri işitenler bir mana anlıyorlar mı? Misali okuyalım, biz okurken işitenler manasını anlıyorlar mı?– Bu sesler birbirlerinden ayrılıyor mu? Bu sesleri istediğimiz gibi ayırıp parçalayabilir miyiz? Mesela (Tür) ayrı (kiye) ayrı diyebilir miyiz? Yahut (kiye' yi), (.....) gibi parçalara ayırabilir miyiz? Onları nasıl ayırıyoruz? - Her kelime ağızdan bir çırpıda, bir harekette mi çıkar? Kelimenin her parçasında bir tek ses mi var?

DERS:

- 4- Birbirimizle ağzımızdan çıkardığımız birtakım seslerle konuşuruz. Bu seslerin her manalı kısmına (kelime) denir.
- 5- Kelimeler ağızdan ya bir çırpıda (bir harekette) veya birden ziyade harekette çıkar. Bir harekette ağızdan çıkan sese (hece) denir. Kelimeler bir, iki, üç ve daha ziyade heceli olur:

Bir heceli kelimeler: Biz, siz, ev, yurt

İki heceli kelimeler: Bizim, sizin, evim, yurdun

Üç heceli kelimeler: Bizimki, sizinki, evimiz, yurdunuz

Dört heceli kelimeler: Bizimkinin, sizinkinin, evimizin, yurdunuzdan

(Sayfa: 6)

6- Heceler dahi basit değildir, birden ziyade sesli olurlar. Bu sesleri yazmak için kullandığımız alfabe işaretlerine (harf) denir. Lisanımızda kullanılan harfler otuz altıdır:

Elif (ا), hemze (), be (ب), pe (پ), te (ت), se (ث), cim (ج), çim (چ), ha (ح), hı (خ), dal (د), zel (ذ), re (ر), ze (ز), je (ژ), sin (س), şin (ش), sat (ص), dat (ض), tı (ط), zı (ظ), ayn (ع), gayn (غ), fe (ف), kaf (ق), kef (ك), Farsî kef (ك), nûnî kef (گ), yâi kef (□), lam (ل), mim (م), nun (ن), ve (و), he (ه), hâ-yı resmiye (ه), ye (ی).

SUALLER: Birbirimizle nasıl konuşuruz? Kelime nedir? Hece nedir? Harf nedir? Elifba'mızda kaç harf vardır? Hangileridir?

TEMRİN: Aşağıdaki kelimelerden her birinin kaç heceli olduğunu, her hecenin kaç harf ile yazıldığını söyleyiniz.

Ben vatanım için yaşıyorum. Vatanım Türkiye'dir. Türkiye bir cumhuriyettir. Cumhuriyette hür vatandaşlar vardır. Saltanatta padişah kulları, padişah reayası vardır. Bizi padişah kulluğundan hür vatandaşlığa yükselten büyük gazidir.

VAZİFE NUMUNESİ:

Ben: Bir heceli kelime; iki harfle yazılıdır.

Vatanım: Üç heceli kelime; dört “ “ “.

İçin: İki heceli kelime; beş “ “ “.

(Sayfa: 7)

HECELERİ NASIL YAZARIZ?

Türk çocukları Türkiye' yi yükseltmek için çalışırlar.

DERSİ TEKŞİF İÇİN: (Misali okuduktan sonra) bu sözü nasıl yazıyoruz? Kelime kelime ayırdıktan sonra, birinci kelimeyi alalım: Türk, bunu nasıl yazarız? Seslerini ayırınız.(Tü) derken kaç ses var? (Türk) derken ilk (tü) ye kaç ses daha ilave olunuyor? Öyleyse yazalım. [Diğer kelimeler birer birer yazılacak, yazılmayan sesler işaret edilecektir.]

DERS:

5) Her hecede en az iki ses vardır; bunların bir kısmı ağzın daralmasıyla söylenir, bunlara (sâmit) derler. Hecenin başındaki sâmit kendi başına telaffuz edilmez.

Seslerin ikinci kısmı ağzın geniş açılmasıyla söylenir, bunlara da (sâit) veya (hareke harfi) derler. Baştaki sâmiti okutan sâittir. İki birden (hece)yi teşkil eder.

Bir hecede sâitten sonra bir veya iki sâmit ses bulunabilir.

6) Türkçede sâit sesler sekizdir, onları yalnız dört harfle yazarız. Sâit sesleri yazmaya yarayan harfler şunlardır:

Elif , vav , he , ye .

Sâitlerin İşaret Ettiği Sesler

Elif – (Bak, baş, yaz, dağ) gibi kelimelerdeki sâit ses elifle işaret edilir. Bu sese (kalın üstün) derler.

(Sayfa: 8)

VAV - Bu harfle (kum), (son), (süt), (söz) kelimelerindeki sâit sesleri yazarız.

(Kum) kelimesindeki sâit ses: Kalın,makbûz,ötredir.

(Son) kelimesindeki sâit ses: Kalın,mepsût,ötredir.

(Süt) kelimesindeki sâit ses: İnce,makbûz,ötredir.

(Söz) kelimesindeki sâit ses: İnce,mepsût,ötredir.

HÂ-YI RESMİYE: Bu harfle (dede), (dere) kelimelerindeki sâit sesi yazarız. Bu sese (ince üstün) derler. Kelimenin nihayetine gelen katma sözler (lahikalar) daki kalın üstün de (güzel he) ile yazılır: Orada, buraya gibi.

YE- Bu harfle (kış), (diş) kelimelerindeki sâit sesleri yazarız:

(kış) kelimesindeki sâit ses kalın esredir.

(diş) kelimesindeki sâit ses ince esredir.

KAİDE: Sâit harflerin eliften mâadasi sâmit olarak da kullanılır:

(vah, yaz, yüz, av, ay) kelimelerinde olduğu gibi.

SUALLER: Her hecede kaç ses vardır? Sesler kaç kısma ayrılır? Hangileridir? Hangi ses elifle yazılır? Hangi ses (güzel he) ile yazılır? Hangi ses (vav) ile yazılır? Hangi sesler (ye) ile yazılır? Bu seslerin isimleri nedir?

(Sayfa: 9)

İMLÂ DERSİ:

(Kalın Üstün) Sesi Nasıl Yazılır?

ARABAYA HANGİ AT KOŞULACAK?

İZAH: Misaldeki (araba, hangi, at) kelimelerindeki kalın üstün sesini elifle yazıyoruz. (ye) katma sözünde (lahikasında) ki kalın üstün sesi (güzel he) ile yazıyoruz; (cak) lahikasındaki kalın üstün sesini hiç yazmıyoruz.

7-KAİDE- Asıl kelimelerdeki kalın üstün seslerini elifle yazarız. Üstünlü katma sözlerin (lahikaların) açık hece halinde olanları (güzel he) ile yazılır. İnce sâit seslerden sonra ince, kalın seslerden sonra kalın okunur. Üstünlü lahikaların kapalı hece halinde olanları sâitsiz yazılır, ince sâit seslerden sonra ince, kalın seslerden sonra kalın okunur.

TARİF: Açık hece sâitle nihayet bulan, kapalı hece sâmitle nihayet bulan hecedir.

KAİDE- Baştaki hemzenin kalın üstün sesi (a) şeklinde yazılır.

SUALLER: Kalın üstün sesi nerelerde elifle yazılır? Nerelerde (güzel he) ile yazılır? Nerelerde sâitsiz bırakılır?

(Sayfa: 10)

İMLÂ TEMRİNİ

Akşama kadar çalışacağız, sonra oturacağız, daha sonra babamızın yanına gideceğiz. Oralarda dolaşanlar kimdir? Onları tanımam, başkasından sorunuz.

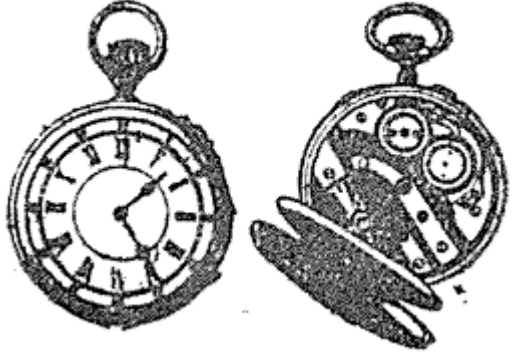
TEMRİN: Kalın üstün seslerini nasıl işaret ettiğimizi izah ediniz.

TAHRİR DERSİ:

CEP SAATİ

DERSİ TEKŞİF İÇİN: Cep saati neye benzer? Büyükleri küçükleri olur mu? Bir tarafında ne var? Öbür tarafında ne var? Cam tarafından baktığınız zaman neler görüyorsunuz? Hareket eden bir şey var mıdır? Kapağını açabilir misiniz? Kapağını açtığınız zaman ne görürsünüz? İç camının altında neler vardır? Saati nereden tutarsınız? Orası neye yarar?

TAHRİR TEMRİNİ: Bu suallere yazı ile (tahrîri olarak) cevaplar veriniz.

(Sayfa: 11)

HAREKELER

ARAPÇA KELİMELERİ NASIL YAZARIZ?

Muallimlerimize hürmet vazifemizdir.

DERSİ TEKŞİF İÇİN: (Muallim, hürmet, vazife) Arapça kelimelerdir. Türkçe olsaydılar onları böyle mi yazardık? (mu) derken vav' ı yazıyor muyuz? (al) derken elif' i yazıyor muyuz? (lim) derken ye'yi yazıyor muyuz? Bu üç kelimedede hangi sâitleri yazdık? (vazife) deki (ye), (evime) deki (ye) gibi midir? Ne farkı var? (İkisinden hangisi çekiliyor?) (vazife) nin (güzel he) sesini yazmasak ne kalır? Öyleyse bu (güzel he) yi yazmaya mecburiyet var mıdır? Bu üç kelimedeki (ayn, ha, zı) harflerini biz nasıl okuyoruz? Bir de (ayn)'ın hemzeden farkı var mı? (ha) nın (güzel he) den farkı var mı? (zı) nın (ze) den farkı var mı?

DERS:

8 – Arapçada yalnız çekilen hecelere (sâit) konur. Çekilmeyenlere konmaz. Bu sebepten Arapçadaki (elif, vav, ye) sâitlerine (med harfleri) derler.

9 – Arapçada çekilmeyen hecelere sâit konmadığında Arabî kelimelerin yazılması kolay, okunması güçtür. Yeni öğrendiğimiz kelimelerin nasıl okunacağını göstermek için hareke denilen işaretler kullanılır.

(Sayfa: 12)

Harekeler şunlardır:

1 – FETHA (ÜSTÜN) : () ; ince sâmitlerde (ince üstün) kalın sâmitlerde (kalın üstün) seslerine işaret olur.

KALIN SÂMITLER : ha, hı, sat, dat, tı, zı, ayn, gayn, kaf'tır. Diğerleri incedir.Misaller:

kalem, harem, (kaf ile ha' da kalın, lam ile re' de ince)

2 – KESRE (ESRE) : () ; Türkçe kelimelerdeki sâit. (ye) nin seslerine işaret olur; kâtip, zâbit gibi.

3 – ZAMME (ÖTRE) : () ; sâit (vav) ın seslerine işaret olur:

müdür., mülâzım, Kur'an, sohbet, şöhret gibi.

4 – TENVİNLİ FETHA (İKİ ÜSTÜN) : () Elif veya (zahir te) si üzerine yazılarak öndeki harfi (en) veya (an) okutur:

Muvakkaten. (= muvakkat olarak, bir vakit için) ; sâlimen (= selametle) ; hakikaten (= gerçekten) ; nisbeten (= nisbet edilerek, nisbet edildiğine göre)

FÂİDE: İki üstünlü kelimeler lisanımızda nadir kullanılır.

5 - TENVİNLİ KESRE (İKİ ESRE) : () : Altına girdiği harfi (in) sesiyle okutur:

Li- sebebin (= bir sebepten dolayı) ; Li- garazın (= Bir garazdan Dolayı) gibi.

FÂİDE : İki esreli kelimeler lisanımızda son derece nadir kullanılır.

(Sayfa: 13)

6 – TENVİNLI ZAMME (İKİ ÖTRE): () ; Ancak birkaç kelimedede kullanılır:

muzâfunileyh, selamünaleyküm gibi.

7 – ŞEDDE: () ; Girdiği harfin hem evvelki kapalı hecenin son sesi, hem ondan sonra gelen hecenin ilk sesi olduğuna delalet eder.

Lezzet: gibi ki (lez- zet) suretinde okunur.

8 - CEZM: () ; harekesizliğe , sükuna delalet eder.

Ekrem, hürmet gibi.

10 – Arapça kelimelerin yazılışında bir güçlük daha vardır o da birbirine benzeyen (mütecânis) harflerden ileri gelir.

(mütecânis) harfler şunlardır:

(ha,hı,he) ; (te, tı) ; (se, sin, sat) ; (dal, dat) ; (zel, ze, zat, zı) .

Bu harfleri ayırmak için hiçbir kaide yoktur. Kelimeleri birer birer imlâlarıyla öğrenmelidir.

SUALLER : Arapçada hangi hecelere sâit konur, hangilerine konmaz? Med harfleri hangileridir? Tenvinli harekeler? Şedde? Cezm? Mütecânis harfler?

İMLÂ TEMRİNİ: (Arapça harekeler ; ha, hı, he harekeleri hakkında)

Vatana hıyanet cinayetlerin en büyüğüdür. Balık havada helak olur, şiddet şiddeti celp eder. Her zaman hakkınızı müdâfaa ediniz. Hürriyetinizi kimseye çiğnetmeyiniz. En büyük hakkımız hürriyetimizdir. Hesapsız işler görmeyiniz. Müşârün-ileyh evvelce ismi geçen çok büyük bir zat hakkında kullanılır. Okkanızda mürekkep var mıdır? Vatanın salâhı (kurtuluşu) Gazi'nin himmetiyle (çok çalışmasıyla) temin edilmiştir. Halil'in dedesi İbrahim Bey'dir. Mustafa'nın amcası hâfızdır.

(Sayfa: 14)

TÜRKÇE İMLÂ DERSİ :

İNCE ÜSTÜN SESİ NASIL YAZARIZ ?

Kelebek çiçekten çiçeğe konuyor, öz emerek yaşıyor.

TEKŞİF İÇİN : (Kelebek) kelimesindeki üç ince üstünden hangilerini (e) ile yazıyoruz, hangilerini yazmıyoruz? Bir kaide bulabilir miyiz? Birinci hece açık mı kapalı mı? İkinci hece açık mı kapalı mı? Üçüncü hece açık mı kapalı mı? Bu (Çiçekten) kelimesinde ikinci ve üçüncü kelimedede katma söz (lahika) var mı? heceler açık mı kapalı mı? Bu kelimedede lahika var mı? (Çiçeğe) kelimesindeki hecelere bakınız, hangisini (e) ile hangisini (e) siz yazarız?

DERS:

11 – Kelimelerin baş hecesi ince üstünle harekelenirse bu hareke için (e) yazılmaz.

Baştaki hemzenin ince üstünü (hemzeli elif) şeklinde yazılır.

Kelimelerin ortasında ve nihayetinde, ince üstünle açık hece teşkil edildiği zaman (e) yazılır, kapalı hece teşkil edildiği zaman (e) yazılmaz.

Açık üstünlü lahikalar, kelimenin nihayetinde (e) ile yazılır, kalın sâitlerden sonra kalın üstün gibi okunur.

FÂİDE – (sevmek, seyrek) gibi kelimelerde (vav) ile (ye) nin sâmit olduğunu belli etmek için (cezm) yi yazmalıdır.

(Dere, direk) gibi kelimelerde olduğu gibi, bitişmeyen harflerle teşkil edilen hecelerin ince üstününü (e) ile yazmak câizdir, (e) siz yazmak da yanlış değildir: dere, direk; gibi.

(Sayfa: 15)

İHTAR- (yimek , dimek , virmek , giç , gice) kelimelerindeki ince üstünler (ye) ile yazılır.

SUALLER : (e) ne zaman yazılır? Ne zaman yazılmaz?

İMLÂ TEMRİNİ

Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik. El elden üstündür, ta göğe varınca. Gel gelelim işlerimiz. Kelebeğin güzel kanatları var. Ama tırtılları, nebatları, çiçekleri yer. Arı çirkindir fakat nebatlara, çiçeklere, ziyan vermez, tatlı bal verir. Benimle biraz gezer misiniz ? Niçin gezmek istemiyorsunuz?

İMLÂ :

AH NEJAD

Güneş güler, kuşlar uçar havada;

Bu ayrılık bana yaman geldi pek,

Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler;

Ruhum hasta, kırık kolum kanadım;

Yalnız mısın o karanlık yuvada,

Ya gel bana, ya oraya beni çek,

Yok mu seni bir kayırır, bir bekler?

Gözüm nuru, oğulcuğum Nejad'ım !

RECAİZÂDE EKREM

TAHRİR TEMRİNİ :

HOKKA

TEKŞİF İÇİN: Hokkanız ne şekildedir? Ağız nasıldır? Bütün hokkalar böyle mi olur? Divide benzer mi? Hangi cihetlerde ayrılır? Hokkanızda sap var mı? Onu belinize takar mısınız? Yolda bir şey yazmak isterseniz nasıl yazarsınız? Vaktiyle nasıl yazarlardı? Dividden mürekkep dökülmez miydi? Niçin? Şimdi hokkalara da ipek iplikler (lif) konur mu? Niçin?

[Hokkanızı tasvir ediniz, dividele mukayese ediniz.]

(Sayfa: 16)

(**RESİM ÜZERİNE MÜKÂLEME**): Kaç kişi görüyorsunuz? Kadınlardan her biri ne yapıyor? Ağlayan kadın acaba kimdir? Niçin ağlıyor? Hiddetli hiddetli görünen kadın kimdir? Niçin böyle hiddet ediyor? Yerde ne görüyorsunuz? Acaba o vazoyu kim kırdı? Çocuk ne vaziyettedir? Hakikati söylüyor mu? Onun hakkında ne düşünüyorsunuz?

TAHRİR TEMRİNİ :

Resim hakkında bir küçük hikaye tertib ediniz.

MEVZÛ: Çocuk (Selim) vazoyu kırıyor.

Validesi hizmetçi kadından şüpheleniyor ,onu azarlıyor .

Selim gelip hakikati olduğu gibi söylüyor.

(Sayfa: 17)

AHENK

Çalışkan çocukları herkes takdir eder.

Küçüklerin sevinmesi hoşuma gider.

DERSİ TEKŞİF İÇİN : (Çalışkan) kelimesinin kaç hecesi var? Birer birer sâitlerini tetkik ediniz, kalın mı ince mi? (Çocukları) kelimesinin kaç hecesi var? Sâitleri kalın mı ince mi? (Küçüklerin) kelimesinin kaç hecesi var? Sâitleri kalın mı ince mi? (Sevinmesi) kelimesinin kaç hecesi var? Sâitleri kalın mı ince mi?

DERS :

12- Türkçe kelimelerde sâit sesler (ahenk) denilen şu kaideye tâbidir:

Bir kelimenin birinci hecesi kalın olursa diğer heceleri de kalın olur; birinci hecesi ince olursa diğerleri de ince olur.

13- Kelimelerin sonuna gelen kalın katma sözler (lahikalar) ahenge tâbidir.

Sâitle yazılsın yazılmasın, lahikalar kelimenin ahengine göre okunurlar.

14- Katma sözler (lahikalar) iki nevîdir:

1) (ye) li lahikalar: açık hece teşkil ettiği zaman (ye) ile yazılan lahikalardır.

2) (e) li lahikalar: Açık hece teşkil ettiği zaman (e) ile yazılan lahikalardır.

15- (ye) li lahikalar dört türlü okunur:

(Sayfa: 18)

1) Hafif esre ve üstünlerden sonra hafif esreyle okunur:

Geldi, gitti ; gemiyi ,inciği (açık ince “ ye “ li lahikalar).

Geldin , gittin ; geminin, incinin (kapalı ince “ ye “ li lahikalar).

2)Hafif ötrelerden sonra hafif makbûz ötreyle okunur :

Gördü , küstü ; gözü , üzümü (açık ince “ye” li lahikalar).

Gördün , küstüm ; gözüm , üzümün (kapalı ince “ye” li lahikalar)

3) Kalın esre ve üstünlerden sonra kalın esreyle okunur:

Aldı , kırdı ; adı , kızı (açık kalın “ye”li lahikalar)

Aldık , kırdık ; adın, kızın (kapalı kalın “ye” li lahikalar)

4) Kalın ötrelerden sonra kalın makbûz ötre ile okunur:

Oturdu , sordu , kuzuyu , topu (Açık kalın “ye” li lahikalar)

Oturdun , sordun , kuzunun , topun (Kapalı kalın “ye” li lahikalar)

16 – (e) li lahikalar : Hafif sâitlerden sonra ince üstün , kalın sâitlerden sonra kalın üstün sesiyle okunur :

Açık hece halinde : Bende , bize , gelse , görse , göze , özümde ;

Kapalı hece halinde : Benden , bizden , gelecek , görececek , özümden .

SUALLER : Sâit sesler hangi kaideye tâbidir ? Lahikalar ahenge taâbi midir ? Lahikalar kaç türlüdür ? (ye) li lahikalar kaç türlü okunur ? (e) li lahikalar kaç türlü okunur ?

TEMRİN : Lahikaların nevi (“ye” li , “e” li ; açık , kapalı) söylenecek , okunması izah olunacaktır.

Ananızın babanızın sözünü dinlemezsiniz gönüllerini kırarsanız . –

Türkiye ‘ nin yükselmesi gönlümüzün en büyük emelidir. Bunu çalışmamızla , gayretimizle temin edeceğiz . Sizi gördüğümüzden pek sevindik .

(Sayfa: 19)

AHENGE MUGAYİR LAHİKALAR , KELİMELER

Görüyorsunuz ki kardeşim okuyabilir , isterseniz yine okuyuversin.

Masadaki kitabı yere kim attı ?

Kendin atmışken soruyorsun ?

Elma ile kestane kışın sevilir.

Telegraf ile telefon en mühim muhabere vasıtalarıdır.

TEKŞİF İÇİN : (Görüyorsunuz) kelimesinde asli kısım ile lahika kısmı hangisidir ? Aslı kısım ince mi kalın mı ? (Okuyabilir) kelimesi kaç kısımdır ? Birinci kısım ince mi kalın mı ? İkinci kısım ince mi kalın mı ? (Okuyuversin) kelimesi kaç kısımdır ? Birinci kısım ince mi kalın mı ? İkinci kısım ince mi kalın mı ? (Masadaki) kelimesinde hangi lahika ince hangi lahika kalındır ? (Atmışken) kelimesinde hangi lahika ince hangi lahika kalındır ? (elma , kestane , telegraf , telefon) kelimelerinde ahenk var mı ?

DERS :

17 – (yor) , (ki) , (ken) lahikaları girdikleri kelimenin ahengine tâbi olmazlar. Bunlardan (yor) daima kalın , (ki) ile (ken) daima ince okunur .

18 – İki fiille teşkil edilen mürekkep fiillerde ikinci fiile yardımcı denilir. Bu yardımcı fiil kendi ahengini muhafaza eder .

(Sayfa: 20)

İnce ise kalın fiile ilave olursa da ince kalır , kalın ise daima kalın olur : kalabildi , düşeyazdı ; gibi .

19 – Bazı Türkçe kelimeler ahenge mugayirdir. Başlıcaları şunlardır :

Elma , entari , inanmak , atik , pilav , helva (halva) sütlaç , kardeş , kestane , güllaç , hangi , haydi , yelpaze .

20 – Arabî , Farsî ve ecnebi kelimelerden Türkçeleşmemiş olanlarda ahenk kaidesi cârî değildir.

Muallim , kitap ; hane , birader ; telefon , telegraf , limon, ilh gibi.

SUALLER : Hangi lahikalar ahenge tabî değildir ? Yardımcı fiiller ahenge tabî midir ? Arabî , Farsî ve ecnebi kelimelerde ahenk cârî midir ?

TEMRİN : Kelimelerin , lahikaların , yardımcı fiillerin ahenge tâbi olup olmadığı gösterilecektir :

Biraderinizin bir mektup olsun yazabileceğini zannediyorduk. Bu sayfayı hangi kalemle yazdınız ? Akşamdan okumuşken hatırımda kalmadı. – Sizin kitabınız çok güzel fakat ablamınki de güzeldir. – Pilav, helva, sütlaç, güllaç milli yemeklerimizdendir. Telegraf uzağa yazan alet manasıdır. Telefon da uzağa ses veren demektir. – Bursa'nın kestanesi meşhurdur. – Yazın yelpaze sallamaktan bîzâr olduk.

TÜRKÇE İMLÂ DERSİ :

(ye) , (vav) sâitlerini nerelerde kullanırız?

21 – (ye) sâiti Türkçede (bir , biz , siz , dir) kelimelerinde hazfolunur , bundan başka kelimelerde yazılır . (vav) sâiti kelimelerin asli maddelerinde(katma olmayan kısımlarda) daima yazılır.

(Sayfa: 21)

Fiillerin bütün emirleri aslî maddeleri gibi yazılır . Bulun , konuşur , sordurt ; giriş , çekiştir ; gibi .

(ye) Lİ LAHİKALARDA

22 – (ye) li lahikaların dört türlü okunduğunu gördünüz.

Bu lahikalarda açık hece teşekkül ettiği zaman (ye) sâiti yazılır , kapalı hece teşekkül ettiği zaman yazılmaz :

Geldi , yazdı , okudu , sordu , gördü ;

Geldim , yazdım , okuduğum , yazdığım , gördüğünüz ;

Biraderim , biraderimi , evimiz , eviniz , evleriniz ;

Yüzümü , yüzünüzü , geliniz , yazınız ; gibi .

FÂİDE : Fiillerde ortada kalan (ye) li lahika , ötre ile okunduğu zaman , son zamanlarda (vav) ile de yazılmaya başlamıştır :

Okuduğum – okuduğum ; sonunuz – sonunuz ; gibi .

SUALLER : (ye) sâiti nerelerde kullanılmaz , nerelerde kullanılır ? (vav) sâiti ? (ye) li lahikalarda sâit ?

İMLÂ :

YAŞAMAK ÇALIŞMAKTIR

Bir ihtiyar sevine sevine bahçesinde çalışıyor , toprağa çekirdekler dikiyordu . Bir çocuk şen ve şatır çalışan ihtiyarı gördü ve dedi ki :

-Efendi baba , niçin böyle kendine zahmet veriyorsun ? Bak-

(Sayfa: 22)

Senin yaşı yetmişe varmış. Diktiğin çekirdeklerin büyümesi, ağaç olup meyve vermesi için pek çok zaman lazımdır. Sen o zamana kadar yaşayıp meyvesini yiyebilir misin ?

Gayretli ihtiyar bu çocuğa dedi ki :

- Evladım, bu bahçeyi ben babamdan buldum; o da babasından bulmuştu. Ben buraya birçok ağaç daha ilave ettim, onlardan evlatlarım istifade ediyor, şimdi de torunlarım için yetiştiriyorum. Oğlum, hiç unutma ki yaşamak çalışmak demektir.

ÖRÜMCEK İLE İPEK BÖCEĞİ

Pek kibirli bir örümcek	Örmedeyim baştan başa
Dedi ki ipek böceğine :	Yavaşlıktan ne fâide ?
-Örmek için biraz ipek	Buna karşı ipek kurdu
Uğraşırısın tam bir sene	Örümcekten şöyle sordu:
	Senin ağın neye yarar ?
Zahmet et, bak bir de bana	Sürat lazım bu âşikar
Bir duvarı bir gecede	Fakat şunu bellemeli
	Nâfi bir iş işlemeli !

TAHRİR TEMRİNİ : Suallere yazıyla cevaplar veriniz .

Örümcek ipek böceğine ne dedi ? Niçin övünüyordu ? Örümcek ağı gördünüz mü ? Örümcek ağını nerelerde örer ? Niçin ? Ağı nasıldır ? Ona ipek gibi sağlam bir ağ lazım mıdır ? İpek böceği ne cevap verdi ? Haklı mıydı ? Örümcek ağı kendisine faide verir mi vermez mi ?

DİĞER TEMRİN – Bir örümcek ağını dikkatle tetkik ediniz . Yazı ile nasıl olduğunu ifade ediniz .

(Sayfa: 23)

İSİM

İSM-İ CİNS – İSM-İ HAS

TEKŞİF İÇİN : Yaşı küçük kişilere ne derler ? On sekiz, yirmi, yirmi beş yaşlarında olan kimselere ne derler ? Ak saçlı kimselere ne derler ? Kışlada oturan, vatani düşmana karşı müdafaa eden kimselere ne derler ? Mektepte okuyan çocuklara ne derler ? Bir sanat öğrenen çocuklara ne derler ? Kümeste hangi hayvanlar yaşar ? Havada uçan hayvanlara ne derler ? Suda yaşayan hayvanlara ne derler ? Çantanızda ne gibi şeyler var ? Üstünüzde ne gibi şeyler var ? Yatağınızda ne gibi şeyler var ? Bahçede ne gibi şeyler var ? Tarlalarda ne gibi şeyler var ? Bakkal dükkanında ne gibi şeyler var ? Size kim derler ? Pederinize ? Biraderinize ? Arkadaşlarınıza ? Her çocuğun , her kişinin bir ismi var mı ? Kendinize bir isim koymuş musunuz ? Ne diyorsunuz ? Şehrinizin (köyünüzün) ismi nedir ? Görünen dağın ismi nedir ? Yakından hangi dere (nehir) geçiyor ?

DERS :

23 – Kişileri , hayvanları , şeyleri birbirlerinden ayırmak için kullanılan kelimelere (isim) derler .

Kişileri , hayvanları , şeyleri ya kısım kısım (sınıf sınıf , cins cins) yahut tek tek (fert fert) ayırınız.

Cins cins (kısım kısım) ayıran isimlere (ism-i cins) ;

(Sayfa: 24)

Fert fert (tek tek) ayıran isimlere (ism-i has) derler .

KİŞİ İSM – İ CİNSLERİ : Çocuk , şakird , asker , işçi , çiftçi ;

KİŞİ İSM-İ HASLARI: Ahmet, Ali, Veli, Alp, Sungur

HAYVAN İSM – İ CİNSLERİ : Kedi , köpek , tavuk , horoz , at , koyun , öküz ;

HAYVAN İSM – İ HASLARI : Pamuk (kedi ismi), Şimşek (köpek ismi) ,

ŞEY İSM – İ CİNSLERİ : Şehir , nehir , dağ , tepe ;

ŞEY İSM – İ HASLARI : Ankara, Sakarya, Toros, Duatepe

SUALLER: İsim nedir? İsm – i cins? İsm – i has?

TEMRİN: Aşağıdaki isimleri (ism – i cins, ism – i has: şahıs, hayvan, şey ismi) kısımlarına ayırınız :

Edirne, Karadeniz, yaz, Mithat Paşa, İnönü, tavşan, kömür, Körfez, İzmir, Akdeniz, şakirt, sıra, anahtar, pamuk, **Pamuk** (bir kedinin ismi), Sarman (bir kedinin ismi), Kars, Konya, Marmara, mermer

TEMRİN: Ne ismi verilir:

1) Tavuk yavrusuna? Keçi yavrusuna? İnek yavrusuna? Koyun yavrusuna? İnsan yavrusuna? Güvercin yavrusuna? Kısırak yavrusuna?

2) Et satana? Yemiş satana? Ekmek satana? Ekmek yapana? Araba sahibine? Arabalar yapana? Evler yapana? Masa, kapı, pencere yapana? Döşeme, kaplama, tavan yapana?

TEMRİN: Hatlar yerine birer ism – i has yazınız:

Payitahtımız -----‘dur. En eski payitahtımız -----‘dır . Anadolu’ da akan büyük nehirler ----- , ----- , ----- , ----- , ----- ‘ dir. Türkiye‘ nin en meşhur

(Sayfa: 25)

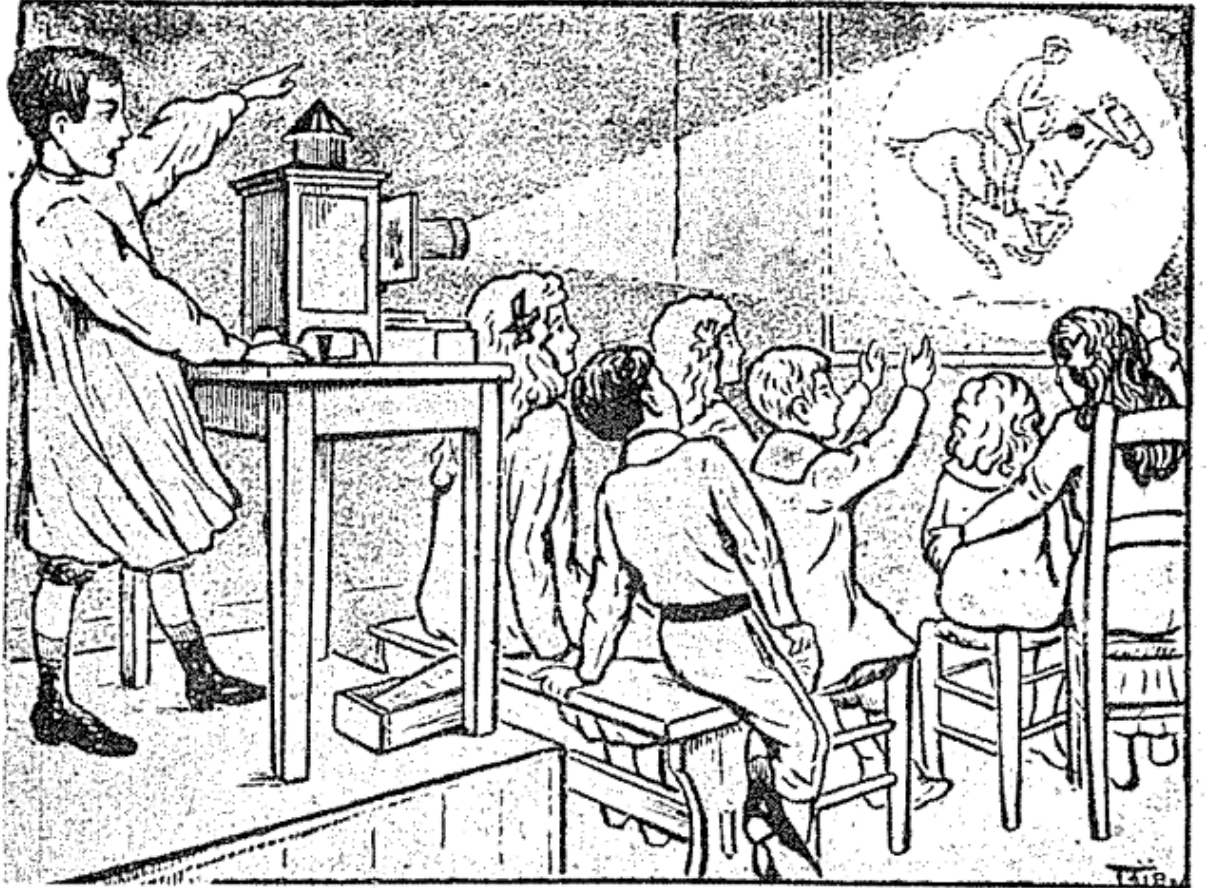
Dağları ----- , ----- , ----- ‘dır . İlk Osmanlı padişahı -----‘dır . Son hain padişah ----- ‘dır. İlk cumhurreisimiz ----- ‘dır. Lozan muahedesini yapan ----- ‘dır. Peygamber Efendimiz ----- ‘dır. Kabenin bulunduğu şehir ----- - ‘dır. Peygamber Efendimizin metfun olduğu şehir -----‘dır.

TEMİRİN : Cinsleri gösterilen şeylerden üçer isim söyleyiniz :

Çiçek, sebze , meyve, ziraat aleti, ev eşyası, silah, av hayvanı

TEMİRİN : Üçer ism – i has veriniz :

Büyük kumandan . Büyük Muharebe . Büyük Müdafaa . Deniz . Nehir . Dağ .

RESİM ÜZERİNE MÜKÂLEME VE TAHRİR : Resimde ne görüyorsunuz !
Tasvir ve tahrir ediniz .

(Sayfa: 26)

MÜFRED CEM

Ağaçlarda birçok yemiş var.

Bahçemize üç incir iki ayva ağacı diktik.

Bir tabur asker geçti.

TEKŞİF İÇİN : (Ağaçlar) denilince bir ağaç mı anlaşılır , çok mu ? Bu çokluğu neden anlıyoruz ? (Birçok) yemiş denilince de bir yemiş mi anlaşılır , çok mu ? Bu çokluk neden anlaşılır ?

24 – İsimlerin delalet ettiği mevcut bir tane olursa o isim (müfred) , birden ziyade olursa (cem) olur.

Bir ismin müfred veya cem olmasına (adedi) veya (kemiyeti) denir.

Türkçede müfred bir ismi cem yapmak için nihayetine (ler) getirilir.

Ağaç – ağaçlar ; yemiş – yemişler ; gibi .

25 – Adedlerle veya miktar gösteren bazı kelimelerle gelen isimler manaca cemdir , fakat (ler) lahikasını almazlar : Beş çocuk , birçok yemiş , üç incir ağacı , bir alay çocuk ; gibi .

TEMRİN : Aşağıdaki isimlerin kemiyetini söyleyiniz ; müfredleri cem, cemleri müfred yapınız.

Bayrak. Yıldız. Asker. Çiçekler. Soru. Çoraplar. Bazı çocuklar. Birkaç insan. Beş kitap. Tepeler. Geceler. Köylü. Beş on insan. Birçok kadın.. İki köşk. Sandıklar. Arkadaş. Yumurtalar. Bir sürü koyun. Bir tabur asker. Ağaç. Bir alay serçe. Kalem. Bir yığın yemiş. Bir küme taş.

(Sayfa: 27)

İSM-İ TASGİR

Bahçeciğimizde biraz çiçek yetiştirebiliyoruz.

Anneciğim, bu kadıncağızın iki oğlu varmış, ikisi de şehit olmuş.

Küçük hemşirem bebeciğini seviyor, elceğizlerini, ayacıklarını okşuyor .

TEKŞİF İÇİN: Bahçeyle bahçecik arasında bir fark var mıdır?

Anneciğimiz dediğimiz zaman anneyi küçültmek mi istiyoruz? Kadıncağız denildiği zaman maksat kadını küçültmek midir? Bebecik ne demektir?

DERS :

26 – Bir ismin nihayetine ahenge göre , (cek , cak , ceğiz , çağız) lahikalarından münasip olanı ilave olunursa o ismin delalet ettiği mevcut küçültülmüş olur . O vakit isme (ism-i tasgir) derler : Bahçecik , elceğiz gibi .

Tasgir lahikası sevgiye ve merhamete delalet eder :

Anneciğim = Sevgili annem Kadıncağız = Bedbaht, acınacak kadın .

27 – Birden ziyade heceli isimlerden (kaf , kef) ile nihayet bulanlara tasgir lahikası getirildiği zaman bu son harf hazfolunur :

Ayak , ayacık ; bebek , bebecik ; gibi

SUALLER : İsm-i tasgir nedir ? Tasgirde hangi harfler hazfolunur ?

TEMRİN : Aşağıdaki isimleri tasgir ediniz .

Sandal . Sepet . Fıçı . Oda . Balta . Ev . Kadın . Adam . Masa . Fincan . Kedi . Köpek . Küpe . Tepe . Çiçek . Kulak . Dolap Dere .

(Sayfa: 28)

(ye) , (vav) sâitleri nerelerde hazfolunur ?

İMLÂ DERSİ

28 – (ye) , (vav) sâitleri kapalı hece teşkil eden lahikalarda veya lahikaları kelimeye vasl eden hecelerde hazfolunur :

(Çiçek) : Çiçeğim , çiçeğin , çiçeğimiz , çiçeğiniz ;

(Gel) : Geldim , geldin , gelmedin , geldiğimiz , geldiğiniz ;

(Çocuk) : Çocuğum , çocuğum , çocuğumuz , çocuğunuz ;

(Gör) : Gördüm , gördün , gördük , gördüğümüz , gördüğünüz ;

İyilik , kötülük , kuzucuk , ayacık , gelmiş , okumuş , kitabını , kuzusuna , kaleminden , göreceğine ; gibi .

SUALLER : (ye) , (vav) sâitleri nerelerde hazfolunur ?

İMLÂ :

İLK KURTULUŞ PARILTISI

Arkadaşım bilmem nereden eline geçirmiş , bana “ Mustafa Kemal “ imzalı bir beyanname verdi . 2 Temmuz tarihli olan bu beyanname , iki ay evvel Erzurum ‘ dan yazılmıştı . Okuyunca sevincimden ne yapacağımı bilemiyordum .

- Oh , yarabbi kurtuluyoruz ! diye bağırdım .

Mustafa Kemal Paşa ‘ yı Trablusgarp Harbi ‘ nde , Derne ‘ de tanıdım . Onun metîn şahsiyeti bize en muntazam bir ordudan ziyade emniyet vermişti . Umumi harp içinde Anafartalar’da Çanakkale’yi , İstanbul’u , vatanı o

(Sayfa: 29)

kurtarmıştı . Demek şimdi de Paşa bizim haberimiz olmadan aylardan beri çalışıyordu . Bu haber üzerine bizim teşkil etmiş olduğumuz “ İntibah Cemiyeti “ nin sevincine nihayet yoktu .

Ali SAİP

TAHRİR TEMRİNİ : Dershanenizin büyüklüğü ne kadardır ? (eni , boyu , tavanın yüksekliği) kaç penceresi vardır ? Pencereleri nereye bakar ? Duvarlar badanalı mı , boyalı mı , temiz mi,kirli mi ? (Kirliyse ne gibi lekeleri var ?) Üzerlerinde kurşun kalemlerle yazılar , resimler var mı ? Muallimin kürsüsü ne taraftadır ? (Kapının , pencerelerin ne tarafına geliyor ?) Kaç sıra var ? Sıralarınız nasıldır ?

Bu suallere yazıyla cevap veriniz

DIĞER TEMRİN : - Evinizde yattığınız odayı tetkik ederek nasıl olduğunu anlatınız . (Tasvir ediniz)

(Sayfa: 30)

İZAFET

Dolap – elbise

- 4) Ahmet'in dolabı – Mustafa'nın elbisesi
- 5) Kitap dolabı – Mektep elbisesi
- 6) Ceviz dolap – Yün elbise

TEKŞİF İÇİN : (Dolap) denildiği zaman kimin dolabı , ne dolabı olduğu anlaşılır mı ? Neden yapılmış olduğu anlaşılır mı ?

(Ahmet'in dolabı) dediğimiz zaman dolabın nesini ifade ediyoruz ? (Kitap dolabı) dediğimiz zaman nesini ifade ediyoruz ? (Ceviz dolap) denildiği zaman ne anlaşılır ? Bu üç terkip arasında ne fark vardır ?

DERS :

28 – Bir isim başka bir isimle tahsîs olunabilir . O zaman o iki isim arasında (izafet) var , denilir . Tahsis olunan isme (muzâf) , (muzâfın) tahsisi için getirilen isme (muzâfunileyh) derler .

29 – İzafet üç nevîdir:

1) BİRİNCİ NEVÎ: İzafette (muzâfunileyh) , (muzâfın) kime veya neye ait olduğunu gösterir .

(Sayfa: 31)

Bu izafette hem muzâfunileyh hem muzâf lahika alır .

MUZÂFUNİLEYH LAHİKASI :

Sâmitle nihayet bulan isimlerde (-n) , sâitle nihayet bulan isimlerde (-nın) dır .

MUZÂF LAHİKASI :

Sâmitle nihayet bulan isimlerde (-i) , sâitle nihayet bulan isimlerde (-sı) dır.

2) İKİNCİ NEVÎ :İzafette muzâfunileyh , Muzâfın nevîni, cinsini gösterir.

Bu izafette yalnız muzâf lahika alır

FÂİDE : İzafet lahikaları son sâmit harfi harekeler ; son sâmit ses (te,çim,kaf,kef) seslerinden biri olursa harekelendiği zaman bu sesler sırayla (dal,cim,gayn,gef) seslerine değişirler.

(Kırlangıç – kanat) isimlerini izafetle terkip edince (kırlangıcın kanadı) olur.

(Parmak – tırnak) isimlerini izafetle terkip edince (parmağın tırnağı) olur.

(Ağaç – çiçek) isimlerini izafetle terkip edince (ağacın çiçeği) olur.

Bu sesler başka suretle harekelendiği zaman da öylece değişirler :

Ağacı sulamak,çiçeği koklamak,tırnağı kesmek ; gibi.

3) ÜÇÜNCÜ NEVÎ: İzafette muzafın neden yapıldığı veya neyle süslendiği gösterilir.

(Sayfa: 32)

Bu izafette gerek muzâfunileyh , gerek muzâf lahika almaz.

SUALLER : İzafet nedir ? İzafet kaç nevîdir ? Birinci nevîde muzâfunileyh ile ne gösterir ? İkinci nevîde? Üçüncü nevîde? Lahikaları hangileridir ? Ne zaman kullanılırlar ne zaman kullanılmazlar ?

TEMİRİN – İzafet terkiplerinin nevîlerini , muzâf ve muzâfunileyhlerini gösteriniz.

Komşumuzun çocuğu çok terbiyelidir. – Coğrafya kitabınızı verir misiniz ? - Pederimin bir gümüş bardağı vardır. –Bu ayva ağacının cinsi çok iyidir. -Sobanın boruları eskimiş , yeniden iki saç boru yaptırmalıyız.-Hazır soba boruları satıyorlar. Kardeşimin tahta atını gördünüz mü ?

TEMİRİN : Gösterilen nevîden izafetler yapınız :

- 1) (Süt – kaymak) . (Ceviz – kabuk) . (Komşu – bahçe) . (Dolap – anahtar)
- 2) (Katır – tırnak) . (Trabzon – yağ) . (Araba – tekerlek) . (Erik – çekirdek)
- 3) (Cam – boru) . (Mukavva – kutu) . (Meşin – çanta) . (Tahta – at)

İKİNCİ NEVÎ İZAFET – TEMİN ETTİĞİ MANALAR

MUZÂFIN NEVÎ: Bahçe kapısı, kale duvarı, su bardağı, armut ağacı, süvari mülazımı, Eskişehir taşı

MUZÂFIN İSMİ: Bursa şehri, Fırat nehri, İzmir Limanı, Türk milleti, Ankara vapuru

(Sayfa: 33)

MUZÂFUNİLEYHİN BENZERİ: Marifet güneşi, gönül kabesi

DERSİ TEKŞİF İÇİN : (Bahçe kapısı) terkibiyle (Bursa şehri) terkibi arasında manaca bir fark görüyor musunuz? (Bahçe kapısı) terkibinde kapının nesini tahsîs ediyoruz ? (Bursa şehri) terkibinde şehrin nesini tahsîs ediyoruz ? (Marifet güneşi) ötekilerine benzer mi? Ne fark vardır ?

DERS:

30 – İkinci nevî izafette muzâfunileyh muzâfın: 1) Nevîni, 2) İsmi veya ;muzâf muzâfunileyhin benzerini tahsîs ve tayin eder.

MİSALLER :

(1) Bahçe kapısı (kapının muhtelif nevîlerinden Bahçelere ait olan nev’i.) ;

Kale duvarı (duvarın muhtelif nevîlerinden kalelere ait olan nev’ i) ;

Süvari mülâzımı (Muhtelif nevî mülâzımlardan süvari sınıfına ait olanı)

Eskişehir taşı (Muhtelif nevî taşlardan Eskişehir’de çıkan nevi.)

(2) Bursa şehri (İsmi Bursa olan şehir)

Fırat Nehri (İsmi Fırat olan nehir)

(3) Marifet güneşi (Güneş’e benzeyen marifet)

Gönül Kabesi (Kabe’ye benzeyen gönül)

Bu nevî terkiplerde muzâfunileyh muzâfa benzetilmektedir.

SUALLER : İkinci nevî izafetle ne gibi manalar temin olunur ? Misaller ?

İkinci nevi izafetle birinci nevi izafet arasındaki fark

Süt kaymağı güneş yanığına iyi gelir.

Bu sütçüden aldığımız sütün kaymağı pek incedir.

(Sayfa: 34)

İZAH : Birinci misalde (süt kaymağı) kaymaklardan süte ait olan nevî anlaşılır . İkinci misalde (sütün kaymağı) malum olan, süte ait olan kaymak anlaşılır.

DERS :

31 – Birinci nevi izâfette muzâfın ait olduğu (şahıs, hayvan, şey) tahsîs olunur.

İkinci nevî izâfette muzâfın (nevî ,cinsî, sınıfı) tayin olunur.

SUALLER : Birinci nevî izâfette muzâfın nesi tahsîs olunur ? İkinci nevî izâfette muzâfın nesi tayin olunur ?

TEMRİN : Muzâfın nesi tahsîs ve tayin edildiğini gösteriniz..

Hayvan derisi . Mektep bahçesi . Cehennem azabı. Allah korkusu . Katır tırnağı . Piyade Miralay . Tanrı misafiri . Kuzu kulağı . Kuzunun kulağı . Seyhan Nehri . Göz ucu . Mektebin bahçesi . Mualimimizin takrirı. Coğrafya dersi .

İMLÂ :

İYİ KOMŞU

Vaktiyle bir çiçek bahçesinde bir gelincik yetişmişti. Bu kır çiçeği güzeldi fakat kokusu yoktu. Sapı uzanmış , başı bir gül fidanının çiçeklerine dokunmuştu. Üç gün sonra Ahmet isminde bir çocuk bir demet gül toplarken gelinciğin kırmızı çiçeklerini de beğendi, birini kopardı, burnuna götürüp kokladı. O da gül gibi kokmasın mı ? Çocuk mütehayyir, gelinciği de validesine götürerek hayretini mucip Olan hali anlattı. Validesi dedi ki :

“Oğlum , bu gelincik iyi bir arkadaşa tesadüf ederek ondan istifade etti .Güle komşuluk ve arkadaşlık etmekle gül gibi kokulu oldu. İyilerle arkadaşlık , komşuluk eden onlardan kazanır, onlar gibi iyi olur.”

(Sayfa: 35)

SARF TEMRİNİ – İzafet terkiplerinin nevîlerini, muzâfın nesini tahsîs ettiklerini söyleyiniz.

GÜZEL İZMİR İÇİN

İzmir Türk'ün ana yurdu
Vermez onu altın ordu
Düşman İzmir'e girerken
Bütün millet ağlıyordu
Aydın Aydın, güzel Aydın
Ah bir kere kurtulaydın
Yaşadıkça Türk evladı
Değişir mi Aydın adı
Alem cünun mu getirdi
Yoksa tarih mi bunadı
Aydın Aydın, güzel Aydın
Korkma bizden ayrılmadın

SAMİH RIFAT

LÜGAT :

Cünûn: Çıldırma ;

Cünûn mu getirdi : Çıldırdı mı ?

TAHRİR TEMRİNİ :

SAAT NASIL KURULUR ?

Saat durmuş, acaba neden ? -Şimdi tekrar işletmek için ne yapmalı ? Nasıl kurmalı ?
Cep saati neresinden kurulur ? Duvar saati ne ile kurulur ? Duvar saatini anahtarla
nasıl kurabiliriz ? Cep saatini kulpundan nasıl kurabiliriz ?

TEMRİN : Suallere yazı ile cevap veriniz.

DİĞER TEMRİN : Saati kurduktan sonra düzeltmek de lazımdır. Duvar saatini
anahtarla nasıl düzeltirsiniz ? – Cep saatini kulpundan nasıl düzeltirsiniz ?

(Sayfa: 36)

SIFAT

DOLAP

Boyalı dolap – boyasız dolap;

Parlak dolap – donuk dolap;

Yüksek dolap – alçak dolap ;

Geniş dolap – dar dolap ;

İZAH : İzafet dersinde (dolap) ismini almış , kime ait olduğunu, ne cins dolap olduğunu, neden yapılmış olduğunu yine bir isimle tayin ediyorduk. Şimdi ise dolaptan evvel getirdiğimiz (boyalı, boyasız ; parlak, donuk; yüksek, alçak; geniş, dar) kelimeleriyle dolabın başka birtakım şeylerini gösteriyoruz.

Bütün bu kelimeler dolabın (nasıl) olduğunu , ne renkte ,ne halde, ne biçimde , ne vasıfta olduğunu gösterirler...

(Sayfa: 37)

DERS :

32 – İsimlerin delalet ettiği şahısların, hayvanların şeylerin ne vasıfta olduğunu [nasıl olduğunu] gösteren kelimelere sıfat derler. Bir kelimenin sıfat olduğu kendisinden sonra (kişi,hayvan, şey) kelimelerinden birinin getirilebilmesinden anlaşılır. Mesela temiz sıfattır, çünkü : (temiz kişi, temiz hayvan, temiz şey) denilebilir.

SUALLER : Sıfat neye derler ? Bir kelimenin sıfat olduğu nasıl anlaşılır ?

TEMRİN : Sıfatları ayırınız.

Defterinizin beyaz kağıdına ince kalem, siyah mürekkeple yazarsanız yazınız güzel olur. İtaatli şakirdin küçük kabahatleri affolunur. Sadık köpeğin yaramaz hareketleri de sevilir.

TEMRİN – AYNI TEMRİN .

Arslan cesurdur. Kaplan zalim ve yırtıcıdır. Tilki kurnazdır. Kurt korkak ve oburdur. Deve ile eşek kanaatkârdır. Katır kuvvetli fakat inatçıdır. Öküz yavaş fakat pek kuvvetlidir. Keçi gel geç tabiatlıdır. Horoz kavgacı, tavuk yaygaracıdır.

TEMRİN : Hatların yerine münasip sıfatlar yazınız :

Çember ----- dır.Minare ----- dır.Nehir ----- dır.Sokak -----
dır.Kitap -----dır. Duvar -----dır.Kalem -----dır.Karpuz -----
-----dur.Ağaç -----dır.Kuş ----- dır.Kan -----dır.Kükürt ---
-----dır.Çimen -----dır.Bakır -----dır. Altın -----dır.Kurşun -----
-----dır.Yumurta -----dır.Deniz suyu -----dır.Demir
-----dır.

(Sayfa: 38)

TEMRİN . – Sıfatların zıtlarınız yazınız :

Hafif , büyük , kederli , gayretli , cesur , güzel , kuvvetli , soğuk , siyah , bahtiyar , faydalı , süratli , geniş , zengin , katı , doğru , muzır .

TEMRİN . – İsimlere ikişer sıfat veriniz :

Meyve, hikaye, sokak, yük, memleket, gök, güneş, merkeb/mürekkep, deniz, kış, kule, hava, kök, şerit, ekmek.

TEMRİN . - Sıfatları ve isimleri gösteriniz :

Küçük kardeşim açık renkli robasıyla, küçük omuzlarına sarkan lüle lüle saçlarıyla ne zarif, ne güzel, ne cana yakındır. Şimdiden oyuncaklarıyla oynuyor, tuhaf tuhaf sualler soruyor, şetairetli sesleriyle evi dolduruyor.

TAHRİR DERSİ :

BİR ŞEYİN TASVİRİ

Bir şeyi tasvir etmek demek onu görmeyenlere anlatmak, nasıl olduğunu ifade etmektir. Bunun için o şeyin Vasıflarını [nasıl olduğunu gösteren şeyleri] bulmalı ve söylemeliyiz.

Bir şeyi vasıflarını anlatırken herkesin pek iyi bildiği şeylere en ziyade hangi cihetlerden benzediğini bulup söylemeye çalışmalıyız. Bir şeyin tasviri için zıt vasıflarını bulup onarın kendisinde bulunmadığını da söylemeliyiz.

Misal olarak gönyeyi tasvir edelim :

Gönye cetvel gibi dümdüz, boyasız bir tahta parçasıdır. Fakat cetveldən daha kısadır; onun gibi dört köşeli değildir, gönye

(Sayfa: 39)

tam dik köşeli ve üç kenarlıdır. Dik köşenin yakınında tutunmak için yuvarlak bir deliği vardır. Gönye ile kağıda dümdüz çizgiler çekmek mümkün olduğu gibi muhtelif zaviyeler, muvazi hatlar resmetmek muhtelif şekiller çizmek de mümkündür. Cetvel tahtası hiçbir zaman bu kadar çok işler görmemize müsaade etmez, halbuki gönye cetvel tahtasının bütün hizmetlerini ifaya kafidir.

TAHRİR TEMRİNİ : Minkalenizi veya arkadaşınızın, muallimin, mektebin minkalesini tasvir ediniz. Minkalenin tasvirine rehberlik edecek sualler:

1)Nasıldır (şekli, cesameti, maddesi) ; 2) Hangi şeye en ziyade benzer ? Ne cihetlerden benzer, ne cihetlerden benzemez? 3) Minkale ile ne yapılır?

ÖKSÜZ

-Kuzum anne, öksüz nedir ?	Baban asker, uzak yerde
-Öksüz, öksüz, ah sen de bir	Kimbilir hangi çöllerde,
Yarım öksüz değil misin ?	Sayıklar şimdi !
Büyüdün de onun için	Görmedin nineciğini !
Söylüyorum; güzel ninen	Sen dünyaya geldiğin gün,
Kaç yıl oldu bu alemde	O dünyadan gitti küskün.
Çekileli; ben halanım	
Vakıa ben de ananım.	

Tevfik FİKRET

RESİM ÜZERİNE MÜKÂLEME : Kaç kişi görüyorsunuz? Neler görüyorsunuz? Ne gibi aletler görüyorsunuz? Her insan ne iş görüyor? Kereste nerelerde kullanılır? İmâli için görülen işler, çalışan insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

TAHRİR TEMRİNİ

Resimde gördüğünüz şeyleri ve işleri tasvir ediniz.

PLAN

1)Kereste imâl ediliyor.

2)Muhtelif işler: Ağaçların devrilmesi, kütüklerin düzeltilmesi; bıçkı ile kesilmesi – kerestenin nakli.

3)Kereste nelere yarar? Ne kadar çok insan çalışıyor. –

Bizim de vazifemiz hakkında bir mülâhaza.

(Sayfa: 41)

SEMAÎ VE KİYÂSÎ SIFATLAR

Güzel ev . Temiz çocuk .

Kışlık ev . Terbiyeli çocuk .

İZAH :

Misallerde (ev) ismine (güzel, kışlık) sıfatları verilmiştir. Bunlardan güzel sıfatı bir kelimedir, kışlık sıfatı iki sözden yapılmıştır.(kış) isminden bir de (lık) lahikasından ; - bunun müstakilen manası yok, fakat (kış) ismini sıfat haline getiriyor. (kışlık) demek kış için elverişli, kışa mahsus demektir.

DERS :

33 – Sıfatlar iki kısımdır : semaî, kıyâsi.

Esasen sıfat olan kelimelere (semaî) ; başka bir kelimedenden bir lahika ilavesiyle yapılan sıfatlara (kıyâsi) sıfat derler.

(Güzel, temiz, tembel) semaî,

(Kışlık, terbiyeli, dikkatsiz) kıyâsi sıfatlardır.

34 – Kıyâsi sıfatlar isimlerden ve fiillerden muhtelif lahikalarla teşkil edilir.

(Sayfa: 42)

İsimlerden kıyâsi sıfat teşkiline hizmet eden lahikalar şunlardır :

1)-lu, lı; İsimde bir şeyin bulunduğunu gösterir :

Yazılı, sayılı, iki kapılı, terbiyeli ;

Sütlü, suçlu, tozlu/tuzlu, kara gözlü; gibi .

Bu lahika memleket isimlerine getirilerek o memlekette olan kişiyi gösterir:
Edirneli, İstanbullu; gibi.

2)-siz ; isimde bir şeyin bulunmadığını gösterir :

Yazısız, sayısız, işsiz, suçsuz, tuzsuz/tozsuz ; gibi.

3)-ci ; ismin bir şeyle Vasıflanmış olduğuna delalet eder :

Şakacı adam, inatçı çocuk, gibi .

Bu lahika sanat ve mesleğe de delalet eder :

Demirci, arabacı, avcı, çiftçi, gibi .

FÂİDE : Bu kelimeler doğrudan doğruya isim gibi kullanılır .

4)-lik, lık ; ismin bir şeye mahsus olduğunu gösterir :

Elbiselik kumaş, kurbanlık koyun; gibi.

Yahut isimde bir şeyin çok miktarda bulunduğuna delalet eder :

Dağlık memleket ; gibi.

5)-ce ; Arapça kaside, insanca muamele, mertçe hareket, gibi.

35 – Fiillerden de muhtelif lahikalarla kıyâsi sıfatlar teşkil olunur :

Geçen sene, okumuş insan, coşkun dere, çalışkan çocuk, açık kapı, titrek el, gergin yay, çekingen genç ; gibi.

(Sayfa: 43)

SUALLER : Sıfatlar kaç kısımdır ? Semaî sıfatlar hangileridir ? Kıyâsi sıfatlar hangileridir ? İsimlerden sıfat teşkiline hizmet eden lahikalar? Fiillerden de kıyâsi sıfatlar teşkil olunur mu? Misaller?

TEMRİN : Sıfatları (semaî, kıyâsi) kısımlarına ayırınız.

Anadolu'nun şarkı (dağlık) tır. Bugün hava pek (sıkıntılı) dır. İlkbaharda her taraf (yeşil) olur. (Bereketli) senelerde herkes memnun olur.(Tehlikeli) bir işe girişmişsiniz.(Soğuk) gecelerde (kalın) yorganla örtülmelidir.(Kederli) insanın canını daha ziyade sıkmamalıdır. Çocuğun elindeki (güzel) elma Amasya'da yetişir.(Karşiki) duvar (sağlam) değildir.

TEMRİN – Kıyâsi sıfatlar neden (isimden, fiilden) hangi lahikalarla teşkil edildiğini söyleyiniz.

(Terbiyesiz) insanlardan hastalıktan kaçır gibi kaçınız. Meyvenin (sulu) su, (lezzetli) si makbuldür. (Turşuluk) biber aldım. Çok memleket (gezmiş) insanların tatlı sohbetinden herkes hoşlanır. Dersine (çalışmış) çocuk (korkusuz) cevap verir.

TEMRİN – Tarif olunan sıfatları bulup muteriza dahilinde yazınız.

Yağmur yağdığı güne (.....) ; kumları çok sahile (.....) ;

İtaat eden çocuğa (.....) ; terbiyesi noksan kimseye (.....) ;

Acıyan kimseye (.....) ; acımayan kimseye (.....) ; haftada bir çıkan mecmuaya (.....) ; gümüşü havi şeye (.....) ; Gümüşhane'den olan kimseye (.....) ; süt satan kimseye (.....) ; derler.

TEMRİN – Sıfatların nev'ini söyleyiniz.

At kuvvetlidir. Hokka Temizdir. Bu ev yenidir. O adam merhametlidir. Çalışkan insanlar milletlerini yükseltirler. Yalancı çocuğu kimse sevmez. Manasız sözler söylememelidir. İyi kağıda basılmış kitapları severim. Rumelili muhacirlerin şivesi düzgün değildir. Mertçe itiraf olunmuş kabahat yarı affolunmuş gibidir.

(Sayfa: 44)

SIFATIN MANASINI TADİL

TEKİD : Bembeyaz kuzu – Yemyeşil çayır – Kapkara el

ÇOKLUK : İncecik iplik – Daracık sokak – Ufacık ayak

AZLIK : Kalınca değnek – Beyazımsı bulut – Ekşimtirek meyve .

36 – Sıfatlardan evvel veya sonra bazı harflerin ilavesiyle sıfatın manası tadil olunur, bu suretle üç nevî sıfat hâsıl olur :

1)Tekid edilmiş sıfat; 2)Çokluk gösteren sıfat; 3)Azlık gösteren sıfat.

1)TEKİD EDİLMİŞ SIFAT :

Baş tarafına açık olarak ilk hecesiyle beraber (pe, re, rıl, sin – sat, mim) harflerinden birinin ilavesiyle sıfat tekid edilir :

Apaçık, çırçıplak veya çırılçıplak, kaskatı, bomboş; gibi.

Tekid tekrar ile de olur: Sıcak sıcak kestaneler, büyük büyük karpuzlar; gibi.

ÇOKLUK GÖSTEREN SIFATLAR; (cik, cık) lahikalarıyla teşkil edilir:

İncecik (çok ince), ufacık (çok ufak) gibi.

İHTAR – Nihayetindeki (kaf , kef) sesleri bu lahika sebebiyle kalkar.

AZLIK GÖSTEREN SIFATLAR ; (- msı, -mtirek, -mtrak, -ce) lahikalarıyla teşkil olunur :

Ekşimsi (az ekşi), acımtrak (az acı), tatlıca gibi.

(Sayfa: 45)

FAİDE – (-msı) lahikası “benzemek” manasını gösterir:

İmtihanımsı (imtihana benzer, imtihana yakın); ahırmsı (ahıra benzer) gibi.

SUALLER : Kaç suretle sıfatın manası tadil olunur? Sıfat nasıl tekid edilir? Çokluk gösteren sıfatlar? Azlık gösteren sıfatlar?

TEMRİN – Manası tadil edilmiş sıfatları bulunuz, ne suretle (tekid , çokluk, azlık) tadil edildiklerini söyleyiniz.

Armutun ipince bir sapı var. Bozuk sirke acımtırak olur. Domatesten ekşice bir salça olur. Yusuvarlak yüzleri ayın on dördüne benzetirler. Kurşun kalem kalınca olmazsa yazamaz. Bazı gurup Zamanlarında gökyüzü kıpkırmızı kesilir. Geceleri sokaklar tenhaca olur. Elbiseniz daha yepyeni duruyor. Bahçenin arka tarafında ahırmsı bir bina var. Azıcık bir gayret daha! Sıkça görüşemiyoruz. Küçük kuzular pek hoştur. Ormanda büyük büyük ağaçlar var. Biraderiniz bize seyrekçe gelmeye başladı.

İMLÂ:

AMÂ ÇOCUĞUN DERDİ

“İşitiyorum ki: Güneş pek güzel, dere kenarındaki çiçeklerin manzarası pek latif imiş. Nazik nazik öten kuşların uçuşu da görülecek şeylerden imiş!

İşitiyorum ki: Geceleri gökyüzünde parlak parlak yıldızlar görünürmüş. Dalgalarının gürültüsünü işittiğim denizin içinde bembeyaz yelkenli gemiler akıp gidermiş.

İşitiyorum ki: Çiçeklerin renkleri kokularından daha latif imiş. Ormanlar, dağlar, çayırlar, dereler, hususiyle sabahları

(Sayfa: 46)

Akşamları, güneş doğarken veya batarken, renk, yıldız, parıltı içinde kalırmış. Lakin ben ne o masmavi denizi, ne o rengarenk çiçekleri, ne o parıltılı yıldızları, ne o yemyeşil çayırları, ormanları, ne o çağıl çağıl akan dereleri, cıvıl cıvıl öten kuşları göremediğime müteessif Değilim. Şu fani dünyada tek bir arzum var: Mümkün olsaydı da bir kerecik anacığımı görseydim.” (Recaizâde'den)

TEMRİN – Sıfatları tahlil ediniz.

TAHRİR TEMRİNİ: Mücessem küreyi tasvir ediniz.

Tasvirine rehberlik edecek sualler : 1) Şekli nasıldır? Cesameti? Ayak topundan farkı ? 2) Neyin üzerine tespit edilmiştir? Hareket ediyor mu? 3) Renkleri neyi andırır? 4) Neye yarar? 5) Nasıl kullanılır?

YETİM ÇOCUK

On yaşında boynu bükük, bağı yanık bir çocuk,

Üstü başı eski püskü, yalın ayak yavrucuk,

Gözlerini yola dikmiş, babasını bekliyor.

Yanık bir sesle diyor ki : Babamı pek özledim ;

“Gün karardı şimdiye dek hep yolu gözledim.

“Söyle çoban, geliyor mu, hiç yollarda gördün mü?

“Köyümüze askerliği bitirerek dönen çok.

“Çiçek ayında gitmişti, bugüne dek haber yok.

“Babacığım nice olmuş yolculara sordun mu ?”

Mehmet EMİN

(Sayfa: 47)

VASFÎ VE TAYİNÎ SIFATLAR

Güzel çiçek – Cesur asker – Çalışkan şakird .

Bir çiçek – Şu asker – O şakird .

İki çiçek – İkişer asker – İkinci şakird .

Birkaç çiçek – Birçok asker – Bütün şakirdler .

İZAH : Çiçek isminden evvel (güzel, bu, iki, birkaç) kelimeleri gelmiş; güzel sıfatı çiçeklerin güzelliğini (nasıl olduğunu) gösteriyor, sıfattır. (Bu) kelimesi de isimden evvel gelmiştir, göstermeye hizmet ediyor, ismi göstererek tayin ediyor. (İki) ismin sayısını tayin ediyor. (Birkaç) da sayıya delalet ediyor fakat kati değil müphem bir sayıya. Bu kelimeler isimleri tayin ettikleri ve isimden evvel geldikleri için hangi kelimelere benzerler? (Güzel) sıfatı ile (bu, iki, birkaç) kelimeleri arasındaki farklar?..

DERS:

37 – Sıfatlar iki nevîdir : Vasfî ve tayinî.

İsm-i medlûllerinin bir vasfını, bir hassasını gösteren sıfatlara (vasfî) ;

İsm-i medlûllerini bir suretle tayin eden sıfatlara (tayinî) derler.

(Sayfa: 48)

38 – Tayinî sıfatlar üç türdür:

1) Göstermeye hizmet eden (işaret) sıfatları: Bu, şu, o.

MİSALLER: Bu çiçek, şu asker, o şakird.

Hazır bulunan şahıs, hayvan, veya şeyleri göstermek için (bu, şu), hazır olmayanları göstermek için (o) kullanılır. (Bu) yakın (şu) uzak içindir.

2) Sayı ve sıra gösteren (adet) sıfatları.

3) Müphem surette tayine hizmet eden müphem sıfatlar

SUALLER: Sıfatlar kaç nevîdir? Tayini sıfatlar kaç türdür? Hangileridir?

TEMRİN – Sıfatların nevîni (vasfî, tayinî: işaret, adet, müphem) söyleyiniz.

Şu bahçede beş ağaçla birçok çiçek var. Ağaçların yemyeşil yaprakları, çiçeklerin muhtelif renkleri pek hoştur. O zavallı amâ çocuk ömründe bu renkleri, ağaçları ve çiçekleri görmemişti. Bazı insanlar uzak memleketlere seyahat etmekten hoşlanırlar. Siz de iki sene evvel uzun bir yolculuktan gelmiştiniz. Kim bilir ne kadar çok memleket görmüştünüz. – Biraderim bir seneden beri askerdir. Gelecek senenin dördüncü ayında terhis olunacaktır.

TEMRİN: Noktalar yerine münasip bir işaret sıfatı kullanınız.

..... duvarın üzerinde gezinen böcek nedir? Böcek mi? Kara sinektir. – Bana bir adamdan bahsetmiştiniz, Adam şimdi nerededir? – Geçen sene..... mahallede yangın olmuştu, Yangında beş ev yanmıştı. adam iyi gemicidir.

(Sayfa: 49)

ADET SIFATLARI

Mektebimizde beş sınıf vardır. Biz beşinci sınıfta okuyoruz. Sınıfımızda otuz iki şakird vardır. Ben sekizinciyim. Bize üçer defterle bir kurşun kalem verdiler.

TEKŞİF : (Beş sınıf) ile (beşinci sınıf) arasında ne fark vardır? Üçer defter ne demektir?

DERS:

39 - Adet sıfatları üç nevidir:

1) ASLİLERİ: Sayıya delalet ederler. Sayı isimlerinden ibarettir.

2) RÜTEBİLER: Sıraya delalet ederler; aslilerden (-nci) lahikasıyla teşkil olunurlar.

3) TEVZİİLER: Müsavi bölüklere delalet ederler aslilerden (-r), (şer) lahikasıyla teşkil olurlar.

FÂİDE:

1)Sâmitle nihayet bulan aslî adetlere (-r), sâitle nihayet bulanlara (şer) lahikası getirilir. Bu (-r) lahikası üstünle vasledilir.

(Sayfa: 50)

2) (-nci) lahikasını vasl eden ötreyi son zamanlarda (vav) ile yazmaya başlamışlardır:

Üçüncü, dokuzuncu, gibi.

3)(Dört) adedinin (te) sesi hareke sebebiyle (dal) olur.

Bir elmayı dörde bölmek; dördüncü ev; gibi.

SUALLER: Adet sıfatları kaç nevîdir? Hangileridir? Hangi adetlere (re), hangilerine (şer) ilave edilir? –nci lahikasını vasl eden ötre (vav) ile yazılır mı? (Dört) adedinin (te) si ne zaman (dal) olur?

TEMİRİN – Rakamları yazı ile yazınız; nevîni söyleyiniz.

Mektebe (5) seneden beri gidiyorum. Mektepte (5) sınıf vardır. Küçük biraderim (3) üncü sınıftadır. Bu sınıfın (29) şakirdi vardır. (2) nci sınıfın şakirdleri (40) tır. Benim bulunduğum (5) inci sınıfın mevcudu ise yalnız (32) dir. Ben bu sınıfta (8) inciyim. Küçüklerin sınıfında (51) şakirt mevcuttur.

TEMİRİN - Adet sıfatlarını aslî, rütebî, tezzii kısımlarına ayırınız.

On iki yaşındayım. Kardeşlerimin üçüncüsüyüm. Büyük ablamın yaşı benimkinden sekiz fazladır. Ağabeyim Ali hepimizin ikincisidir. On altı yaşındadır. Askerler dörder dörder geçerek beşer fişek aldılar. Babam beş ay evvel elli yaşına girmişti. Şakirtlere ikişer kalem, altışar defter verdiler. Neferlere birer kaput, birer kat elbise, ikişer çift yün çorap verdiler.

(Sayfa: 51)

MÜBHEM SIFATLAR

Her çocuk dikkatli ve çalışkan olmalıdır.

Bütün çocuklar bahçeye çıktılar.

İZAH: Her çocuk dediğimiz zaman çocuk ismini mübhem ve umumi surette tayin ediyoruz. Yani hangi çocuk olduğunu kati olarak tayin etmiyoruz.

DERS:

40 – İsimlerin delalet ettiği kişileri, hayvanları, şeyleri mübhem ve umumi surette tayin eden kelimelere (mübhem sıfat) derler. Mübhem sıfatların başlıcaları şunlardır:

Bir, hiçbir, herhangi bir, hangi, başka, diğer, her, başka bir, diğer bir, her bir, birtakım, birkaç, birçok, nice, bütün, aynı, nasıl.

FÂİDE – Bu kelimeler yalnız bir isimle beraber gelip onu mübhem surette tayine hizmet ettikleri zaman mübhem sıfat olurlar. (Bir) ismin kati sayısını gösterirse aslî adet sıfatı olur. (Nasıl, nice) isimle beraber (mübhem sıfat), fiil ile beraber (zarf) olur.

SUALLER: Mübhem sıfat neye derler? Başlıcaları? Bu kelimeler ne zaman mübhem sıfat olur? Bir, ne zaman aslî adet sıfatı olur? (Nasıl, nice) ne olur?

TEMİRİN – Mübhem sıfatları gösteriniz:

Her şakird sınıfının birincisi olabilir. Bu şakirdin hiçbir kusuru

(Sayfa: 52)

yoktur. Bazı şakirdler mektebe geç geliyorlar. Daima aynı hataları yapıyorsunuz. Size başka bir şey söyleyeceğim. Yapacak çok temrinimiz var.

TEMRİN – (Biz, nasıl, nice) kelimelerinin nerelerde mübhem sıfat olduğunu gösteriniz.

Kitabın fiyatı kırk bir kuruştur, siz kırk kuruş verdiniz, bir kuruş daha vermelisiniz. Bir kimse büyük söz söylememelidir. Sokakta bir kuruş buldum. Sepette iki yüz yumurta olacaktı. Bir yumurta eksik çıktı. Bu nasıl söz? Kalem nasıl yazıyor? Nice yıllar var? Pederinizin işleri nice oldu?

TEMRİN – Tayinî sıfatların nevîni söyleyiniz.

Senenin birinci ayı hangi aydır? Hangi çocuk bu kitaba şu lekeyi yaptı? Böyle bir sebep dinlenilmez. Her çiçekten bal çıkmaz. O köpek her gün birkaç tavşan tutar. Her öküz şu sapanı çekemez.

İMLÂ:

İLK MUKAVEMET HAREKETİ – YEREBAKANLI HASAN

Feke Kazasının Yerebakan kariyesinden Hasan namında birinin elinden zevcesi cebren alınarak düşmanlardan Üsp/Ösp Çavuşa tezviç edilmiştir. Bu cinayet o havalideki müdafaa hareketinin başlangıcı oldu. Hasan Fransız kumandanına müracaat etti. Fakat şikayetinin dinlenmediğini görünce öküzünü sattı, bir silah satın aldı, Üspê/Ösp'e kurşun etti, fakat mermi isabet etmemiştir. Hasan dağa çıktı, zulüm gören diğer Türklerden bir çete teşkil ederek düşman karakollarını

(Sayfa: 53)

sıkıştırılmaya başladı. İşte bu hareket burada zulmün gayet tabii bir neticesi olarak kendini gösterdi. Milli mücadele Yerebakanlı Hasan'ın bu hareketle başlamış oldu. Hasan'ın tertib ettiği çete yirmi kişilik olmuş ve gittikçe kuvvetlenmekte idi. Kozan – Haçın Caddesi üzerinde dört Ermeni fedaisini pusuya düşürerek katlettiler. Farnsızlar ve Ermeniler bütün şaşırılmış ve korkak hainler gibi, etrafa saldırlar, Pozat köyünü yaktılar, ahalinin bütün mal ve hayvanlarını yağma ettikleri gibi köyün muhtarı Hamza ile Kardeşi Musa'yı Fizan'da, mevkuf analarının, babalarının gözü önünde muhakemesiz idam ettiler. Bu zulümler Türk mukabil hareketlerini teşvik ediyordu.

Ali SAİP

TAHRİR DERSİ:

HAYVAN TASVİRİ

Bir hayvanı tasvir etmek için evvela şekli, tavrı, hayatı, hakiki vasıf ve halleri, sonra adetleri, tabiatları söylenmelidir.

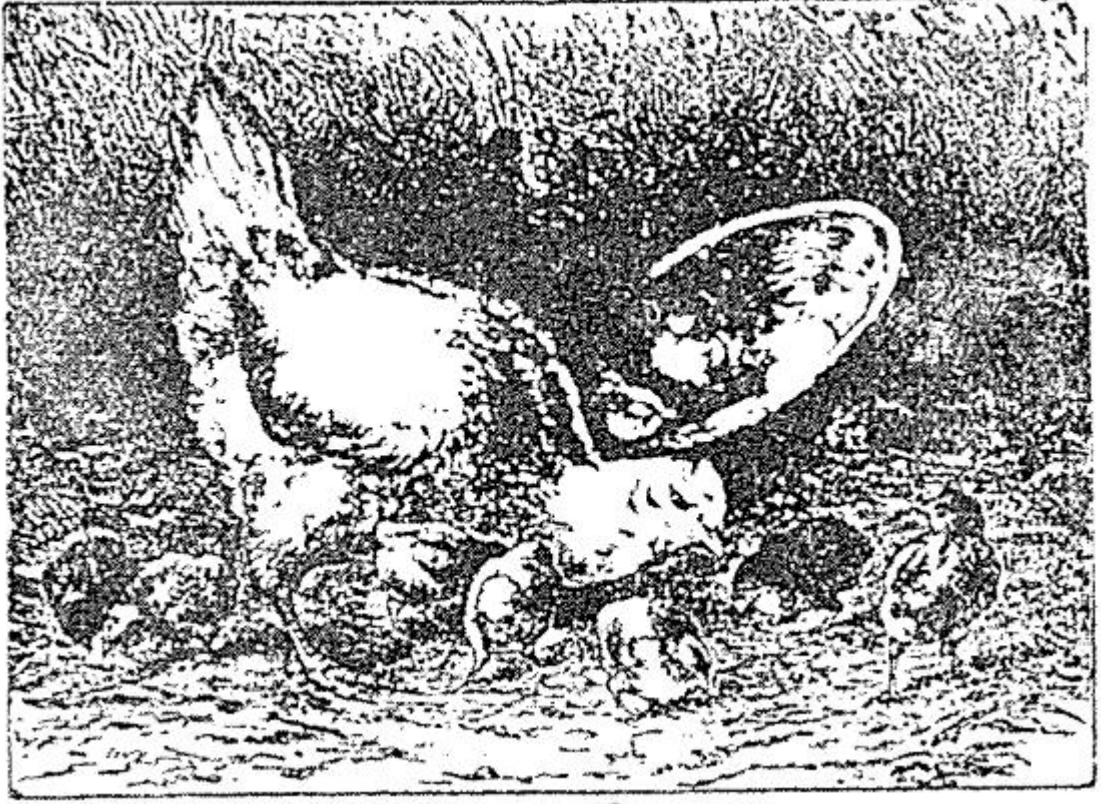
NUMUNE:

HOROZUN TASVİRİ

Horoz tavuktan büyücek bir kümes hayvanıdır. Başında güzel, kırmızı bir ibik vardır. Tüyleri renk renk ve parlaktır. Ayaklarında kuvvetli parmakları, bunların üstünde de hepsinden kuvvetli bir mahmuzu vardır.

(Sayfa: 54)

Horoz pek çevik bir hayvandır. Mağrur mağrur etrafına bakınır. Daima tavuklarının etrafında dolaşır. Yerde biraz yem bulsa hemen

onlara bağırır ve yedirir. Bir kedi, bir köpek tavuklara sataşmış olsa cesaretle üstüne atılır. Horoz gayet erkencidir. Her gece birkaç defa, sabahleyin ise Tanyeri ağırırken şen şen öter, insanlara tabi bir borazanlık yapar.

TEMİRİN – Siz de kediyi, tavukla civcivleri veya diğer bir hayvanı tasvir ediniz.

(Sayfa: 55)

ZAMİR

ŞAHSÎ ZAMİRLER

(Ben) okuyorum, (siz) yazıyorsunuz.

Biraderiniz nerededir? – (O) bahçede oynuyor.

İZAH: (Ben okuyorum) diyen, farz ediniz ki Ahmet isminde bir çocuktur. Bu çocuk (Ahmet okuyor) demiyor, kendisinden (Ahmet'ten) bahsettiği için (ben) diyor demek ki (ben) lakırdı söyleyen çocuğun ismi olan (Ahmet) yerine gelmiş bir kelimedir.

41 – İsmi yerine kullanılan kelimelere (zamir) derler. Zamirler başlıca dört nevidir, şahsî, işarî, , mübhem, mülkî.

ŞAHSÎ ZAMİRLER: Şahıslar üçtür: Birinci şahsî (mütekellim), ikinci şahsî (muhatap), üçüncü şahsî (gâip) .

Şahsî zamirler şunlardır :

	MÜFRED	CEM
Mütekellim (Birinci şahsi)	Ben	Biz
Muhatap (İkinci şahsi)	Sen	Siz
Gâip .(Üçüncü şahsi)	O	Onlar

MERCİ – Zamirlerin yerine kaim oldukları isme (merci) derler.

FÂİDE – Kendim, kendin, kendi, kendimiz, kendiniz, kendileri; kelimeleri de tekid edilmiş şahsî zamirlerdir.

(Sayfa: 56)

İŞARÎ ZAMİRLER

Bu kimdir? – Bu benim kardeşimdir.

Şunun bunun sözüne kulak asmayınız.

Hayvanlara eziyet etmeyiniz, bu büyük bir yaramazlıktır.

DERS:

52 – İşarî zamirler işarî sıfatların aynıdır.

İsimle beraber geldikleri zaman (sıfat), isim hazf olunup onun yerine kaim oldukları zaman (zamir) olurlar. Bu hazf olunan isim (merci) leridir.

MÜFREDLERİ: Bu, şu, o; CEMİLERİ: Bunlar, şunlar, onlar.

FAİDE – (O) zamiri işaret maksadıyla kullanılırsa (işarî), sadece gaip bir şahsın yerine kullanılırsa (şahsî) olur.

SUALLER: İşarî zamirler hangileridir? İşarî sıfatlardan farkları? Mercileri hangi kelime olur?

TEMRİN – Şahsî zamirlerin şahıs ve adetlerini söyleyiniz.

Ben size söylüyorum ki, siz çalışırsanız muvaffak olursunuz.

- O size nelerden bahsetti? – Onu gördünüz mü? – Bizi ne vakit göreceksiniz? – Sizin için telaşa hacet yoktur, siz çok çalıştınız, asıl biz düşünelim.

(Sayfa: 57)

TEMRİN – Şahsî zamirlerin mercilerini gösteriniz.

Biraderinizi çoktan görmüyorum, şimdi (o) nerededir? – Ahmet’e ne yaptınız, (o) sizden şikayet ediyor. – Pederinize selamımı söylediniz mi? – (Kendisini) henüz görmedim. – (O) şimdi burada değil midir? – Hasan Fatma’ya dedi ki: “ (Sen) çok iyi bir hemşiresin.”

TEMRİN – İşarî zamir ve sıfatları birbirinden tefrik ediniz.

Bu çocuk bana da söylemişti. Fakat buna karşı red cevabı verdim. – Kardeşiniz nerededir? – Onu ben de bilmem. – Onun bir huyu vardır, şunun bunun fikrini sormadan iş görmez; siz bunu beğenir misiniz? Sizi pek gözlemiştim, şundan bundan sordurdum, gören yoktu. Bu işlerden pederim iyi anlar, bir kere ona da danışınız. – Bu işte aksilik çıkacağını evvelden biliyordum, size de söylemiştim.

TEMRİN – Muterizalar içindeki zamirleri tahlil ediniz, mercilerini gösteriniz.

Amerika’yı keşfeden Kristof Kolomb bazı zatlarla sofrada oturuyordu. (Bunlar) Kolomb’un kaşiflik şanını çekemiyorlar, (kendisine) birçok tarizlerde bulunuyorlardı: “(bu)” güç bir şey değildi, onu hatıra getirmek kâfiydi.” diyorlardı. (Bu) nun üzerine Kolomb sofradaki hazır lop yumurtalardan birini alarak (onlara) (şu) nu sordu: “ Hanginiz (bunu) uçlarından biri üzerine durdurabilir?” Herkes tecrübeye çalıştı. Lakin kimse (buna) muvaffak olmadı. O zaman Kolomb yumurtayı hafifçe masaya vurarak ucunu yassılattı, öylece durdurabildi. Muterizler (buna) karşı da söylendiler. Kolomb (kendilerini) şu sözlerle susturdu: - (bu) da güç değildi lakin (onu) hatıra getirmiş olmalıydı!

(Sayfa: 58)

MÜBHEM ZAMİRLER

(Sokaktan) adamın biri geçti.

(Sokaktan) biri [birisi] geçti.

Çocukların bazısı okudu.

Bazısı okudu bazısı okumadı.

İZAH: Birinci misalde (adamın biri) izafetini kullanıyoruz; ikinci misalde muzâfunileyhi terk ederek yalnız (biri) veya (birisi) diyoruz, fakat bu hazf olunan (adam) ismini anlıyoruz, demek ki muzâf halinde olan (bir) hazf edilmiş muzâfunileyh yerine geçiyor, zamir oluyor.

(İkinci misal de talebeye izah ettirilecektir.)

DERS:

43 – Mübhem surette isimlerin yerine kullanılan kelimelere müphem zamir derler. Başlıcaları şunlardır:

Biri, birisi, diğeri, başkası, beheri, her biri, kimi, bazısı, hiçbiri, hangisi, kimse, ne, kim.

Bu zamirlerin çoğu mübhem sıfatların muzâflarından ibarettir. Hazf edilen muzâfunileyhlerin yerine kaim olunurlar.

SUALLER: Mübhem zamir neye derler? Başlıcaları? Mübhem sıfatlarla mübhem zamirler arasındaki münasebet ve müşabehet?

(Sayfa: 59)

MÜLKÎ ZAMİR

Bu benim kitabım, bu da babamındır.

Ben bu kitabı istemedim, evdekini İstedim.

İZAH: Birinci misalde (babamınki) babamın kitabı demektir. (ki) kitabın yerine gelmiştir. Babamın mülkü olan kitabı gösterir. Mülkî zamirdir. (Diğer misal talebeye izah ettirilecektir.)

DERS:

44 – Mülkî zamir (ki) dir. Muzâfunileyhlere katılır, zikredilmeyen muzâf isim makamına geçer: Babamınki, seninki, benimki; gibi.

Bu zamir (de) li mefhumlara, zaman veya mekan gösteren kelimelere de katılır.

Evdeki, dünkü, yukarıki; gibi.

FÂİDE – Bu kelimeler hem sıfat, hem zamir gibi kullanılır.

- 1) Evdeki kitabı istedim. (İsimle beraber geliyor, sıfattır.)
- 2) Ben bu kitabı istemedim, evdekini istedim. (İsim terk olunmuş, ki onun yerine kaim olarak zamir olmuştur.)

SUALLER: Mülkî zamir hangisidir? Hangi kelimelere katılır? Bu kelimeler ne zaman sıfat ne zaman zamir olur?

(Sayfa: 60)

TEMRİN - Muteriza içindeki terkipleri mübhem zamir haline getiriniz.

Dolapta birçok kitap var, (bazı kitaplar) ciltli, (bazı kitaplar) ciltsizdir. – Bahçede çocuklar vardır, (birçok çocuk) oynuyor, koşuyor, gülüyor. – Buradan (hiçbir adam) geçmedi. – Demin (hangi çocuk) geçmişti. – Bu şakird iyi yazı yazamadı, tahtaya (başka şakird) gelsin. – İşte size iki kalem; (hangi kalemi) istiyorsunuz?

TEMRİN - Mübhem zamirleri bulunuz.

Kimse yalancı çocuğu sevmez. – Birbirinize yardım ediniz. – Başkalarının kabahatlerini affetmeyi öğreniniz. – Karıncalarda büyük bir faaliyet ve intizam görülür. Her biri vazifesini bilir ve süratle Yapar. – Hayvanlara bakınız, bazıları havada uçar, bazıları suda yüzer, bazıları da toprak içinde yaşar.

TEMRİN - Muteriza dahilindeki muzâf isimler yerine mülkî zamir kullanınız.

Senin kalemin iyidir, fakat benim (kalemim) bir şeye yaramıyor. – Vazifem iyi olmadı, senin (vazifen) nasıl olmuş? – Sen yazını bitirdin, ben de benim (yazımı) bitirdim. – Sizin kitabınızı beğendim, biraderinizin (kitabı) da böyle midir?

TEMRİN – Muterizalar dahilindeki kelimeler yerine mülkî zamir kullanınız.

Dünkü gazeteyi okudum, bugün (e ait gazeteyi) okumadım. – Bu gördüğün kalem iyi değildir, fakat evde (bulunan kalem) çok iyidir. – Bu kitap ciltlidir, fakat yukarı (da bulunan kitap) ciltsizdir.

(Sayfa: 61)

RESİM ÜZERİNE MÜKÂLEME: Bu çocuk ne yapıyor? Nerededir? Ne gibi aletler kullanıyor? Siz olsanız böyle bir kulübe yapabilir misiniz?

TAHRİR MEVZÛ

(Küçük bir hikaye tertib ediniz.)

- 1) Bu çocuğun ismi Robenson'dur. Gemisi batmış, tek başına bir adaya çıkmış.
- 2) Gemiden kurtardığı aletleri, eşyayı saklamış.
- 3) Kendisine bir kulübe yapıyor.

(Sayfa: 62)

LAHİKA HÂLİNDE ZAMİRLER
İZÂFÎ ZAMİRLER, FİİLÎ ZAMİRLER

Yeni kitabımızı gördünüz mü?

İZAH: “Kitabımız” denildiği zaman muzâfunileyhin kim olduğu (mız) lahikasından anlaşılıyor. Bu lahika zikredilmeyen (biz) yerine kaimdir. “Gördüğünüz” denildiği zaman da fail (niz) lahikasından anlaşılır. Bu lahika da zikredilmeyen (siz) yerine kaimdir.

DERS:

45 – Üç şahsa muzâf olan isimlerin nihayetine gelen lahikalar zikredilmeyen muzâfunileyhlerin yerine kaim olarak (zamir) olur. Bu lahikalara (izâfî zamir) derler. Bu zamirler şunlardır:

MÜFREDLER: -m, -n, -i (si); **CEMÎLER:** -miz, -niz, -,i (leri).

46- Fillerin nihayetinde olup şahıslara delalet eden lahikalar zikredilmeyen failin yerine kaim olarak (zamir) olur. Bu lahikalara (fiilî zamir) derler.

Fiilî zamirler iki nevîdir:

- 1) MAZİYE, ŞARTİYEYE GETİRİLEN ASIL FİİLÎ ZAMİRLER: Geldim, geldin, geldi; geldik, geldiniz, geldiler; gelsem, gelsen, gelse,

(Sayfa: 63)

gelsek, gelseniz, gelseler; de olduğu gibi. Buradaki fiilî zamirler şunlardır:

-m, -n, ; -k, -niz, -ler.

2) DİĞER FİİLLERE, İSİM VE SIFATLARA GETİRİLEN CEVHERÎ ZAMİRLER:

Gelirim, gelirsin, gelir; geliriz, gelirsiniz, gelirler; memnunum, memnunsun, memnundur; memnunuz, memnunsunuz, memnundurlar; gibi.

Buradaki fiilî zamirler şunlardır:

-m, -sin, -. ; -z, -sınız, -ler.

SUALLER: İzâfî zamir neye derler? Hangileridir? Fiilî zamir neye derler? Kaç nevidir? Asıl fiilî zamirler? Cevherî zamirler?

TEMRİN - Muteriza dahilindeki kelimelere icâb eden izâfî zamirleri veriniz.

Her şakird (muallim) i hürmetle dinlemelidir. – Her iyi baba (aile) yi müreffeh ve mesut geçindirmeye gayret eder. – (Ebeveyn) e hürmet ediniz. – (Dersler) i iyi öğrenmelisin. – Dikkatli şakirdler (defterler) i temiz tutarlar. – (Peygamber) Mekke’de doğdu. Ey Türk çocuğu, (vatan) için yaşa.

TEMRİN – İzâfî ve fiilî zamirleri gösteriniz.

Ömrünüzde fil gördünüz mü? – Hayvanat bahçesinde birini görmüştüm. – Pederimi çok seviyorum, siz de elbette kendi pederinizi çok seviyorsunuz. – Top oynamaya gidecek misiniz? – Daha hangi arkadaşlarınız bulunacak? – Hepimiz varız.

TEMRİN – Zamirleri tahlil ediniz.

Valide çocuğuna tebessüm eder, ona kollarını açar. – İtalya’nın havası

(Sayfa: 64)

Rusyanınkinden daha mutedil ve latiftir. – Kimse kendi memleketinde iştihar edemez.

TEMRİN – Zamirleri tahlil ediniz.

Ağustos böceği bütün yaz ötmüş, durmuş, kış basınca artık yiyecek bulamaz olmuştu. O şimdi tembelliğinin cezası olarak aç kalıyordu. Karıncanın zahire ambarları olduğunu düşündü, ona müracaat ederek:

“ Ben açım, bana biraz yiyecek verir misiniz? ” dedi. Karınca şunu söyleyerek reddetti: “ Sen bütün yaz çalışmadın, hiçbir şey artırmadın. Şimdi de cezayı çek. Sana verecek hiçbir şeyim yoktur.” Çocuklar, biz karınca gibi çalışkan olmalıyız, fakat onun gibi katı yürekli olmamalıyız.

TÜRK İLLERİ

“ Ormanında türlü kuşlar ötüşür,	Oradadır asıl Türk’ün ocağı,
Çayırında gürbüz koçlar itişir,	Cevherdir bütün taşı toprağı,
Tarlasında altın başak yetişir,	Gümüş akar, çiçek kokar ırmağı,
Yiğitlerin kaynağıdır o iller.	Hazineler yatağıdır o iller.”

İMLÂ:

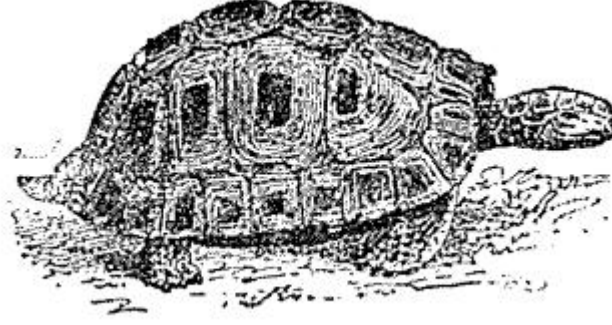
BİR VALİDENİN NASİHATLERİ

Sevgili oğlum, mektubunda bir demirhaneye girdiğini yazıyorsun. “Gördüğüm iş çok güç, çok sıkıntılı” diyorsun. Sonra da “ Acaba daha kolay bir iş arasam mı” diye soruyorsun. Yavrum, kolay bir iş arama. Dünyada her iş başlangıcında güçtür, hele

(Sayfa: 65)

istemeyerek yapılan işler insanı daima sıkır. İşini sevmeye bak. Sevilen her iş kolay gelir. Az kazanırsan gam yeme. Çok kazanmak için alçaklık etme. Arkadaşlarına güler yüz göster. Vaziyetçe senden büyük olan adamlara tabi olmaktan sıkılma.

LİSAN TEMRİNİ – Lahikaları bulunuz ve nevîlerini söyleyiniz. (İzâfî, fiilî, cevherî)

TAHRİR TEMRİNİ

KAPLUMBAĞANIN TASVİRİ

- 1) Nasıl bir hayvandır. Harici manzarası.
- 2) Yürüyüşü; başını çıkarışı, çekişi.
- 3) Nerelerde yaşar, karada, denizde yaşayan cinsleri.

(Sayfa: 66)

MASDAR

Çalışmak herkes için elzendir.

Biz gezmekten ziyade çalışmayı severiz.

İZAH: (Çalışmak) iş gösterir, bu suretle (fiil) dir. Fakat fail almıyor. Bilakis kendisi isim gibi fail oluyor. (Çalışmak) kelimesini kaldıralım, yerine bir isim, mesela (ekmek) ismini koyalım; (ekmek herkes için elzendir.) Demek ki cümlede (ekmek) ismi hangi vazifeyi görüyorsa (çalışmak) da o işi görüyor. Elzem olan: (çalışmak), (ekmek) – ikinci misalde de (gezmek), (çalışmak) hem fiil gibi “iş” gösterirler; hem isim gibi “meful” olurlar. Bunlara masdar derler.

DERS:

47 – Fiil gibi bir “iş” e delalet eden, fakat cümlede isim gibi fail ve meful olabilen kelimelere “masdar” derler. Masdarlar daima (mek), (mak) lahikasıyla nihayetlendirler. Buna nazaran hafif ve sakil kısımlarına ayrılırlar. (mek), (mak) lahikası kalktıktan sonra “aslî madde” Kalır. Bütün fiiller bu maddeye bazı lahikalar ilavesiyle teşkil olunur.

FÂİDE – Masdarın ve diğer fiillerin lahikalarına “müntehâ” derler.

SUALLER: Masdar neye derler? Masdarın lahikası? Aslî madde? Fiiller neden teşkil olunur? Müntehâ nedir?

(Sayfa: 67)

MASDAR TEŞKİLİ

1) İSİMLERDEN:

Ütü – ütölemek: Kadın gömleği ütöledi.

Taş – taşlamak: Çocuklar kediyi taşladılar.

Ses – seslenmek: Sokaktan birisi sesleniyor.

Ayak – ayaklanmak: Saltanat zamanında sık sık Müslüman olmayan ahali ayaklanırdı.

Boya – boyamak: Bu evi iyi bir nakkaş boyadı.

Budak – budamak: Asmayı ilkbaharda budarlar.

DERS:

48 – Bazı isimlerden muhtelif lahikalarla masdar teşkil olunabilir. İsimlerden masdar teşkiline hizmet eden başlıca lahikalar (le, la), (len, lan) dır. Bazen hiçbir lahika ilave olunmaksızın, isim, tıpkı fiili bir madde gibi istimal olunarak, masdar teşkil edilebilir: (boya) hem isim hem fiil fiilî madde (emir) olur. Ondan “boyamak” masdarı teşekkül eder. “Sıva” kelimesi de hem isim hem fiilî madde (emir) olur. Ondan sıvamak masdarı teşekkül eder. Bazen de son ses hazf olunarak masdar teşkil edilir: (budak) tan (budamak) gibi.

(Sayfa: 68)

2) SIFATLARDAN

Hafif – hafiflemek : İşimiz **hafifledi**.

İhtiyar – ihtiyarlamak : Amcanız **ihtiyarladı**.

İyi – iyileşmek : Hasta **iyileşti**.

Kolay – kolaylaşmak : İş **kolaylaştı**.

Kısa – kısaltmak : Yol **kısaldı**.

Sivri – sivrilmek : Kalemin ucu **sivrildi**.

Ak – ağarmak – Saç, sakal **ağardı**.

Semiz – semirmek : Öküz **semirdi**.

Kuru – kurumak : Dal **kurudu**.

Ekşi – ekşimek : Çorba **ekşidi**.

Soğuk – soğumak : Hava birdenbire **soğudu**.

DERS:

49 – Bazı sıfatlardan da muhtelif lahikalarla masdarlar teşkil olunabilir.

Sıfatlardan masdar teşkiline hizmet eden lahikalar: (le, la), (len, lan), (let, lat), (leş, laş), (l), (r) dir. Bazen lahikasız olarak veya son sesi atarak masdar teşkil olunabilir. Hafiflemek, ihtiyarlamak, seslenmek, ayaklanmak, iyileşmek, kolaylaşmak, hafifletmek, ihtiyarlatmak, sivrilmek, kısaltmak, ufalmak (ufaktaki “k” sesi düşmüş), küçülmek (küçükteki

(Sayfa: 69)

“k” düşmüş), semirmek (semizdeki “z” düşmüş), ağarmak (aktaki “k” sesi “ğ” olmuş), büyüme (büyükteki “k” düşmüş), kurumak (lahikasız) ; gibi.

SUALLER: Masdarlardan hangi lahikalarla masdar teşkil olunur? Lahikasız olarak sıfattan masdar teşkil olunur mu? Son ses hafzedilerek masdar teşkil olunur mu?

TEMRİN – Masdarları iki kısma ayırınız : Made, muntehâ.

Koşmak. Yatmak. Vermek. Sevmek. Gücenmek. Oturmak. Sevindirmek. Koşturmak. Yenilmek. Isındırmak. Eğlendirmek. Sakınmak.

TEMRİN – Masdarların cümlede ne vazife gördüğünü (Fail? Mef'ul?) söyleyiniz.

Böyle karşımda durmak, ellerinizi kavuşturmak faide vermez.-

Sen biraz sayıklamayı bırak. – Ekrem hala uyuklamaya devam ediyor. –

Galiba kitabı vermeye niyeti yok. – Canımı sıkmaktan ne kazanıyorsunuz?

..... çalışmak hayırlıdır. – İnsan dilde ve dinde müşterek olduğu insanlarla beraber bulunmak, yatmak, kalkmak ister.

TEMRİN – Aşağıdaki isimlerden masdarlar teşkil ediniz, ve bir cümlede kullanınız.

Karış. Diş. Adım. Akşam. Boy. Kilit. Kol. Güç. İş. Su. Satıcı. İç. Kanat. Soy. Kibir. Kay. Çamur. Tuz. On. Sinir. Ev. Yol. Çöp. Çöl.

TEMRİN – Aşağıdaki sıfatlardan masdarlar teşkil ediniz, ve bir cümlede kullanınız.

Katı. Sıkı. Bol. Dar. Geniş. Kalın. Tenbel. Mor. Kızıl. Kara. Sarı. Yeşil. Esmer. Uzun. Kısa. Alçak. Yüksek. İnce. Dolu. Boş. Kuru. Bayağı.

(Sayfa: 70)

TEMRİN - Muteriza içindeki ismi münasip bir fiil olarak kullanınız.

Tanıdığınız kimseleri (selam). – Kahraman Türk nazırı düşmanın cephanesini (ateş). – Bir uzunluğu ölçmek için metremiz olmasa (karış). – Yatarken kapınızı (sürgü). Muharebede (yara) askerler madalya aldılar. – Ahenksiz gürültüler insanı (sinir). – Dağ tepeleri akşamları (duman).

TEMRİN – Muteriza içindeki sıfatı münasip bir fiil olarak kullanınız.

Gözlerim açıklıktan, yorgunluktan (kara). – Bu çocuk sıtmadan (sarı). – İnsan tahsil ve terbiye ile (ince). – Musluğun altındaki kap (dolmuş). – Süt maya ile (katı). – Mektubu (pul) ,sonra postahaneye (yol). – Uzun şey (kısa), ama kısa şey (uzun) maz. – Tarlalar (yeşil). – Ortalık (ak). – Ağaç (kuru).

(Sayfa: 71)

MASDARLARDAN İSİM TEŞKİLİ

KIYÂSİ İSİMLER { Okumak – okuma: Bu çocuğun okuması iyidir.

{ Ötmek – ötüş: Bülbülün ötüşü çok güzeldir.

SEMAÎ MÜŞTAK İSİMLER { Yatmak – yatak: Ahmet'in yatağı dardır.

{ Öksürmek – öksürük: Hastanın öksürüğü sükunet buldu.

{ Duymak – duygu: Köpeğin koku duygusu keskindir.

DERS:

50 – Her masdardan iki nevî isim teşkil edilebilir:

- 1) Fiilî maddeye - me,- ma ilavesiyle tahfifi masdar teşkil olunur: Gezme, tozma gibi.
- 2) Fiilî maddeye -ş ilavesiyle nevî masdar teşkil olunur.

FÂİDE – Bu (ş) lahikası sâmitle nihayet bulan maddeye (i), (ü) sâitleriyle, sâitle nihayet bulan maddeye (yi), (yü) hecesiyle rabt olunur; bunlar telaffuzunda (i) li bir lahika gibi ahenge tâbi olur: Geliş, gidiş, ötüş, oturuş, söyleyiş, okuyuş; gibi.

FÂİDE – Masdara (lik), (lık) ilavesiyle tekidi masdar da teşkil olunur. Fakat bunun istimali pek azalmıştır: Gelmeklik, oturmaklık; gibi.

51 – Bazı masdarlardan muhtelif lahikalarla semaî olarak yapılmış (müştak) birçok isim vardır. Bu isimlerin yapılmasına (iştikak etmesine) hizmet eden lahikaların başlıcaları şunlardır:

(Sayfa: 72)

1) - M LAHİKASI; Bu lahika maddeye ahenge tabi esre - ötre ile bağlanır:

Alım, satım, bakım, kurum, sürüm, yudum; gibi.

2) - KE, KA LAHİKASI; Bu lahika maddeye ahenge tabi esre – ötre ile bağlanır:

Delik, öksürük, aksırık, üfürük; gibi.

Üstünle de bağlandığı vardır. Yatak, konak, binek, gibi.

3) – Gİ, GÜ; Kİ, KÜ; KI, KU; GI, GU; LAHİKASI: Sergi, sürgü, keski, biçki, bıçkı, uyku, sargı, duygu; gibi.

4) – NTİ, NTÜ; Tİ, TÜ; Dİ, DÜ; LAHİKASI: Bu lahika da (esre – ötre) ile vaslolunur: Girinti, çıkıntı, üzüntü, süprüntü, pırıltı, hışıltı, gürültü, patırdı, tıkırdı; gibi.

5) - İ, Ü LAHİKASI: Sayı, dizi, sürü, korku, ağrı; gibi

6) – GEÇ; KAÇ, ÇE LAHİKASI: Süzgeç, kısaç, usanç, kazanç, gibi.

FÂİDE - Tahfifi masdar lahikası olan (me,ma) ile maddi eşya isimleri de yapılabilir: Kazma, dolma, gibi.

SUALLER: Her masdardan kaç nevi isim teşkil edilir? İsimleri nedir? Semaî olarak masdarlardan isim teşkiline hizmet eden lahikalar?

(Sayfa: 73)

TEMRİN – Aşağıdaki masdar isimlerini iki kısma ayırınız: tahfifi, nevî.

Derenin çağlayışı. – Suyun akması. – Köpeğin havlaması. – Kurdun uluması. – Havanın kararması. – Çocuğun bakışı. – Kızın konuşuşu.

TEMRİN - Muterizalar içindeki masdarları icab ettiği gibi isim veya masdar ismi halinde kullanınız.

Bu bakkalın (almak, vermek) – Piyasada tütün (almak, satmak) – Üzüm (asmak). – Patlıcan (dolmak). – Kapının (sürmek). – Elbisenin (biçmek). - Dülgerin (kısmak). – Suyun (hışıldamak). – Çocuğun söz (dinlemek). – Bülbülün (ötmek). – Matbahtaki (süzme). – İnsanın (çalışmak) tan (usanmak) (getirmek). - İstihlak (vermek). – Suyun (kaynamak). – Çocuğun (uyumak). – Hastanın (yatmak).

MASDARLARDAN SIFAT TEŞKİLİ

KIYÂSİ SIFATLAR { Öğrenmek– öğrenen: Dersini öğrenen çocuk.

{ Okumak – okumuş: Okumuş insan.

{ Yırtmak – yırtıcı: Yırtıcı kuş.

SEMAİ MÜŞTAK SIFATLAR { Bozmak –bozuk: Bozuk saatleri saatçi tamir eder.

{ Coşmak – coşkun: Coşkun dereleler ovaları basar.

{ Takmak – takma: Takma bacakla birçok sakat insan yürüyebiliyor.

DERS:

52- Bütün masdarlardan üç nevî lahika ile kıyâsi sıfatlar teşkil edilebilir:

Bu lahikalar (n), (miş), (ci) dir.

(Sayfa: 74)

(n) lahikası maddeye üstünle, (ci) lahikası (esre – ötre) ile, (miş) lahikası doğrudan doğruya bağlanır:

N LAHİKASIYLA: Gören, gelen, giden; yazan, soran, bulan; söyleyen, okuyan;

MİŞ LAHİKASIYLA: Gitmiş, gelmiş, gülmüş, görmüş, okumuş, söylemiş;

Cİ LAHİKASIYLA: Yazıcı, görücü, bakıcı, sürücü, söyleyici, okuyucu; gibi.

FÂİDE – Bir lahika maddeye bir sâitle bağlandığı zaman, madde sâitle nihayet bulmuşsa, telaffuzu kolaylaştırmak için bir (y) ilave olunur: Söyleyen, söyleyici, söyleyiş, söyleyecek; gibi.

53 – Lisanımızda muhtelif lahikalarla fiil maddelerinden semaî olarak müştak birçok sıfatlar vardır. Lahikaları şunlardır:

1) – **(KEF, KAF) LAHİKASI;** Bu lahika maddeye bazen ahenge tabi (i, ü), bazen (e, a) sâitiyle bağlanır:

Ezik, büzük (i, ve le); ürkek, korkak (e, a ile).

2) – **(KİN- KÜN- GİN- GÜN, GİN- GUN, KİN- KUN) LAHİKASI.**

Pişkin, düşkün; gergin, sürgün; yatkın, coşkun; dalgın, dolgun; gibi.

3) – **(KEN- KAN- GAN) LAHİKASI:** Çekişken, çalışkan, sokulgan gibi.

FÂİDE – Bu lahikalar aynı lahikanın muhtelif şekilleridir. Bunların sıfatlığında (mübalağa) manası vardır.

(Sayfa: 75)

- 4) – **(GİÇ, GİÇ, GAÇ) LAHİKASI:** Bilgiç, dalgıç, utangaç; gibi.
5) – **(I, U) LAHİKASI:** Sıkı, dolu gibi.

FÂİDE – Bu lahika ilave olunurken bazen maddenin son sesi düşer: Gizle – gizli; sakla – saklı; gibi.

- 6) – **(ME, MA) LAHİKASI:** Örme, süzme, yazma, basma, gibi.

FÂİDE – (me, ma), (ke, ka), (i, ü) lahikaları hem isim hem sıfat teşkiline hizmet eder.

SUALLER: Masdarlardan kıyâsi olarak kaç nevî lahika ile sıfatlar teşkil olunur? Semaî olarak masdarlardan sıfat teşkiline hizmet eden lahikalar?

TEMRİN – Aşağıdaki masdarlardan icab eden kıyâsi sıfatları teşkil ediniz.

Yemiş (satmak) manav. – Çok memleket (gezmek) seyyah. – Bütün gece (havlamak) köpek. – Bütün gün (miyavlamak) kedi. – Dersini (çalışmak) çocuk. – Fal (bakmak) kadın. – Hasta (bakmak) kadın. – Terbiyesiz (dikkat olunmak) çocuk. – Tutulmasına (dikkat etmek) defter. – (Atlatılmak) tehlike. – Baştan (geçmek) vakıa. – Elden (çıkılmak) kaza.

TEMRİN - Muterizalar içindeki masdarlardan münasip birer semaî müştak sıfat kullanınız.

(Çalışmak) şakird. – (Dolmak)küp. – (Gizlemek) iş. – (Ezmek) yemiş. – (Bozmak) tulumba. – (Düşmek) insan. – (Salmak) hastalık. – (Germek) ip. – (Konuşmak) çocuk. – (Dövüşmek) horoz. – (Coşmak) gönül. – (Süzme) bal. – (Süzme) göz. – (Girmek) insan. – (Durmak) su. – (Alışmak) insan. – (Sulamak) yer. – (Sapmak) yol. – (Kaçmak) barut. – (Saçmak) kağıtlar. – (Dağınmak) eşya.

(Sayfa: 76)

İMLÂ:

BİR ÇİVİ FABRİKASINA ZİYARET

Ziyaretçi bir hangara girdi. Makineler işliyor; kocaman hangar, zangır zangır titriyordu. Her taraftan kimi ıslığa, kimi horultuya benzeyen sesler çıkıyor, makinelerin saçtığı dumanlar arasında siyah yüzlü birtakım adamlar acele acele koşuyor, hangi makineye ait oldukları tayin edilemeyecek kadar süratle hareket eden demir kollar, kulağa sağırılık verici bir gürültü ile muttasıl işliyordu.

Ziyaretçi bir aralık başının üstünde kanat çırpmasını andıran bir ses duydu. Gözlerini kaldırdı, tavanda muazzam bir örümcek ağına benzeyen uzun kayışların nihayetsiz bir hareketle döndüğünü gördü.

Emil ZOLA'dan

LİSAN TEMRİNİ – Kıyâsi ve müştak isim ve sıfatları gösteriniz

TAHRİR TEMRİNİ – Siz de bir pazar yerini tasvir ediniz. Bu tasvirde rehberlik edecek sualler:

- 1) Uzaktan pazarın mevcudiyetini haber veren şeyler? Pazara giderken kimlere tesadüf, nelere rast geliyorsunuz? Neler işitiyorsunuz?
- 2) Pazar yerinde: Muhtelif satıcıların kurduğu sergiler, barakalar; muhtelif eşyanın manzaraları.

(Sayfa: 77)

- 3) HAREKETLER: Alıcıların gidip gelmesi; eşya satın alması; götürmesi.
- 4) En ziyade dikkatinizi çeken müşteriler kimlerdir? Neleriyle dikkatinizi çekiyorlar?

ÇİFTÇİNİN NASİHATİ

Bir akıllı çiftçi varmış,	Kazarsanız altın çıkar,
Hem de pek çok ihtiyarmış;	Üç gün sonra çiftçi ölür,
Bir gün çiftçi hastalanır,	Bir ağaçlığa gömülür.
Çocuklarını çağırır,	Çocukları koşuşarak
Der ki: Artık, yavrularım,	Bahçedeki taşı toprak
Öleceğim, ihtiyarım.	Yapar gibi çalışırlar.
Beni iyi dinlerseniz	Ne altın var, ne de mangır;
Kalmazsınız öyle işsiz:	Fakat maksat ne bilinir!
Bahçede bir hazine var.	Ki çalışmak hazinedir.

İbrahim ALAADDİN

(Sayfa: 78)

BASİT MASDARLAR – MÜREKKEB MASTARLAR

Gazeteyi okudum. – Dersimi mütalaa ettim.

Sizi gördüğüme pek sevindim. – Pek memnun oldum.

Kardeşim kağıtları dağıttı. – Kedi kağıtları karmakarışık etti.

TEKŞİF İÇİN: (Okumak) kaç kelimedir? (Mütâlâa etmek) kaç kelimedir?
(Sevinmek) kaç kelimedir? (Memnun olmak) kaç kelimedir?

DERS:

54 – Masdarlar ya tek bir kelimedden ibaret olup (basit) namını alır: Okumak, sevinmek, dağıtmak; gibi.

Yahut birden fazla kelimedden teşekkül edip (mürekkeb) namını alır: Mütâlâa etmek, memnun olmak, karmakarışık etmek; gibi.

55 – Mürekkeb masdarlar isim, sıfat nevînden kelimelerden ve bir yardımcı masdardan tereküb eder.

Mütâlâa etmek. – Mütâlâa: İsim Etmek: Yardımcı masdar;

Memnun olmak. – Memnun: Sıfat Olmak: Yardımcı masdar;

Karmakarışık etmek. – Karmakarışık: Sıfat Etmek: Yardımcı masdar;

FÂİDE – Yardımcı masdarlar (etmek, olmak) masdarlarıyla nadiren kullanılan (kılmak, eylemek,) masdarlarıdır. Bunlardan başka daha

(Sayfa: 79)

Birçok masdar yardımcı fiil vazifesini görür: İş görmek= işlemek; Kaleme almak= yazmak; gibi.

SUALLER: Basit masdar neye derler? Mürekkebe masdar neye derler? Mürekkebe masdarlar neden teşekkül eder? Yardımcı fiiller hangileridir?

DİĞER MÜREKKEB MASDARLAR: İKTİDARÎ, TÂCİLÎ FİLLER

Dersimi yazdım. – Nihayet dersimi yazabildim.

Benim de vazifemi yazar mısınız? Benim de vazifemi yazıverin.

TEKŞİF İÇİN: Yazmak basit mi mürekkebe mi ? Yazabilmek basit mi mürekkebe mi? Manalarında fark var mı? Nedir? Yazıvermek basit mi mürekkebe mi? Manaca yazmaktan farkı nedir?

DERS:

56 – İktidarî masdar bir fiil maddesiyle bilmek masdarından tereküb eder.

Bilmek masdarı (e, a) lahikasıyla maddeye bağlanır:

Verebilmek, yazabilmek; söyleyebilmek, okuyabilmek; gibi.

İktidarînin menfisinde (bil) kalkar, yalnız onu maddeye bağlayan (e, a) lahikası kalır:

Verememek, yazamamak, söyleyememek, okuyamamak; gibi.

57 – Tâcilî masdar bir fiil maddesiyle vermek masdarından tereküb eder.

(Sayfa: 80)

Verme masdarı (i, ü) lahikasıyla maddeye bağlanır:

Yazıvermek, gelivermek; görüvermek, buluvermek; söyleyivermek, okuyuvermek; gibi.

SUALLER: İktidarî masdar neden tereküb eder? Tâcilî masdar neden tereküb eder? İktidarînin menfisi?

TEMRİN – İktidarî ve tâcilî şekillerini müsbet ve menfi olarak söyleyiniz.

Almak. Öğrenmek. Çıkmak. Büyüme. Ezberlemek. Kapamak. Korumak. Kalkmak. Geçmek. Satmak. Dirmek. Açmak. Ütülemek. Kollamak.

TEMRİN – Aşağıdaki fiilleri yardımcı olarak kullanınız, mürekkebi fiilleriyle birer cümle teşkil ediniz.

Etmek, olmak, bilmek, vermek, çekmek, almak.

TEMRİN – Muterizalar içindeki isim veya sıfatlardan mürekkebi fiil teşkil ediniz.

Kağıtlarımı kim böyle (alt üst) ? – Biraderimin (kalem) dığı layihayı - (mütalaa) diniz? – (emir) ..diğiniz işler görülmüştür. Düşman müfrezesi (teslim)... – Beni bu lütfunuzla (minnettar)... – Sizi gördüğümde (bahtiyar) – ...dum. – Düşmanları (mağlup) ...için çok sa'y ve gayret (sarf) melidir. – Yazı yazarken bütün sarf ve nahiv kaidelerine (riayet) Çiftçilerle işçiler çok zahmet (çekmek).

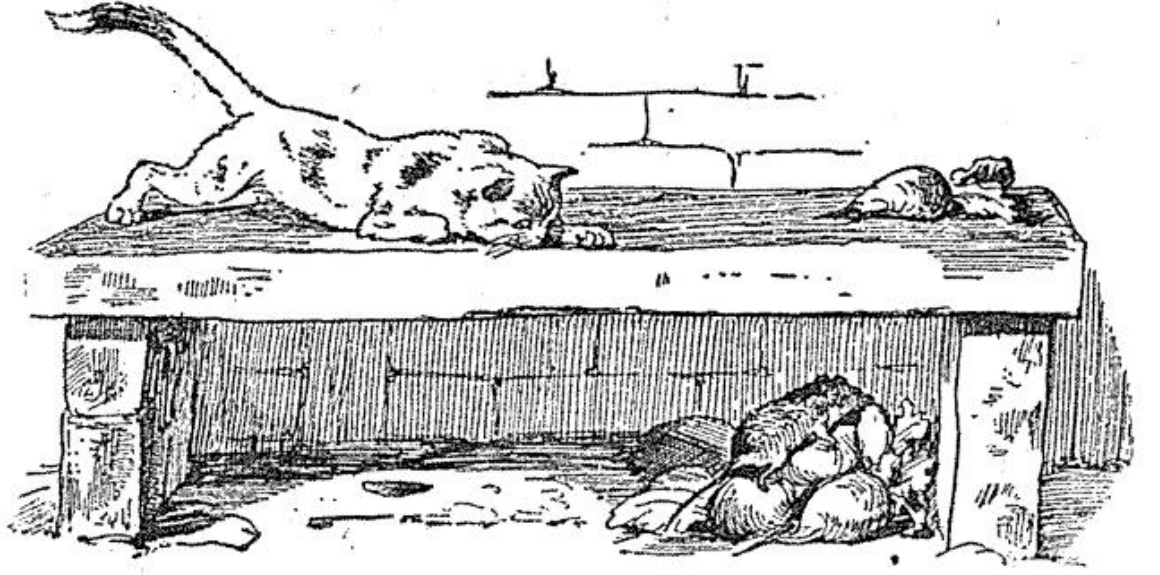
TEMRİN – Aşağıdaki isimlerden mürekkebi fiiller teşkil ediniz, her birini bir cümlede kullanınız.

- 1) Münazaa. Terbiye. Himaye. Memnun. Dihun. İcbar.
- 2) Gevezelik. Alt üst. Ateş. Hasislik. Darmadağın.

(Sayfa: 81)

TEMİRİN – Muteriza dahilindeki isim ve masdarı iktidarî veya tâcilî fiil olarak kullanınız.

Ne olursunuz, sevabınıza biraz (yardım) ----- . Pederinizi (görmek) ----- miyim? - Beş dakika içinde kocaman bir mektup (yazmak) – mam. – Manzumeyi ezber...diniz mi?O kadarık bir manzumeyi yarım saatte (ezber) ...dim.– (Bu tehlikeyi atlatmak) san artık korkumuz kalmaz. – Kardeşim, gözüme bir çöp kaçmış – (bakmak) sanız? Lütfen şu düğümü (çözmek) ----- . Şu hendekten çocuk (geçmek) ?

TAHRİR TEMRİNİ: RESME GÖRE YAZI:

Fareyi tutmak isteyen kedi: 1) Kedi ne yapıyor, ne vaziyettedir? 2) Fare ne yapıyor?
3) Kedi neye hazırlanıyor?

(Sayfa: 82)

FiİL

Yazmak: Babam yazıyor. (İş)

Acımak: Şu zavallıya acıyorum. (His)

Uyumak: Çocuk beşiğinde uyuyor. (Hâl)

TEKŞİF İÇİN: Birinci misalde: Baba ne yapıyor? (Yazı yazıyor). Yazı yazma nedir? (Bir iş). İkinci misalde: (Acıyorum) diyen adamın acıması görünen bir iş midir? Nedir? (Bir his). Bu his içimizde mevcut mudur? Çocuk uyuyor misalinde: Çocuğun uyuması görünen bir iş midir? Bir his midir? Nedir? (Bir hâl) – Her şahıs mutlaka, her vakit, bir iş görür mü? Bir iş görmezse bir hâl üzere olur mu? – Şahsın gördüğü iş, duyduğu his, bulunduğu hâl hep değişir mi? – Şimdi gördüğümüz işi az sonra bırakıp başka bir işe, bir hisse, bir düşünceye, bir hâle geçiyor muyuz? Demek ki, görünmez işler, duyduğumuz hisler, içinde bulunduğumuz haller zaman zaman değişiyor...

DERS:

58 – Her mevcut zaman dahilinde mutlaka ya bir iş işlemekte, ya bir his ve düşünce ile içinden meşgul olmakta, yahut bir hal üzere bulunmaktadır.

Mevcudatın zaman dahilinde gördükleri işleri, duydukları hisleri, içinde buldukları hâlleri gösteren kelimelere fiil derler.

(Sayfa: 83)

İşi gören, hissi duyan, bir hâl üzere bulunan mevcuda delâlet eden kelime (fail) dir.

FAİLİ ARAMAK: Fiilin failini aramak için fiilin (n) li failinden sonra şahıslar ve hayvanlar hakkında (kim), şeyler hakkında (ne) suali sorulur. Buna cevap olan kelime faildir. Yazan kim? -Babam (fail).

ŞAHISLAR: Fail zamir olabilir ve zamir gibi şahıstan biri olur:

Birinci şahıs (mütekellim) İkinci şahıs (muhatap) Üçüncü şahıs (gaip).

SUALLER: Fiil nedir? Fail nedir? Fail nasıl aranır?

TEMİRİN – Hatlar yerine münasip bir fiil yazınız.

Demirci demiri ----- . Çulha biz ----- . Duvarcı ----- . Köpek -----
. At -----Eşek-----Kedi-----Öküz-----Bülbül-----Ateş-----
Kuş-----Tavuk -----.

TEMİRİN – Hatlar yerine münasip bir fail yazınız.

----- tarlasını sürer. ----- yuvalarını ilkbaharda yaparlar. ----- camları
takar. ----- heykelleri yontar. ----- kitapları tertip eder. ----- kitapları tab
eder. ----- çocukları okutur. ----- et satar. ----- sebze yetiştirir. -----
süt satar. ----- süt verir. ----- arabaları çeker.

TEMİRİN – AYNI VAZİFE

----- Lozan muahedesini yaptı. ----- Yunanlıları denize döktü. ----- milleti
birleştirdi. ----- Amerika'yı keşfetti. ----- matbaayı icat etti.

TEMİRİN – Failleri arayınız, fiilin ne gösterdiğini (iş, his, hâl) söyleyiniz.

Pederiniz yatıyor. – Kardeşinizi gözlerimle gördüm, bahçede oynuyor. – düştüm,
dizimi taşa çarptım, şimdi şuram çok acıyor.

(Sayfa: 84)

ZAMAN

(ŞAHİS – KEMİYET)

Dün dersimi yazdım. Şimdi hesabımı yazıyorum.

Dün Kumkapı'da yangın olmuş, beş ev yanmış.

Yarın pederim İzmir'e gidecek, orada bir ay kalacak.

Kuşlar havada uçar, balıklar suda yüzer.

TEKŞİF İÇİN: (Yazdım) ile (yazıyorum) arasında ne fark var? Yazı yazma işinin vukû bulunduğu zaman fiilin hangi kısmında (madde, muntehâ) anlaşılır? – Misallerdeki fiil muntehâlarına bakınız, bu muntehâların her biri hangi zamana delâlet eder?

DERS:

59 – Her fiil mutlaka bir zaman dahilinde vukûa gelir. Fiilin hangi zamanda vukûa geldiği muntehâsından anlaşılır. Lisanımızda fiillerin zamanını ifade eden beş muntehâ vardır, her biri ayrı bir zamana delâlet eder. Bu suretle Türkçe fiillerde beş zaman vardır:

- 1) **ŞUHÛDÎ MÂZÎ:** Geçmiş zamanda vukûu görülen veya muhakkak olarak bilinen fiillere mahsustur. Müfred gaip lahikası (di) dir. Diğer şahıs ve kemiyetleri lahika halindeki mâzî zamirleriyle teşkil olunur:

Yazdım, yazdın, yazdı; yazdık, yazdınız, yazdılar.

(Sayfa: 85)

- 2) **NAKLÎ MÂZÎ:** Geçmiş zamanda vukûu görülmeyen, muhakkak bilinmeyen, işitilen fiillere mahsustur. Gaip lahikası (miş) tir. Diğer şahıs ve kemiyetleri cevherî zamirlerledir:

Yazmışım, yazmışsın, yazmış; yazmışız, yazmışsınız, yazmışlar.

- 3) **HÂL:** İçinde bulunduğumuz zamana (konuşulan ana) taalluk eden fiillere mahsustur. Müfred gaip lahikası (yor) dur; bu lahika maddeye (i, ü) sâitiyle bağlanır. Diğer şahıs ve kemiyetleri cevherî zamirlerledir:

Yazıyorum, yazıyorsun, yazıyor; yazıyoruz, yazıyorsunuz, yazıyorlar.

- 4) **İSTİKBÂL VEYA MÜSTAKBEL:** Gelecek zamana taalluk eden fiillere mahsustur. Müfred gaip lahikası (cek, cak) tır. Bu lahika maddeye (e, a) sâitiyle bağlanır. Diğer şahıs ve kemiyetleri cevherî zamirlerledir:

Yazacağım, yazacaksın, yazacak; yazacağız, yazacaksınız, yazacaklar.

- 5) **MUZÂRÎ:** Daima vukûu bulmakta olan veya vukûu mutad olan fiillere mahsustur. Müfred gaip lahikası (r)dir. Diğer şahıs ve kemiyetleri cevherî zamirlerledir.

Yazarım, yazarsın, yazar; yazarız, yazarsınız, yazarlar.

60 - Muzâri lahikası olan (r) nin maddeye vaslı ya (e, a) veya (ı, i, u, ü) sâitiyledir. Bu hareke şu iki kaide ile tayin olunur:

(Sayfa: 86)

- 1) – Aslî maddesi bir heceli olan fiillerde son sâmitin harekesi üstün (e, a) olur: Güler, yüzer, saçar, kazar; gibi.
- 2) – Aslî maddesi birden ziyade heceli olan fiillerde son sâmitin harekesi esre – ötre (i, ü) olur: Kazanır, yakışır; oturur, konuşur; gibi.

ŞAZ MUZÂRİLER: Aşağıdaki masterların aslî maddeleri bir heceli olduğu halde muzârieleri ikinci kaide ile teşekkül eder, yani (r) lahikası bunlarda (i, ü) sâitiyle maddeye bağlanır:

Urmak (urur), olmak (olur), ölmek (ölür), almak (alır), bulmak (bulur), görmek (görür), gelmek (gelir), durmak (durur), vermek (verir), bilmek (bilir).

SUALLER: Fiilin zamana delâleti neden anlaşılır? Kaç zaman vardır? Hangileridir? Müntehâları nedir? Zamanlardan her biri neye delâlet eder? Muzâri kaideleri? Şaz muzârieler?

(Sayfa: 87)

MÜREKKEB ZAMANLAR

Şimdi dersimi yazıyorum.

Bize geldiğiniz zaman dersimi yazıyordum.

(Onun iddiasınca) Bize geldiğiniz zaman dersimi yazıyordum.

İZAH: (Yazıyorum) da kaç zaman lahikası var? (yor) hangi zaman lahikasıdır? (Yazıyordum) da kaç zaman lahikası vardır? Hangi zaman lahikaları? (Yazıyordum) da kaç zaman lahikası vardır?

DERS:

61 – Evvelce gördüğümüz gibi bir fiilin vukûunu tekellüm anına göre beş zaman lahikasıyla ifade ederiz. Bu zamanları, tekellüm anından evvelki diğer bir fiile nisbeten hikaye ve rivayet tarikiyle de ifade edebiliriz. O halde zamanların (hikaye) ve (rivayet) şekilleri hasıl olur.

62 – Zamanların hikaye ve rivayet şekilleri çifte lahika ile teşkil edilir.

HİKAYE LAHİKASI: Şuhûdî mâzî lahikasının aynı: (di) dir.

RİVAYET LAHİKASI: Naklî mâzî lahikasının aynı : (miş) tir.

ZAMANLARIN HİKAYE VE RİVAYET ŞEKİLLERİNİN TEŞKİLİ:

HİKAYE ŞEKLİ: Her zamanın müfred gaibine şuhûdî lahikası ilave olunarak hikayesi teşkil edilir:

(Sayfa: 88)

Yazardı, yazıyordu, yazacaktı, yazdıydı, yazmıştı,.

Diğer şahıs ve kemiyetleri mazi zamirleriyle: Yazardım, yazardın; ilh.

RİVAYET ŞEKLİ: Her zaman müfred gaibine naklî lahikası ilave olunarak rivayeti teşkil olunur:

Yazarmış, yazıyormuş, yazacakmış, yazmış imiş.

Diğer şahısları cevherî zamirlerledir: Yazarmışım, yazarmışsın; gibi.

SUALLER: Hikaye ve rivayet şekilleri nedir? Nasıl teşkil edilirler?

TEMRİN – Fiillerin zamanını söyleyiniz.

Köylüler misafir odasında konuşuyorlardı. – Herkese ellişer dönüm toprak veriliyormuş. – Güneş daha doğmamıştı. – Geçen sene Marmara'yı geçmiştin. - Şarkta kırmızı bulutlar görünüyordu. – -Meyve ağaçları her sene budanır. -Bu armut ağacı geçen sene çok meyve vermişti. – Uzaktan en evvel yüksek binalar görünür. – İşte karşımızda köyün minaresi duruyor. – Acaba niçin bu taşları buraya yığmışlar?

TEMRİN – AYNI VAZİFE

KAPLANLA KARŞILAŞMA

Kalküta'nın cenubunda tevakkuf etmiştik. Sık ormanları dikkatle araştırıyordum. Ansızın bir aile levhası karşısında bulundum. Bir selin kurumuş yatağına bir kaplanla dişisi ve onların iki yavrusu yerleşmişti. Peder biraz ötede uyukluyordu. Yavrular birbiriyle oynuyorlar, eğleniyorlardı. Müfrezemizden bir kısmının kaplan avına çıkması takdir etti. Ben dişi kaplanı vurmaya üstüme aldım. meyilli bir sathın üstünde pusu kurdum. Hayvan beni görür görmez üstüme atıldı. Ateş ettim, kurşun başka tarafa isabet etti.

TEMRİN – Masdarları münasip bir zamanda istimal ediniz.

Büyük Gazi gece gündüz vatanın halasını (düşünmek). Fikrini evvela

(Sayfa: 89)

en ziyade emniyet ettiklerine (açmak). Onların çoğu mücahedeye beraber atılmaya (muvafakat etmek). Gutenberg ilk tecrübelerini “Strazburg” şehrinde (yapmak). Demir ile kurşundan hangisini intihap edeceğini (bilmemek). Demiri çok sert kurşunu yumuşak (bulmak). Nihayet istediği halita (vücuda getirmek).

TEMRİN – Aşağıdaki masdarları beş zamanda ve bunların hikaye ve rivayet şekillerinde tarif ediniz.

Söylemek, saklamak, görmek, oturmak.

İMLÂ:

BİR MİLLÎ ORDUGÂH

6 Şubat 1336 akşamı köye yaklaştığımız zaman, orasını bir ordugâh halinde gördük. Millî kuvvetler hazırlanmış, bulunuyordu. Ertesi sabah Urfa'ya hareket emrini verdim. Bu emir büyük bir neşe ve şetaretle karşılandı. Bu anda çektiğim bütün zahmet ve meşakkatleri unuttum. Hiçbir yorgunluğum kalmamıştı. Süvariler at oynatıyor, mızraklar parlıyordu; büyük bir düğün alayı halinde Urfa'ya doğru ilerliyordu. Bütün çehrelere ümit güneşi doğmuş, herkes gülüyor, oynuyordu.

Bu hareket o kadar millîydi ki aşiretler aralarındaki kin ve hadavet davalarını unutmuş, kardeşler gibi yan yana yürüyorlardı. Padişahı ve hükümeti tarafından terk edilen, düşmana teslim edilmiş bir millet bu hareketle kendi varlığını gösteriyordu.

Ali SAİP

LİSÂN TEMRİNİ – Zamanlarını tahlil ediniz.

(Sayfa: 90)

DUMLUPINAR

Dumlupınar, geldim sana,
Yüz sürmeye toprağına.
Dumlupınar, Dumlupınar,
Ne de şirin dağların var!

Dumlupınar, ey kutlu yer,
Dağın, taşın bize cevher
Ak alınla, temiz yüzle
Sana geldik güle güle.

Buralarda Gazi başbuğ
Şan burcuna dikmişti tuğ;
Buralarda büyük ordu
Düşmanı kanına boğdu.

Buralarda adsız nefer,
O asil Türk, er oğlu er,
Göstermişti hepimize
Bin harika, bin mucize.

Dumlupınar, suyun kevser
Armağanın büyük zafer.
Dumlupınar, Dumlupınar,
Bugün herkes seni anar.

Son söz: Şehitlere hürmet,
Gazilere sevgi, minnet!
Kalpte yüksek bir yerin var,
Selam sana Dumlupınar!

İzzet ULVİ

TAHRİR TEMRİNİ – Manzumeyi nesir olarak yazınız.

(Sayfa: 91)

SIYGA

Pederim Bursa'ya gitti.

Pederim gitseydi (ben de sizinle beraber giderdim).

Siz de herhâlde gelmelisiniz.

Keşke şimdiye kadar pederim gelseydi.

Bekleyiniz, pederim gelsin.

TEKŞİF İÇİN: (Gitti) ile (gitseydi) arasında manaca fark var mı? Ne fark var? Şart manası fiilin hangi kısmından çıkıyor? (Gelmelisiniz) ile (gelirsiniz) arasında fark var mı? Ne fark var? Lazım olmak manası nereden çıkıyor? (Keşke “geleydi”) fiilinden nasıl bir mana anlıyorsunuz? Bu temenni, arzu manası fiilin neresinden çıkıyor?

DERS:

63 – Fiiller, müntehâlarıyla, alalade ihbardan başka, şart, lüzum (vücûb), temenni, emir fikirlerini de ifade ederler. Bu itibarla girdikleri şekillere (sıyga) derler.

SIYGALAR

64 – Sıygaların başlıcaları şunlardır:

İhbâriye, şartiye, vücûbiye, iltizâmiye, emriye.

65 – İhbâriyenin beş zamanı vardır, onlar da şimdiye kadar gördüğümüz zamanlar: (Hâl, istikbâl, muzâri, şuhûdî, mâzî, naklî mâzî) ile bunların hikaye ve rivayet şekilleridir.

(Sayfa: 92)

ŞARTİYE

66 – Fiillerin manasına şart fikrini ilave eder. Müfred gaip lahikası (se) dir. Diğer şahıs ve kemiyetleri fiili mâzî zamirleridir:

Gelsem, gelsen, gelse; gelsek, gelseniz, gelseler; gibi.

Hikaye ve rivayet şekilleri de vardır:

HİKAYESİ: Gelseydim, gelseydin, ilh.

RİVAYETİ: Gelseymişim, gelseymişsin, ilh

FÂİDE: İhbâriye zamanlarının da şart şekilleri vardır:

Geliyorsa, gelirse, gelecekse, geldiye, gelmişse; gibi.

VÜCÛBİYE

67 – Fiillerin manasına lüzum (vücûb) fikrini ilave eder. Müfred gaip lahikası (meli, malı) dır. Diğer şahıs ve kemiyetleri cevherî zamirleridir:

Gelmeliyim, gelmelisin, gelmelidir; gelmeliyiz, gelmelisiniz, gelmelidirler.

Bu sıyanın da hikaye ve rivayet şekilleri de vardır:

HİKAYESİ: Gelmeliydim, gelmeliydin, ilh.

RİVAYETİ: Gelmeliymişim, gelmeliymişsin, ilh.

İLTİZÂMİYE

68 – Fiillerin manasına (temenni, arzu) fikrini ilave eder. Müfred gaip lahikası (e, a) dan ibarettir. Diğer şahıs ve kemiyetleri

(Sayfa: 93)

Cevherî zamirlerledir. Yalnız cemî mütekellimde (lim) lahika zamirini alır: Geleyim, gelesin, gele; gelelim, gelesiniz, geleler.

FÂİDE – Gaip şahısları eskimiştir. Yerlerine emrin gaip şahısları kullanılır.

HİKAYESİ: Geleydim, geleydin, geleydi; geleydik, geleydiniz, geleydiler.

RİVAYETİ: Geleymişim, geleymişsin, geleymiş; geleymişiz, geleymişsiniz, geleymişler.

EMRİYE

69 – Fiilin manasına (emir şeklinde arzu ve temenni) fikrini ilave eder. Lahikası yoktur. Bu sıyga fiilin aslî maddesinden Şahısları muhatap ve gaipten ibarettir. Mütekellimin mütekellime (insanın kendi kendine) emri tasavvur olunamaz. Misaller:

Gel, gelin (geliniz); gelsin, gelsinler;

Yürü, yürüyün (yürüyünüz); yürüsün, yürüsünler.

SUALLER: Fiiller müntehâlarıyla ne gibi manalar ifade ederler? Sıyga nedir? Sıygalar kaçtır? Hangileridir? Manaları? Müntehâları?

TEMRİN – Fiillerin sıyga ve zamanlarını, şahıs ve kemiyetlerini söyleyiniz.

Saati saatçiye vermeliydik. – Saatin bozukluğu yüzünden işlerimizin vaktini tanzim edemiyoruz. – Siz de biraderinizle beraber Bursa'ya gideydiniz. – Orada sizi bulacağımı zannediyordum. – Şu meyvelerin fiyatını sorunuz, ucuzsa alalım.

(Sayfa: 94)

TEMRİN – AYNI VAZİFE:

ARSLANLARLA KARŞILAŞMA

Şafakla beraber kalkmıştık, bir gün evvel öldürdüğümüz yabani mandayı aramaya gittik. Hayvanı yerinde bulmadık. Hepimizin aklına arslanlar geldi. Onu arslanlar alabilirdi. O halde ihtiyatlı davranmalıydık. Kuru otlar üzerinde yürüyorduk. Ayaklarımızın sesleri duyulmuyordu. Mandayı otların içinde yarı gömülmüş gördük. Biraz ötede arslan ailesi de istirahat halinde idi! İki zenci arslanların arka tarafına geçtiler. Canavarlar onlarla bizim aramızda bulunuyorlardı. Üç arslan birden, gürültünün geldiği tarafa döndüler. Erkek arslan hiddetle dişlerini meydana çıkardı. Hepsini birden üstümüze doğru yürümeye başladılar.

TEMRİN – Aşağıdaki masdarları gösterilen sıygalarda birer cümlede kullanınız.

Görmek, gitmek (şartiye); vermek, almak (vücûbiye); çıkmak, gezmek (iltizâmiye)

(Sayfa: 95)

MÜSBET – MENFİ – İSTİFHAM

Babam geldi. – Biraderim gelmedi.

Babam geldi mi? - Biraderim gelmedi mi?

TEKŞİF İÇİN: - (Geldi) ile (gelmedi) arasında fark var mıdır? Bu fark hangi lahikadan çıkıyor? (Babam geldi) ile (geldi mi) arasında bir fark var mıdır? Bu fark hangi lahika ile temin ediliyor?

DERS:

70 – Fiil için vukûua geldiğini delâlet ederse (müsbet), vukûua gelmediğine delâlet ederse (menfi) olur.

Fiili menfi şekle koyan lahika (me, ma) dır. Muzârinin muhatap ve gaibinde bu lahika bir de (z) alarak (mez, maz) şekline girer. Menfi lahikası zaman lahikalarından evvel gelir:

Gelmiyorum (menfi hal), gelmeyeceğim (menfi istikbâl), gelmedim (menfi şuhûdi), gelmemişim (menfi naklî)..Muzârîde (r) lahikası sakıt olur:

Gelmem, gelmezsin, gelmez; gelmeyiz, gelmezsiniz, gelmezler.

71 – İşin vukûu bulup bulmadığı sorulduğu zaman fiil (istifham) şekline girer. Lahikası (mi) dir. Bu lahika şuhûdi

(Sayfa: 96)

mazide zaman lahikalarından ve fiili zamirlerden sonra, diğer zamanlarda fiili zamirlerden evvel, fakat zaman lahikalarından sonra gelir:

Geldin mi? Geliyor musun? Gelir misin? Gelecek misin? Gelmiş misin? gibi.

FÂİDE – Kim, ne, ne zaman, nasıl, hangisi, ilh; gibi kelimelerle de sualler tertip olunur, fakat (mi) lahikası kullanılmaz: Kim geldi, ne oldu, nasıl oldu, hangisi daha iyi? gibi bu sualler fiilin vukûu bulup bulmadığı hakkında değildir.

SUALLER: Müsbet nedir? Menfi nedir? Menfi nasıl teşkil edilir? Muzârinin muhatap ve gaibinde menfi? İstifham? Lahikası? Hangi kelimelerle سوال tertip olunur?

TEMRİN – Müsbet fiilleri menfi şekle koyunuz.

Arslan karşısında bulunmak hoşuma gidiyordu. Mümkün olduğu kadar canavarlara yaklaşmak istiyordum. – Geçen sene her akşam top oynardık, denize girerdik. İhtiyatsızca gelmiş olsaydık bizi görecekti, herhalde bize taarruz edecekti. – Siz bu sene de seyahat etmelisiniz. Evvelden bize ara sıra uğradınız. – Şimdi onlara niçin gidiyorsunuz.

TEMRİN – Fiilleri gösterilen şekil ve zamanlarda tasrif ediniz. Bulmak (menfi muzâri, menfi muzâri hikaye, istifham vücûbiye hikayesi);

Verme (istifham istikbâl, menfi vücûbiye rivayeti, menfi emir).

(Sayfa: 97)

TASRİF

TEKŞİF İÇİN: Gelmek masdarını alalım, müntehâsını atalım, ne kalır? Buna (yor) lahikasını verelim, ne olur? (Gelmek, gel, geliyor) arasında delâletçe, manaca ne gibi farklar var? (Geliyor) a birer birer cevherî zamirleri verelim, ne olur? (Gel) e başka bir zaman lahikası, mesela şuhûdi lahikasını verelim, ne olur? Buna mâzî zamirlerini verelim, ne olur?... İşte buna tasrif derler.

DERS:

72 – Bir fiili tasrif etmek: Bütün sıyga ve zamanlarını, şahıs ve kemiyetlerini, müsbet ve menfî şekillerini teşkil etmektir. Masdarlar hafif ve sakil olduğuna göre lisanımızda biri hafif, diğeri sakil olmak üzere iki tasrif vardır.

73 – Aslî maddeler sâit veya sâmitle nihayet bulduğuna ve son hecesi (üstün, esre) veya (zamme) olduğuna göre de tasrif müntehâlarında ses değişmeleri olur. Bu değişmeler ahenk bahsinde görülmüştü.

İHTAR – Tasrif esnasında iki sâit yan yana tesadüf ettiği zaman zaid bir (y) gelerek telaffuzu teshil eder.

Söyleyecek, söyleyeyim; gibi.

İHTAR – Tasrif esnasında iki lahika nihayetindeki (kef, kaf) sesleri harekelenecek olursa (gef, gayn) olur:

Geleceğim, alacağım; gibi.

SUALLER: Tasrif nedir? Kaç tasrif vardır? Tasrif müntehâlarında ne gibi ses değişmeleri olur?

NUMUNE TASRİFİ: (GELMEK) FİİLİ

ZAMANLAR	İHBÂRİYE SIYGASI					
	MÜFRED			CEMÎ		
	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP
MUZÂRİ	Gelirim	Gelirsin	Gelir	Geliriz	Gelirsiniz	Gelirler
HİKAYESİ	Gelirdim	Gelirdin	Gelirdi	Gelirdik	Gelirdiniz	Gelirler
RİVAYETİ	Gelirmişim	Gelirmişsin	Gelirmiş	Gelirmişiz	Gelirmişsiniz	Gelirmişler veya Gelirlermiş
İSTİKBÂL	Geleceğim	Geleceksin	Gelecek	Geleceğiz	Geleceksiniz	Gelecekler
HİKAYESİ	Gelecektim	Gelecektin	Gelecekti	Gelecektik	Gelecektiniz	Geleceklerdi veya gelecektiler
RİVAYETİ	Gelecekmişim	Gelecekmişsin	Gelecekmiş	Gelecekmişiz	Gelecekmişsiniz	Gelecekmişler veya Geleceklermiş
HÂL	Geliyorum	Geliyorsun	Geliyor	Geliyoruz	Geliyorsunuz	Geliyorlar
HİKAYESİ	Geliyordum	Geliyordun	Geliyordu	Geliyorduk	Geliyordunuz	Geliyordular veya Geliyorlardı
RİVAYETİ	Geliyormuşum	Geliyormuşsun	Geliyormuş	Geliyormuşuz	Geliyormuşsunuz	Geliyormuşlar veya Geliyorlarmış
ŞUHÛDÎ MÂZÎ	Geldim	Geldin	Geldi	Geldik	Geldiniz	Geldiler
HİKAYESİ	Geleydim	Geleydin	Geleydi	Geleydik	Geleydiniz	Geleydiler
RİVAYETİ	YOKTUR					
NAKLÎ MÂZÎ	Gelmişim	Gelmişsin	Gelmiş	Gelmişiz	Gelmişsiniz	Gelmişler
HİKAYESİ	Gelmiştim	Gelmiştin	Gelmişti	Gelmiştik	Gelmiştiniz	Gelmiştiler
RİVAYETİ	Gelmiş imişim	Gelmiş imişsin	Gelmiş imiş	Gelmiş imişiz	Gelmiş imişsiniz	Gelmiş imişler yahut Gelmişlermiş

(Sayfa: 99)

ZAMANLAR	ŞARTİYE SIYGASI					
	MÜFRED			CEMÎ		
	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP
MUZÂRİ	Gelsem	Gelsen	Gelse	Gelsek	Gelseniz	Gelseler
HİKAYESİ	Gelseydim	Gelseydin	Gelseydi	Gelseydik	Gelseydiniz	Gesyediler
RİVAYETİ	Gelseymişim	Gelseymişsin	Gelseymiş	Gelseymişiz	Gelseymişsiniz	Gelseymişler

ZAMANLAR	VÜCÛBİYE					
	MÜFRED			CEMÎ		
	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP
MUZÂRİ	Gelmeliyim	Gelmelisin	Gelmeli	Gelmeliyiz	Gelmelisiniz	Gelmeliler veya Gelmelidirler
HİKAYESİ	Gelmeliydim	Gelmeliydin	Gelmeliydi	Gelmeliydik	Gelmeliydiniz	Gelmeliydiler veya Gelmelilerdi
RİVAYETİ	Gelmeliymişim	Gelmeliymişsin	Gelmeliymiş	Gelmeliymişiz	Gelmeliymişsiniz	Gelmelilermiş

ZAMANLAR	İLTİZÂMİYE					
	MÜFRED			CEMÎ		
	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP
MUZÂRİ	Geleyim	Gelesin	Gele	Gelelim	Gelesiniz	Geleler
HİKAYESİ	Geleydim	Geleydin	Geleydi	Geleydik	Geleydiniz	Geleydiler
RİVAYETİ	Geleymişim	Geleymişsin	Geleymiş	Geleymişiz	Geleymişsiniz	Geleymişler
EMRİYE						
EMRİYE	-	Gel	Gelsin	-	Gelin yahut Geliniz	Gelsinler

MASDAR	
MUZÂRİ	Gelmek
MÂZÎ	Gelmiş olmak

FER-İ FİİL	
MUZÂRİ	Gelin
MÂZÎ	Gelmiş, gelmiş olan

TEMRİN – Almak, söylemek fiillerini müsbet, menfi, istifham şekillerinde olarak tasrif ediniz.

(Sayfa: 100)

RESİM ÜZERİNE MÜKÂLEME: Kimleri görüyorsunuz? Nerededirler? Ne yapıyorlar? İlh.

TAHRİR TEMRİNİ MEVZÛ:

- 1) Çocuklar dershanede iken yanlarındaki odada ateş çıkıyor.
- 2) Dumanlar, alevler görünür görünmez çocuklar telaşa düşüyor. Karmakarışık kapılara hücum.
- 3) İçlerinden biri karışıklığa mani oluyor. İntizamı temin ediyor.

(Sayfa: 101)

ZAMANLARIN İSTİMALİ

HÂLİN İSTİMALİ

Babam şu anda odasında yazı yazıyor.

Bir aya kadar Bursa'ya gidiyoruz.

Kaç defadır aynı hataya düşüyorsunuz.

TEKŞİF İÇİN: Birinci misaldeki (yazıyor) fiilinin vukûu bulduğu zaman hangisidir? İkinci misalde (gidiyoruz) deniliyor. Bunu söyleyen hakikaten konuştuğu anda mı gidiyor? Ne zaman gidiyor? Demek ki hâl lahikası mutlaka konuşulan ana delalet etmez. Üçüncü misalde (hataya düşüyorsunuz) deniliyor, muhatap bir defa mı aynı hataya düşmüş, birkaç defa mı?

DERS:

74 – Hâl zamanının lahikasıyla olan fiiller muhtelif mevkilerde kullanılır. Başlıcaları şunlardır:

- 1) Fiilin konuşulan zamanda vukûu veya adem-i vukûunu ifade için hâl zamanı kullanılır:

Babam şimdi odasında yazı yazıyor, uyumuyor; gibi.

- 2) Hâl zamanı gelecek zamanda vukûu bulacak veya bulmayacak fiillerde de kullanılır:

Bir aya kadar Bursa'ya gidiyoruz; yarın adaya gidemiyoruz; gibi.

- 3) Aynı fiilin birkaç defa vukûua getirildiğini ifade için de hâl zamanını kullanabiliriz.

Kaç defadır, aynı hataya düşüyorsunuz, gibi.

- 4) Hâl zamanı fiilin mâzîde vukûua geldiğine de delâlet ediyor:

(Sayfa: 102)

Gazetelerin yazdığına bakılırsa düşman ordusu bir iki aydan beri ricat ediyor.

Bu misalde fiil mâzîden başlayarak konuşulan zamana kadar vukûu bulmakta devam ediyor.

SUALLER: Hâl lahikasıyla olan fiiller hangi zamanlara delâlet eder? Misaller?

İSTİKBÂLİN İSTİMALİ

- 1) Babama mektup yazacağım. Onun için sizinle top oynamaya gidemeyeceğim.
- 2) Anne küçük çocuğa: “Bak, ağabeyin nerede ise sen de orada oturacaksın. Yanından hiç ayrılmayacaksın.” dedi.
- 3) Şu uzakta görülen karaltı ağaç gibi bir şey olacak.

TEKŞİF İÇİN: Birinci misalde (yazamayacağım, gidemeyeceğim) fiilleri hangi zamana taalluk eder? Bunu söyleyen bundan emin midir? – İkinci misalde (oturacaksın, ayrılmayacaksın) fiilleri hangi zamana taalluk eder? Böyle söyleyen valide küçük çocuğun (ağabeyinin yanında oturacağından, oradan hiç ayrılmayacağından) emin midir? O halde bu fiiller ne ifade ediyor? – Üçüncü misalde (ağaç olacak) deniliyor, söyleyen bundan emin midir?

DERS:

75 – İstikbâlin zamanı muhtelif mevkilerde kullanılır:

- 1) Fiilin mutlaka gelecek zamanda vukûu bulacağını veya bulmayacağını söylemek için kullanılır.

(Sayfa: 103)

Birinci misalde olduğu gibi.

- 2) Arzu, emir, vücûb ifade etmeye hizmet eder.

Ağabeyin nerede ise sen de orada oturacaksın = Oturasın; oturmalısın; gibi.

- 3) İstikbâl zamanı tahmini ifadeye yarar: Şu karaltı bir ağaç veya bir hayvan olacak; gibi.
- 4) Sıfat gibi kullanılır: Akacak kan damarda durmaz; gibi.

SUALLER: İstikbâl lahikasıyla olan fiiller hangi zamanlara delâlet eder? Misaller?

MUZÂRİNİN İSTİMALİ

- 1) Arz döner. Güneş arzı tenvir eder. Balık suda yaşar.
- 2) Bu çocuk her akşam beş sahife (sayfa) yazı yazar.
- 3) Yarın yazarım, peki, sonra giderim.
- 4) Güzel güzel oturur, vaktinizi masalla, oyunla geçirirsiniz.
- 5) Yanardağ, gülyüz, hesaba uyar iş, tükenmez ömür.
- 6) Bir geliri var mıdır? İşi olurluna bağlamalı.

DERS:

76 – Muzâri muhtelif yerlerde kullanılır:

(Sayfa: 104)

1) Her zaman sahih olan, veya daimi surette vukûu halinde olan işleri ifade eder:

Balık suda yaşar; arz döner ; gibi.

2) Mutat olan, ara sıra görülen işleri ifade için kullanılır:

Çocuk daima çalışır, her akşam yazı yazar; gibi.

3) Muvafakat veya vaat ile beraber istikbâle delâlet eder:

Yarın yazarım; sonra gider, görürüm; gibi.

4) Arzu ve temenniye delâlet eder:

Güzel güzel oturur, vaktinizi geçirirsiniz; gibi.

5) Sıfat ve fer-i fiil gibi kullanılır:

Yanardağ, güler yüz, tükenmez ömür; hesaba uyar iş; gibi.

6) İsim gibi kullanılır:

Başka bir geliri yoktur; gibi.

SUALLER: Muzâri lahikasıyla olan fiiller hangi zaman ve mevkilerde kullanılır?
Misaller?

TEMRİN - Muteriza içindeki fiillerin hangi zaman ve delâlette kullanıldığını söyleyiniz.

Her gün oyuna, seyrana (gidiyorsunuz), bıkmadınız mı – Pederiniz ne zaman (gidiyor)? – Siz de beraber (gidiyor musunuz)? – Ali Efendileri ara sıra (görüyoruz). – Pederimden mektup aldım, size selam (söylüyor). Mehmet Efendilerle (görüşüyor musunuz)? – Biraderinizin oraya gitmesi hatadır. Biz de kendisine (söylüyoruz), fakat (dinliyor mu). – Biraderinize üç aydan beri haber (gönderiyoruz), niye (gelmiyor?). – Onun işine benim aklım (ermiyor).

(Sayfa: 105)

TEMRİN – AYNI VAZİFE:

Bu Hasan Efendi kim (oluyor?) – Zannımca komşumuzun damadı (olacak). – Bir kumandanın yevmi emrinden: Yarın sabah saat üçte (hareket edeceksiniz), bir saat sonra Kaplantepe'deki düşman istihkâmını (saracaksınız), kendinizi (göstermeyeceksiniz), apansız düşman mevkiye taarruz (edeceksiniz), saat sekizde tepeye hakim (bulunacaksınız). – Etin okkası kaçadır: Üç gün evvel doksan kuruşa idi, herhalde şimdi de bu raddelerde olacak. – Bu akşam tiyatroya (gidiyor musunuz)? – Maatteessüf (gidemiyorum), akşama misafir (bekliyorum).

TEMRİN – AYNI VAZİFE

Şimdi (gideriz) de sonra (yazarsınız). – Vaktimiz (kalmaz), (gelemem). – Ben size (gelirim). O iş hakkında (konuşuyoruz). – Orada iken gölde balık (tutar mıydınız?). – (Sorar mısınız?) İnsan böyle bir gölün kenarında (bulunur) da balığa (çıkamaz mı?). – Onun gibi (yazı yazar) insan görmedim. – Akıllı insan işini hesaplı (tutar). – Tedbirsizler tehlikeye (düşerler). – Akıl (erer) iş değil. – Hatır (sayar) insanlardır. – Hemşireniz de mi (gelmeyecek)? – Fikrimce o da berbere (gidecek), size (gelemeyecek).

SIYGA-I ŞARTİYENİN İSTİMALİ

- 1) Babam Ahmet Efendi'ye söylese o da muvafakat eder.
- 2) Babam Ahmet Efendi'ye söyleseydi o da muvafakat ederdi.
- 3) Ah, şu anda kardeşim İzmir'den gelirse!

TEKŞİF İÇİN: Birinci misalde Ahmet Efendi'nin muvafakat etmesi kati mi, yoksa bir şartı var mı? O şartı ne? İkinci misalde de bir şart var mı? Birinci misal ile ikinci misal arasındaki farkları bulunuz? İkincide birinciye göre fazla lahikalar var mıdır? Hangi lahikalar?

(Sayfa: 106)

DERS:

77 – Şartıye sıygasında bir fiil ile ifade olunan meram ihbâriye sıygasında diğeri bir fiil ile tamamlanır. Bu ikinci fiile (ceza), birinciye (şart) namı verilir.

78 – Şart ile cezanın zamanlarında mutabakat vardır:

- 1) Şart muzâri zamanında olursa, ceza da ihbâriyenin muzâri zamanında olur;
- 2) Şart muzâri hikaye “ ”, “ ” muzâri hikaye “ ”;
- 3) Şart muzâri rivayet “ ”, “ ” muzâri rivayet “ ”.

MİSALLER: Babam Ahmet Efendi’ye söylese (şartıye muzâri) o da muvafakat eder. (ihbâriye muzâri)

Babam Ahmet Efendi’ye söyleseydi (şartıye muzâri hikayesi), o da muvafakat ederdi (muzâri hikayesi).

Babam Ahmet Efendi’ye söyleseymiş (şartıye muzâri rivayeti), o da muvafakat edermiş (ihbâriye muzâri rivayeti).

79 – Şartıyenin cezasız bırakıldığı da vardır. Ceza okuyanın takdirine terk edilmiş olur.

SUALLER: Şart ile ceza nedir? Şart ile cezanın zamanlarında mutabakat olur mu? Ne gibi?

(Sayfa: 107)

RABİT SİYĞALARI

SILA SİYĞASI

Ahmet bir kitap **okudu**, o kitap fâidelidir = Ahmed'in **okuduğu** kitap fâidelidir.

Biraderimiz çoktan **geldi**, bilmiyor musunuz? = Biraderimizin çoktan **geldiğini** bilmiyor musunuz?

Ahmet bir elbise **alacak**, o elbise güzeldir = Ahmet'in **alacağı** elbise güzeldir.

Biraderimiz yakında **gidecek**, işitmediniz mi? = Biraderimizin yakında **gideceğini** işitmediniz mi?

DERS:

80 – Fiillerin (sıla) denilen bir sıygası daha vardır. Bu sıyganın mâzîsi (diği, dığı), müstakbeli (eceği, acağı) lahikasıyla yapılır. Tasrifi izâfî zamirlerledir:

Sılanın Mâzîsi: Okuduğum, okuduğun, okuduğu; okuduğumuz, okuduğunuz, okudukları.

Sılanın Müstakbeli: Okuyacağım, okuyacağın, okuyacağı; okuyacağımız, okuyacağınız, okuyacakları; gibi.

(Sayfa: 108)

81 - Sıla sıygası muhtelif yerlerde istimal olunur:

1) Bir cümlenin mef'ûlünü ikinci cümleye fail veya mef'ûl olarak rapteder:

Ahmet bir kitap okudu (cümlesindeki kitap mef'ûlü),

Ahmet'in okuduğu kitap (suretinde fail olarak)

Faidelidir (cümlesinde raptolunmuştur.)

2) Bir cümlenin fiilini ikinci cümleye mef'ûl veya fail olarak rapteder:

Biraderimiz çoktan geldi (cümlesindeki gelme fiili),

Biraderimizin çoktan geldiğini (suretinde mef'ûl olarak),

Bilmiyor musunuz? (cümlesine raptolunmuştur.)

DIĞER MİSAL:

Ahmet Efendi'nin okuduğu kitabı ben de okudum.

(Birinci cümlenin mef'ûlü ikinci cümlede mef'ûldür).

DIĞER MİSAL:

Ahmet Efendi çoktan geldi, bu malumdur = Ahmet Efendi'nin çoktan geldiği malumdur.

Ahmet Efendi çoktan geldi (cümlesinin fiili)

Ahmet Efendi'nin çoktan geldiği (suretinde fail olarak)

Malumdur (cümlesine raptolunmuştur)

3) Fiilden müştak bir isim ve sıfat gibi kullanılır:

Ahmet Efendi tanıdık, tanıdıklardandır; (isim olarak)

Alacak verecek yok; aramızda alacak davası var; (isim olarak)

(Sayfa: 109)

Ahmet Efendi bildik kimsedir; söyleyecek bir şey yok; (sıfat olarak).

FÂİDE – Sıla sıygası hakikatte fiilden müştak bir ismin eşhasa muzâf hallerinden başka bir şey değildir. Fakat gösterilen istimallerde zamana ve şahsa delâlet eden hakiki fiil gibidir.

SUALLER : Sıla nedir? Ne gibi mevkilerde kullanılır? Misaller?

TEMRİN - Muterizalar içindeki masdarları sıla sıygasında veya o şekilde isim veya sıfat olarak kullanınız.

Sizin görüp (görmek) bundan ibarettir. – (Almak) kumaşla bir elbise diktireceğim. – Pederimin (vermek) para ile bu ayakkabılarını aldım. – (Konuşmak) insan değildir. – Biz hatrını (saymak) için o bize nazlanıyor. – Siz de sırrınızı (söylemek) başka kimse bulamadınız mı? – İş (buyurmak) adam tembel olmamalıdır.

TEMRİN – Sılanın ne vazife gördüğünü söyleyiniz.

Bir geminin battığını gazeteler yazıyor. – Ahmet Efendi'nin aldığı at topal çıktı. – Söylediklerimin hepsi doğru çıkmadı mı? – Bildiklerimizden birinin verdiği haberi söylüyorum.

RABİT SIYGALARI

Ahmet Efendi oturup dersini yazdı.

Ahmet Efendi bu akşam geçip gidecek.

Ahmet Efendi buraya gelerek sizi sordu.

(Sayfa: 110)

Ben koşa koşa geldim, yahut koşarak geldim.

Babam gideliden beri ben adaya gitmedim.

DERS:

82 – Bir fiil daha muhtelif şekillere (sıygalara) daha girerek bir fiile raptolunabilir.

Rabıt sıygalarının başlıcaları şunlardır:

- 1) **Atfiye** : Lahikası (up, yup) tur. İkinci fiil hangi sıyga ve zamandan ise atfiye de o sıyga ve zamandan olur:

Ahmet Efendi oturup dersini yazdı = Oturdu, dersini yazdı.

Ahmet efendi bu akşam geçip gidecek = Gececek, gidecek.

- 2) **Hâliye** : Lahikası (erek, arak) tır. Çok defa atfiye gibi kullanılır:

Ahmet Efendi buraya gelerek sizi sordu = Geldi, sordu.

Yahut failin bir müddet devam eden bir haline delâlet eder:

Koşarak geldim = Koşa koşa geldim.

FÂİDE – (Ken) lahikasıyla da hâliye teşkil edilir: Ben yazarken kalabalığı sevmem.

- 3) **İptidaiye** : Lahikası (eli, alı) dır. Bazen bu lahikaya (beri) (den beri) de lahik olur.

İkinci fiilin iptidasını (başlaması zamanı) tayin eder.

Babam gideli adaya gitmedim. (Adaya gitmemekliğimin iptidası, babamın gitmesidir).

(Sayfa: 111)

- 4) **İntihaiye** : Lahikası (nceye kadar, nceye dek) tir. İkinci fiilin intihasını (nihayetsiz bulması zamanını) tayin eder:

Pederim gelinceye kadar burada kalacağım. (Burada kalmaklığımın intihası pederimin gelmesi olacaktır.)

- 5) **Takibiye**: Lahikası (nce, nca) dır. İkinci fiilin birinciyi (hıla, fasıla) takip ettiğine delalet eder: Pederim gelince kendisine söylerim. (Benim söylemekliğim pederimin gelmesini takip edecektir.)
- 6) **Tevkitiye**: Lahikası (dikçe, dıkça) dır: İstanbul'a geldikçe müzeleri ziyaret ederim. (Ara sıra İstanbul'a gelirim, gelişimde müzeleri seyredirim, demektir.)
- 7) **Zamaniye**: Lahikaları (meden evvel), (dikten sonra); (madan evvel), (diktan sonra) dır:

Siz gelmeden evvel ben vazifemi bitirdim. Hakkı gelmedikten sonra Hasan gitti; gibi.

FÂİDE – (Evvel) in hazfı da caizdir.

SUALLER: Rabit sıygaları hangileridir? Lahikaları? Delâlet ettikleri manalar? Misaller?

TEMRİN – Fiillerin sıygalarını ve zamanlarını söyleyiniz.

Hırsız kaçarken yakalandı. – İyi talebe dersini hazırlamadan yatmaz. – Üşüttükten sonra giyinmek fayda vermez. – Kış gireli sokağa çıkamıyoruz. – Hatanızı itiraf ettiğinizden affolundunuz. – Pederiniz gelince bize kadar lütfen zahmet etsinler. – İnsanlar çalışarak havalara ve denizlere hâkim oldular. – Fırsat düştükçe aynı şeyi tekrar ediyorum. – Siz dersinizi öğreninceye kadar ben de yazımı yazarım.

(Sayfa: 112)

İMLÂ:

BİR MEKTUP

Efendim;

Yazıhanenizde boş bir yer olduğunu haber aldım, bu işe girmeyi şiddetle arzu ediyorum. Ben on dört yaşındayım. Bu sene ilk mektep tahsilimi iyi bir şahadetname ile ikmal ettim. Muallimim daima benim dikkatli ve çalışkan olduğumu söylerdi, ümit ediyorum ki kendisinden sorulmak zahmeti ihtiyar olunduğu takdirde hakkımda iyi şahadette bulunacaktır.

Efendim, ihtimal ki tayin edilmek arzusunda bulunduğum işi başa çıkarabilecek bir sinde olmadığımı zannedersiniz. Lakin ben yaşıma nispetle cüsseli ve işe mütehammilim. Çalışmaktan da bıkmam, usanmam. Ricamın lütfen kabulü ümidiyle. En yüksek hürmetlerimi takdim ederim, efendim.

İMZA

TAHRİR TEMRİNİ: Siz köydesiniz; (şehir yatı) mektebine kaydolunmak istiyorsunuz. Müdür Bey'e bir mektupla müracaat ediniz, mektebin açılacağı gün hazır bulunacağınızı da temin ediniz.

TAVSİYE – Bu gibi iş mektuplarına fazla hiçbir kelime yazılmaz; fakat noksan hiçbir nokta da bırakmamalıdır. Bilhassa kendisinden bir şey rica olunan kimsenin ne gibi itirazları olabileceğini düşünmeli, onlara karşı icap eden malumatı evvelden vermelidir.

Mesela, yukarıdaki mektupta, muallimin şahadetine müracaat ricası, cüsseli ve mütehammil olduğu hakkında verilen teminat böyle bir tedbirdir.

(Sayfa: 113)

MALUM – MEÇHÛL

Ahmet mektubu yazdı – Mektup yazıldı.

Bahçıvan bahçeyi kazdı – Bahçe kazıldı.

TEKŞİF İÇİN: (Ahmet mektubu yazdı) ile (mektup yazıldı) arasında ne fark vardır?

- Birincide (failin yazmak fiilini işlediği) haber veriliyor, ikincide ise (mef'ûlün - mektubun – yazmak fiiline uğradığı) söyleniyor. – İkinci misalde de öyledir.

DERS:

83 – Bir cümlede failin fiili icra ettiği söylenirse, fiil “malum” olur.

Ahmet mektubu yazdı; bahçıvan bahçeyi kazdı; gibi.

Bir cümlede mef'ûlün fiile uğradığı söylenirse, fiil “meçhûl” olur:

Mektup yazıldı; bahçe kazıldı; gibi.

Fiil, meçhûl olduğu zaman fail ya hiç zikredilmez, o zaman mef'ûl fail makamına geçerek (naib-i fail) namını alır: Mektup yazıldı. (Cümlesinde fail: “mektup yazan” zikredilmemiş, mef'ûl “yazılan mektup” mücerret olarak fail mevkiinde kalmıştır); yahut gayrisarih bir mef'ûl halinde zikredilir:

Bahçe bahçıvan tarafından kazıldı; gibi.

FÂİDE – Bu gayrisarih mef'ûl mutlaka (tarafından) edatıyla teşkil edilmez, başka edatlarla da teşkil edilebilir:

Gökyüzü bulutlarla kaplandı; meclisçe karar verildi; gibi.

(Sayfa: 114)

FÂİDE – Malum fiilin fer'i (ism-i fail), meçhul fiilin fer'i (ism-i mef'ûl) namını alır. Yazmak fiilinin:

MALUM FER'İ: Yazan (isim fail);

MEÇHÛL FER'İ: Yazılan (isim meful).

İsm-i fail ile sorulan suale cevap olan kelime (fail);

İsim mef'ûl ile “ “ “ “ “ (mef'ûl),

Meçhûl cümlede (naib-i fail) olur.

MALUMU MEÇHÛL KILMAK

84 – FÂİDE: Meçhûl kılınacak fiil malumun aslî maddesi bir sâit veya (l) ile nihayet buluyorsa sonuna (n), başka bir harf ile nihayet buluyorsa (l) getirilir:

Kapamak – kapa (Sâitle nihayet buluyor): Kapanmak (n ile meçhûl);

Bulmak – bul (l ile nihayet buluyor): Bulunmak (n ile meçhûl);

Yazmak – yaz (Başka harfle nihayet buluyor): Yazılmak (l ile meçhûl);

FÂİDE – Nihayetdeki (t) harekelendiği zaman (d) olur;

Kakmak manasında olan (etmek) şazdır; meçhûlü itilmek olur.

Bazı fiillerden iki türlü meçhûl gelir: Demek: denmek, denilmek;

İstemek: İstenmek, istenilmek; Söylemek: Söylenmek, söylenilmek gibi.

SUALLER: Fiil ne zaman malum olur? Ne zaman meçhûl olur? İsm-i fail nedir? İsm-i mef'ûl nedir, malum bir fiil hangi harflerle meçhûl kılınır?

TEMRİN – Malum fiilleri meçhûle çeviriniz:

Ders okudum. Vazifeyi yazdım. – Mektubu postaya verdiler. – Güç bir sual sordular.
– Güzel bir levha tersim etti. – Camları kırdılar. – Meyveleri kopardılar.

(Sayfa: 115)

MÜTEADDÎ, LÂZİM

Ben dersimi okudum, siz uyudunuz.

TEKŞİF İÇİN: (Ben okudum) demiş olsam siz (ne okudun) diye sormaz mısınız? (Ben uyudum) demiş olsam böyle bir soru sormaya lüzum görür müsünüz? Demek ki, (okumak) ile (uyumak) fiilleri arasında bir fark var.

DERS:

85 – Malum bir fiilin manası failiyle tamamlanmayıp o fiil başkasına geçerse, o fiile “müteaddî” derler:

(Ben dersimi okudum) cümlesinde (okudum) müteaddîdir çünkü (ben okudum) suretindeki cümlenin manası tamam değildir, okumak fiilinin neye geçtiğini, benim neyi okuduğum da zikredilmektedir. (Ben dersimi okudum) demektedir.

86 – Malum bir fiilin manası failiyle tamamlanırsa, o fiile (lâzım) veya (gayrimüteaddî) derler:

(Siz uyudunuz) cümlesinde (uyudunuz) lâzımdır, çünkü manası faille tamamlanır.

87 – Bir fiilin müteaddî olup olmadığını anlamak için, ism-i mef’ûlüyle sorulmalıdır, cevap varsa fiil müteaddîdir, yoksa lâzımdır. Bu soruya cevap olan kelime (sarih mef’ûl) dır.

(Ders okudum) cümlesinde; okunan ne? – (Ders- sarih mef’ûl), (okudum) fiili müteaddîdir.

(Sayfa: 116)

Diğer misal: Ahmed'e baktım.

Bakılan kim? – (Ahmet – sarîh mef'ûl), baktım fiili müteaddîdir.

FÂİDE – Sarîh mef'ûl (e) edatıyla olur.

FİİLİ MÜTEADDÎ KILMAK

Valide çocuğu uyuttu, sonra kendisi uyudu.

TEKŞİF İÇİN: (Valide uyudu) cümlesinde fiil müteaddî mi, lâzım mı?

Niçin lazımdır? (Valide çocuğu uyuttu) cümlesinde fiil müteaddî mi, lâzım mı? Niçin lâzımdır? (Uyudu ile uyuttu) arasında ne fark vardır? (t) lahikası ne vazife görmüş olur?

DERS:

88 – Bir fiili müteaddî kılmak için kaide

Aslî maddesi sâmitle nihayet bulursa sonuna (dir, dur); bir sâitle nihayet bulursa (t) getirilir:

Gezmek – gezdirmek; Bulmak – buldurmak; Konuşmak – konuşturmak; Vermek – verdirmek; Sormak – sordurmak; Söylemek – söyletmek; Okumak – okutmak; gibi.

89 – Birden ziyâde heceli maddelerden (l, r) ile nihayet bulanlara (t) ilave olunur:

Öksürmek – öksürtmek; Pişirmek – pişirtmek; Küçülme – küçültmek; gibi.

BAZI İSTİSNALAR: Uçmak – uçurmak; İçmek – içirmek; Kaçmak – kaçırma; Geçmek – geçirmek; Yatmak – yatırmak; Pişmek – pişirmek; Çıkmak – çıkarmak; Akmak – akıtmak; Korkmak – korkutmak; Duymak – duyurmak; ilh.

SUALLER: Bir fiil ne zaman müteaddî olur? Ne zaman gayrimüteaddî (lazım) olur? Bir fiil ne suretle müteaddî kılınır? Müstesnalar hangileridir?

(Sayfa: 117)

TEMİRİN – Fiilleri üç kısma ayırınız: 1) Lâzım 2) Esasen Müteaddî 3) Müteaddî Kılınmış.

Bu dolabı mahsus yaptırdım. – Çocuk yatıyor, uyuyor. – Lamba yanıyor. – Lambayı söndürünüz, kandili yakınız. – Kalemı yonttum. – Kırlangıç çabuk uçar. – Yavru kuşu anası uçurdu. – Doğrusu şaşırımdı. - Çok fırsat kaçırdık. – Onları bir daha ele geçirmek mümkün değildir. – Her fırsat bir defa ele geçer. – Ne düşünüyorsunuz? – Pederiniz döndü mü?

İMLÂ:

BİR MEKTUP

Kardeşim Necmi,

Verdiğin haber beni çok müteessir etti. Zavallı Hasan aylarca bakıldığı halde demek ki nihayet kurtulamadı. Henüz genç yaşında bir aile babasının vefat etmesine acımamak kabil mi? Biçare Behçet için büyük felaket! Dediğin gibi babasına mı ağlasın, mahvolan istikbaline mi yansın. Mektubunu alır almaz bir taziye mektubu yazdım. Ne kadar olsa insan kendisine iştirak edildiğini görünce müteselli olur. Bu matemli zamanda onun yanında bulunmadığıma çok müteessifim.

Düşündüğünüz muavenete bütün kalbimle iştirak ederim. İki lira kadar param vardı. Bir buçuk lirasını posta ile gönderiyorum. Cümlenizin ayrı ayrı ellerinizi sıkarım kardeşim.

Kardeşin

Cevdet

TAHRİR TEMİRİNİ – Bir arkadaşınıza küçük hemşiresinin vefatından dolayı taziye mektubu yazınız.

TAHRİR TEMRİNİ – MEVZU

- 1) İsviçre’de müstebit bir Avusturya valisi şapkasını bir sırığa dikmiş, gelenleri durduruyor., şapkasına selam verdiriyor.
- 2) Giyom Tel ismindeki çoban şapkaya selam vermiyor.
- 3) Vali Giyom Tel’i çağırıyor, oğlunun başına bir elma diktiriyor, ona nişan aldırıyor. (Şaşırılmış olsa oğlanı vuracak).
- 4) Giyom Tel elmayı vuruyor, fakat vali onu tevkif ediyor.
- 5) Giyom Tel kaçıyor, İsviçrelileri isyan ettiriyor, İsviçre Avusturya istibdadından kurtuluyor.

(Sayfa: 119)

CÜMLE

SARİH MEF'ÛL

1 – Köpek tavşanı tuttu – Köpek bir tavşan tuttu.

2 – Şakird hikayeyi okudu – Şakird bir hikaye okudu.

TEKŞİF İÇİN: Birinci misalde: (Tutulan kim? – Tavşan: sarıh mef'ûldür). İkinci misalde: (Okunan ne? – Hikaye: sarıh mef'ûldür); (Tavşanı tuttu) ile (Bir tavşan tuttu) arasında ne fark var? Bu fark neden ileri gelir? (i) lahikası? Demek, mühim bir iş görüyor.

DERS:

90 – Cümle, kendisinde (fiil) bulunan, tam manalı sözdür. Cümlede fiil ile failden başka manayı tamamlayan kelimelerde olur, bunlara (mef'ûl) derler.

(Fiil, fail, mef'ûl) cümlenin rükünleridir.

91 – Fiilin ism-i mef'ûlüyle teşkil edilen suale cevap olan mefule (sarıh mef'ûl) derler:

Köpek tavşanı tuttu yahut köpek bir tavşan tuttu misalinde: Tutulan kim? – Tavşan; tavşan sarıh mef'ûl) dür.

(Sayfa: 120)

92 – Sarih mef'ûl (i) lahikasıyla veya büsbütün lahikasız olur.

FÂİDE – Sarih mef'ûl malum ve muayyen olursa (i) lahikasını alır. Malum ve muayyen olmazsa lahika almaz. (i) li sarih mef'ûllere (marife), (i) sizlere (nekre) derler.

FÂİDE – Geçen derste gördüğünüz gibi, sarih mef'ûl (e) ile de olur:

(Doktor hastaya baktı) cümlesinde (Bakılan kim? – Hasta: sarih mef'ûl) olduğu gibi.

SUALLER: Cümle nedir? Cümlede neler bulunur? Cümlenin rükünleri? Ne zaman (i) lahikasını alır? Ne zaman almaz? Marife nedir? Nekre nedir?

GAYRİSARİH MEF'ÛLLER

Kedi mangal başında yatıyor.

Bu kitabı kitapçıdan yirmi beş kuruşa satın aldım.

DERS:

93 – Cümlede sarih mef'ûlden başka mef'ûller bulunabilir. Cümlesine (gayrisarih mef'ûl) denilir.

Gayrisarih mef'ûller birbirlerinden lahikalarıyla tefrik edilir:

1 – (e) li gayrisarih mef'ûl (Eve, çarşıya gittim);

2 – (de) “ “ “ (Evde, çarşıda idim);

(Sayfa: 121)

3 – (den) li gayrisarih mef'ûl (Evden, çarşıdan geldim);

4 – (ile, le) “ “ “ (Kardeşimle, arabayla gittim);

5 – (için) “ “ “ (Kardeşim için, ev için aldım);

FÂİDE – İsimlerden başka zamirler, masdarlar, sıfatlar da sarih ve gayrisarih mef'ûl olabilir.

- 1) Sizi gördüm; sizin için onunla konuştum (zamirin mef'ûl olması);
- 2) Konuşmayı seviyor, konuşmaktan bıkmıyor (masdarın mef'ûl olması);
- 3) Küçüğü görmedim; terbiyesizdir herkes nefret eder (sıfatın mef'ûl olması).

SUALLER: Gayrisarih mef'ûller hangileridir? Lahikaları ve isimleri?

TEMRİN – Mefuller tahlil edilecektir:

Vazifemi yazıyorum. Kalemı açtım. Yunanlıları memleketimizden def ettik. Ne zaman bir ev yaptıracaksınız? Kürek çekebilir misiniz? Demir yollar terakkiye hizmet eder. Gözümüzle görür, kulağımızla işitiriz. Balıklar suda yaşar. Sakarya Karadeniz'e dökülür. Türkler düşmanlarını yendiler, hain padişahların saltanatını yıktılar, cumhuriyetin temelini kurdular. Sizi bu akşam nereden görebilirim. Bunu ona söylemeyi unutmayınız. Sizden kimse bahsetmedi.

(Sayfa: 122)

İSMİN HÂLLERİ – ZAMİRİN HÂLLERİ

Ahmet dersini okudu.	Ben okudum.
Ahmet'in kitabı ciltlidir.	Benim kitabım ciltlidir.
Ahmet'i gördüm.	Beni kimse görmedi.
Ahmet'e söyledim.	Bana kimse bir şey söylemedi.

DERS:

94 – İsimler ve zamirler fail, muzâf, sarîh ve gayrisarîh mef'ûl olduğuna göre bazı lahikalar olarak tahavüllere uğrarlar. Bu tahavüllere ismin (hâlleri) derler. Lahikasız olan isme veya zamirin haline (mücerret) derler.

İsmın hâlleri aşağıda gösterilmiştir:

	NİHAYET-İ SÂMİT	NİHAYET-İ SÂİT	MUZÂF
Mücerret [fail sarîh mef'ûl – nekre]	Ev	Kuzu	(Koyunun) kuzusu
Muzâfunileyh	Evin	Kuzunun	Koyunun kuzusunun
Sarîh mef'ûl – marif	Evi	Kuzuyu	Koyunun kuzusu
(e) li gayrisarîh mef'ûl	Eve	Kuzuya	Koyunun kuzusuna
(de) li gayrisarîh mef'ûl	Evde	Kuzuda	Koyunun kuzusunda
(den) li gayrisarîh mef'ûl	Evden	Kuzudan	Koyunun kuzusundan
(ile) li gayrisarîh mef'ûl	Evle	Kuzuyla	Koyunun kuzusuyla
(için) li gayrisarîh mef'ûl	Ev için	Kuzu için	Koyunun kuzusu için

ŞAHSÎ VE İŞARÎ ZAMİRLERİN HÂLLERİ				
MÜFRED ŞAHSÎ ZAMİRLER				İŞARÎ ZAMİRLER
	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP	
Mücerret[fail sarîh mef'ûl-nekre]	Ben	Sen	O	Bu, şu
Muzâfunileyh	Benim	Senin	Onun	Bunun, şunun
Sarîh mef'ûl - marife	Beni	Seni	Onu	Bunu, şunu
(e) li gayrisarîh mef'ûl	Bana	Sana	Ona	Buna, şuna
(de) li gayrisarîh mef'ûl	Bende	Sende	Onda	Bunda, şunda
(den) li gayrisarîh mef'ûl	Benden	Senden	Ondan	Bundan, şundan
(için) li gayrisarîh mef'ûl	Benim için	Senin için	Onun için	Bunun için, şunun için
(ile) li gayrisarîh mef'ûl	Benimle	Seninle	Onunla	Bununla, şununla

CEMÎ ŞAHSÎ ZAMİRLER				İŞARÎ ZAMİRLER
	MÜTEKELLİM	MUHATAP	GAİP	
Mücerret[fail sarîh mef'ûl-nekre]	Biz	Siz	Onlar	Bunlar, şunlar
Muzâfunileyh	Bizim	Sizin	Onların	Bunların, şunların
Sarîh mef'ûl - marife	Beni	Seni	Onu	Bunu, şunu
(e) li gayrisarîh mef'ûl	Bize	Size	Onlara	Bunlara, şunlara
(de) li gayrisarîh mef'ûl	Bizde	Sizde	Onlarda	Bunlarda, şunlarda

(Sayfa: 124)

(den) li gayrisarih mef'ül	Bizden	Sizden	Onlardan	Bunlardan, şunlardan
(için) li gayrisarih mef'ül	Bizim için	Sizin için	Onlar için	Bunlar için, şunlar için
(ile) li gayrisarih mef'ül	Bizimle	Sizinle	Onlarla	Bunlarla, şunlarla

SUALLER: İsmi hâlleri? Mücerret nedir? İsmi hâllerini söyleyiniz? Şahsî zamirlerin hâlleri? İşarî zamirler?

TEMRİN – Mef'ûlleri tahlil ediniz.

“ Bir gün odamın penceresinden boş sokağa bakıyordum. Yağmur yapışkan çamurları sulandırıyor, geçilemeyecek bir cıvıklığa getiriyordu. İki elinde iki boş kova ile etrafına bakarak geçen bir asker gördüm. Belliydi ki, bu boş kovalarla uzun uzun dolaşmış, saatlerden beri dolduramamıştı. Bizim evin açık kapısında da durmadı; ona bakmaya bile kendisini mezun saymadı.”

(Sayfa: 125)

ZARF

Babam geldi – Babam dün geldi – Babam erken erken geldi.

Bu yazı güzeldir – Bu yazı pek güzeldir

TEKŞİF İÇİN: (Dün, erken erken) gelmeleri nedir? Ne gösterirler? (Babam geldi) ile (Babam dün geldi) arasındaki fark? – (Güzeldir) ile (Pek güzeldir) arasında bir fark var mıdır? Bu fark hangi kelimedenden ileri geliyor?

DERS:

90 – Fiilin veya sıfatın manasını takyîd ve temdîd eden kelimelere (zarf) derler.

Zarflar başlıca beş nevîdir:

- 1) **MEKAN ZARFLARI:** Aşağı, yukarı, öte, beri; ilh.
- 2) **ZAMAN ZARFLARI:** Şimdi, henüz, demin, yarın, dün, erken, geç, sonra, öğleyin, akşamleyin , derhal, birdenbire, bazen, evvela; ilh.

(Sayfa: 126)

- 3) **MİKTAR (Tafsil, Sıla) ZARFLARI:** Daha, hep, pek, gayet; ilh.
- 4) **TASDİK, İNKAR, ŞÜPHE ZARFLARI:** Evet, hayır, elbet, hiç, ya, değil, ihtimal, belki, hakikaten, ilh.
- 5) **HÂL ZARFLARI:** Böyle, şöyle, öyle; mışıl mışıl, harıl harıl; ilh.

96 – Sıfatlar fiile veya diğer bir sığata taalluk ederse zarf olur:

Çok uyudunuz; az yediniz, fena söylüyor; uzak kaldı; yakın gel.

Mükerrer sıfatları da zarf olur: Güzel güzel uyuyor, uzun uzun anlatıyor; gibi.

FÂİDE – Zarflar başka zarfların da tadiline hizmet edebilir:

Erken, pek erken, gibi. (Pek burada erken zarfının manasını takyit ediyor).

SUALLER: Zarf nedir? Kaç nevîdir? Sıfatlar ne zaman zarf olur?

TEMRİN – Zarfları gösteriniz.

Birdenbire ateş göründü, bunun müthiş bir yangın olduğu anlaşıldı. Küçük çocuk derhâl vazifesini anladı, çabucak koştu, itfaiyeye haber verdi. – Hasan Efendi'nin dün geldiğini işittim, fakat henüz kendisini görmedim. Akşamüstü evine kadar gidip kendisini ziyaret edeceğim. – Şimdi gelemem, biraz sonra gelebilirim. O vakte kadar nasıl bekleyeyim? – Babam burada değilse de akşamleyin elbette gelecektir; onun hiçbir zaman dışarıda kaldığı yoktur.

(Sayfa: 127)

İMLÂ:

RUM SINDIĞI

26 Ağustos 1922’de Afyon önünde başlayan, tedricî fakat muntazam bir seyir ile bütün cepheye sirayet eden muazzam Türk tecavüzü 30 Ağustos günü Yunan ordularını çelikten ve ateşten bir çember içine almıştı. Kahraman Türk kıtalarının nefes aldırılmayan, mütevali hücumlarıyla maneviyatı büsbütün sarsılan düşman kuvvetlerinden beş fırka Kızıldaş deresi civarında sıkıştırılmış ve bundan sonra başlayan imha muharebesi Anadolu faciasının son ve kati safhasını baştan başa Yunan kanıyla yıkamıştı.

Ertesi günü Dumlupınar’a doğru sürülen Yunan ordusu tarihimizde “Rum Sındığı” namıyla şöhret bulan meydan harbine mecbur edilmişti.

(Sayfa: 128)

SIFAT VE İSİMLERLE CÜMLE

Siz çalışırsınız – Siz çalışkansınız – Siz bir şakirdsiniz.

Biraderiniz çalışırdı – Biraderiniz de çalışkandı – Biraderiniz bir şakirddi.

O çocuk çalışırmış – O çocuk çalışkanmış – O çocuk bir şakirtmiş.

Çalışkansanız bu manzumeyi ezberlersiniz.

Bir şakirdseniz mektebe muntazam devam etmelisiniz.

TEKŞİF İÇİN: (Siz çalışır) desek cümle tamam mıdır? Daha ne demeliyiz? (Siz çalışkan) desek cümle tamam mıdır? Daha ne demeliyiz? (Siz bir şakirt) desek cümle tamam mıdır? Daha ne demeliyiz? Demek ki cümleyi tamamlayan hangi sözdür? Bu münteha yalnız fiille mi gider? Çalışır fiil mi? Şakird fiil mi?

DERS:

97 – Sıfat ve isimler fiilî zamirleri, hikaye, rivayet, şart lahikalarını kabul ederler. Bu suretle fiil gibi vazife görerek cümle teşkil ederler.

Fiil ile olan cümlelere (fiilî), sıfat ve isimlerle olan cümlelere (ismî) denilir.

Siz çalışırsınız (Fiilî cümle)

Siz çalışkansınız (İsmî cümle)

Siz bir şakirdsiniz (İsmî cümle)

(Sayfa: 129)

98 – İsmî cümlelerin menfisi (değil) zarfıyladır. Siz çalışkan değilsiniz; gibi.

FÂİDE – İsmî cümlelerde muntehâlar (fiil) vazifesini görürler, bu suretle (cevherî fiil) namını alırlar. Cevherî fiilin masdarı (etmek) tir. Kullanılmaz. Yalnız (idi, imiş, ise) sıygaları müstameldir. Bunların meksur hemzesi ekseriyetle hazf olunur.

SUALLER: Sıfat ve isimler cümle teşkil ederler mi? Cümle kaç nevîdir? Hangileridir? İsmî cümlelerin menfisi? Cevherî fiil nedir?

TEMRİN – Her cümlede cevherî fiili, sıyga, zaman, şahıs ve kemiyetini söyleyiniz.

Ben fikrimde sabitim. – Dün bu fikirde değildiniz. – Biraderiniz hasta imiş. – Hatanızdan dolayı pişmansanız af dileyiniz. – Aldığınız mükafattan dolayı fevkalade memnunuz. – Siz dün orada değilmişsiniz. – Gelenler kaç çocukmuş. – Beş imişler. – Beş iseler onlar için ona göre yatak hazırlamalıyız. – İşittiğimiz haber sahih mi imiş? - Sahih ise arkadaşımıza teessüf olunur. – Orada siz de hazır mıydınız? – Hepimiz hazırдық.

İMLÂ:

BİR DOĞRULUK MİSALİ

Medine'ye gelirken yolda bozulan saatimin yerine bir başkasını tedarik etmek için çarşıya doğru yürüdüm. Burada birçok meyve ve sebze satanlar vardı. Az daha ötede tesbihten mendile, inciye, boncuğa varıncaya kadar her şey satan bir dükkân görerek oraya gittim. Sahibi soluk benizli, ince kumral bıyıklarıyla, seyrek sakallı ve şişkince yanaklarından başka memleketinin hususi kıyafetiyle de halis bir Buharalı idi.

(Sayfa: 130)

Dükkânın önündeki camekânda siyah ve beyaz kaplı saatler görüp:

“Bunlar iyi midir?” diye sordum. Cevaben “Hayır, iyi işlemezler.” dedi. Latife ile “Herkes malını metheder, sen neden böyle diyorsun?” dedim; “Ben rast söylerim” cevabını verdi. Dünyada birinci defa olarak doğruluğun böyle güzel bir misaline tesadüf ediyordum. Bu adamı kardeşimden ziyade sevdim.

Hüseyin

TEMRİN – Cümleleri tahlil ediniz.

VAZİFE NUMUNESİ:

(Medine’ye gelirken yolda bozulan saatimin yerine başkasını tedarik etmek için çarşıya doğru yürüdüm.) cümlesinde:

Fiil: Yürüdüm.

Fail: Ben (Yürüyen kim? – Ben)

Zaman zarfı: Medine’ye gelirken (Ne zaman? – Medine’ye gelirken rabıt sıygalarından cümle)

Gayrisarih mef’ûller: 1) – yolda (“de” li gayrisarih meful)

2)Bozulan saatimin yerine bir başkasını tedarik etmek için (“için”) li gayrisarih mef’ûl) – (tedarik etmek masdarı) “bir başkasını” sarıh mef’ûlünü “bozulan saatimin yerine” gayrisarih mef’ûlünü almıştır).

3) – Çarşıya doğru

(Sayfa: 131)

CUMHURREİSİMİZ

Bizim büyük reisimiz,
Mustafa Kemal Paşa'dır.
Türk'ün cumhuriyetini
O yarattı o yaşattır.

Mustafa Kemal adını
En büyük kitaba yazın;
Onun büyük simasını
Küçük kalbinize kazın.

Çocuklar kalbiniz sizin
Allah'ın göz bebeğidir.
Cumhurreisine saray
Çocukların yüreğidir.

Ali EKREM (Şiir Demeti)

TAHRİR TEMRİNİ – Bir hikaye yazınız. Mevzû: Bedevinin ikramı

- 3) Çölde su yoktur, çok kıymetlidir. Bedevinin biri kaynak görmüş, suyu gayet lezzetli bulmuş.
- 4) Bundan reisimize de götüreyim, demiş. Kırbasını doldurup Bağdat'ta oturan Emir'e götürmüş.
- 5) Emir bedeviyi memnun etmek için kırbasından doldurduğu tasından içmiş. Su tabi sıcaktı, kırba kokusuyla bozulmuştu.

(Sayfa: 132)

LAHİKALAR – EDATLAR

Ahmet'in kitabı yırtıktır. – Ahmet'e söyledim.

Terbiyeli ile terbiyesiz bir değildir.

Bugün mektebe gitmedim, çünkü tatildir, fakat yarın gideceğim.

TEKŞİF İÇİN: (Ahmet, kitap, yırtık) dense (Ahmet'in kitabı yırtıktır) cümlesinin manası anlaşılır mı? – Bu üç kelime arasındaki münasebetleri ifade etmeye hizmet eden nedir? (Ahmet, kitap, yırtık) kelimeleri ile (-n, -i, -dir) kelimeleri arasında manaca fark var mı?

(Diğer misaller hakkında da aynı suretle sualler tertip olunur.)

DERS:

99 – İsmi ve fiilin her nevî, hâl, sıyga ve şeklini vücudunda getirmek ve bundan kelime teşkil etmek için kullandığımız katma harflere (lahikalara), cümle ve kelimeleri birbirlerine bağlamak için kullandığımız kelimeciklere (edat) derler.

Edatlar iki kısımdır: 1) Lahika hâlinde edatlar 2) Müstakil edatlar.

Lahika edatlara gördükleri vazifeye göre isim verilir:

- 1) **İZÂFET LAHİKALARI:** (-n, -i)
- 2) **MEF'ÛL LAHİKALARI:** (i, e, den, ile, için; ilh.
- 3) **CEMÎ LAHİKASI:** (-ler);

(Sayfa: 133)

4 – TASGİR LAHİKASI: (cik, ceğiz; cık, cağız);

5 – VASFÎ LAHİKALAR: (li, siz, ci, ce; ilh);

6 – İŞTİKAK LAHİKALARI: (lik, lık; le, la; lek, lak; len, lan; let,lat; leş, laş; k; i, u; ki, kü; gi, gü; k1, ku; g1, gu; kin, gin; kın, gın – kün, gün; kun, gun; ken, kan; me, ma; ç, keç, gaç ; ilh);

7 – MEÇHÛL LAHİKALARI: (-l, -n);

8 - MÜTEADDÎ LAHİKALARI: (dir, dur, t); gibi.

100 – Müstakil edatların muhtelif vazifeleri vardır. Bazıları mefhul edatı, bazıları rabıt edatıdır.

Rabıt edatlarının başlıcaları şunlardır:

Ve, ile, ne (mükerrer), ya, ya (mükerrer), yahut, gerek (mükerrer), hem (mükerrer), fakat, ama, lakin (lakin), ancak, güya, şayet, mamafih; ilh,

SUALLER: Edat neye derler? Kaç kısımdır? Lahika hâlinde olanlar kaç nevîdir? Müstakil edatlar kaç nevîdir?

TEMRİN – Lahika ve edatları gösteriniz.

DOĞRULUK

Bir Acem şairi çocuk denecek yaşta validesine, pederine veda eder. Yol harçlığı olarak onlardan kırk altın alır, parayı kemerine yerleştirir. Seyahate çıkar. Bu şair seyahatini şöyle anlatıyor: Bağdat'a giden bir kervana katıldım. Yolda bizi eşkıya çevirdi. Onlardan (.....)

(Sayfa: 134)

üzerimde kıymetli bir şey olup olmadığını sordu: - Kemerimde kırk altın var, dedim, fakat inanmadı, kendisiyle latife ediyorum zannetti. Az sonra diğer bir haydut aynı suali tekrar etti, aynı cevabı verdim, lakin bu da sözüme inanmadı. Az sonra eşkıya reisinin yanında bulunuyordum, reis sordu: - Küçük var? – İki arkadaşına söyledim ya, kemerimde kırk altın var, o da inanmıyordu, fakat altınlarımı çıkarıp gösterince hayret içinde kaldılar,

.....**NUMUNESİ:**

Acem Şairi) terkinde: “i” muzâf lahikası.

Çocuk denecek) kelimesinde: “n” meçhûl lahikası, “cek” fiili fer’i fiil) lahikası;

Yaşta) kelimesinde: “ta” mef’ûl lahikası,

Validesine) kelimesinde: “sine” muzâfın “e” li mef’ûl lahikası.

..... **DERSİ:**

TELEGRAF NASIL YAZILIR?

Telegrafta son derece ihtisar aynı zamanda vuzuh aranır. (.....) çeken pek az kelime ile muhatabına mümkün olduğu kadar çok şey (.....) mecburiyetindedir, çünkü her kelime için ücret verir. Fakat (.....) kimsenin de maksadı layıkıyla anlaması lazımdır, (.....) yerde telegraf boşuna çekilmiş olur.

(Sayfa: 135)

ADRES: Bazı büyük ticarethaneler, bankalar, gazeteler, kısa ekseriya bir kelimededen ibaret hususi telegraf adresleri kullanırlar. Adreslerini telegraf memurlarıyla tescil ettirirler, muhabere (.....)ğitlarına da ilave ederler. Fakat herkesin böyle bir telgraf adresi olmadığı için adres vazih ve kâfi tafsilatı havi olarak yazılmalıdır. Kağıdın en aşağısına da mürsel [telegrafi gönderen] kendi adresini de (.....) eder ki şayet mürselün ileyh [telegraf kendisine gönderilen] bulunmazsa telegraf idaresi kendisine iade edebilsin..

MİSAL : Küçük biraderinizin kuş palazına tutulduğundan bahis ile gelmesi için tabibe bir telegraf müsveddesi kaleme alınız.

MÜSVEDDE NUMUNESİ:

Cağaloğlu, Numero 7; Doktor Hasan Bey'e

Kardeşim kuş palazı. Derhâl teşrifiniz.

RİFAT

Kadıköy - Hünkar İmamı – 10 nomerolu hanede

TEMRİN: Küçük biraderinizin hastalanması sebebiyle seyahatinizi tehyir ettiğimize dair bir dostunuza telegraf yazınız.

(Sayfa: 136)

NİDÂ

- Hey arkadaş, baksana!
 - A! Bu da iyi! Sen kim oluyorsun?
 - Acayip! Beni tanıyamadınız mı?
 - Vay beyim vay! Sizi tanımaya mecbur muyuz?
-

DERS:

101 – Birini çağırmaq için kullandığımız kelimelerle hissiyatımızı ifadeye hizmet eden lafız ve saytlara nidâ derler. Başlıcaları şunlardır:

A! Ya! Ey! Vay! Ay! Oh! Of! Ah! Vah! Yah! Aman! Acayip! Yazık! Ne ala! Hay hay! İlh.

FÂİDE – Hususi bir maksatla dikkati celp etmek bir hissimizi bilhassa hayretimizi ifade etmek için istediğimiz zaman (nidâ işareti) kullanırız.

SUALLER: Nidâ neye derler? Başlıcaları? Nidâ işareti ne zaman kullanılır?

TEMRİN – Nidâları gösteriniz ve icap eden yerlere (nidâ işareti) kullanınız.

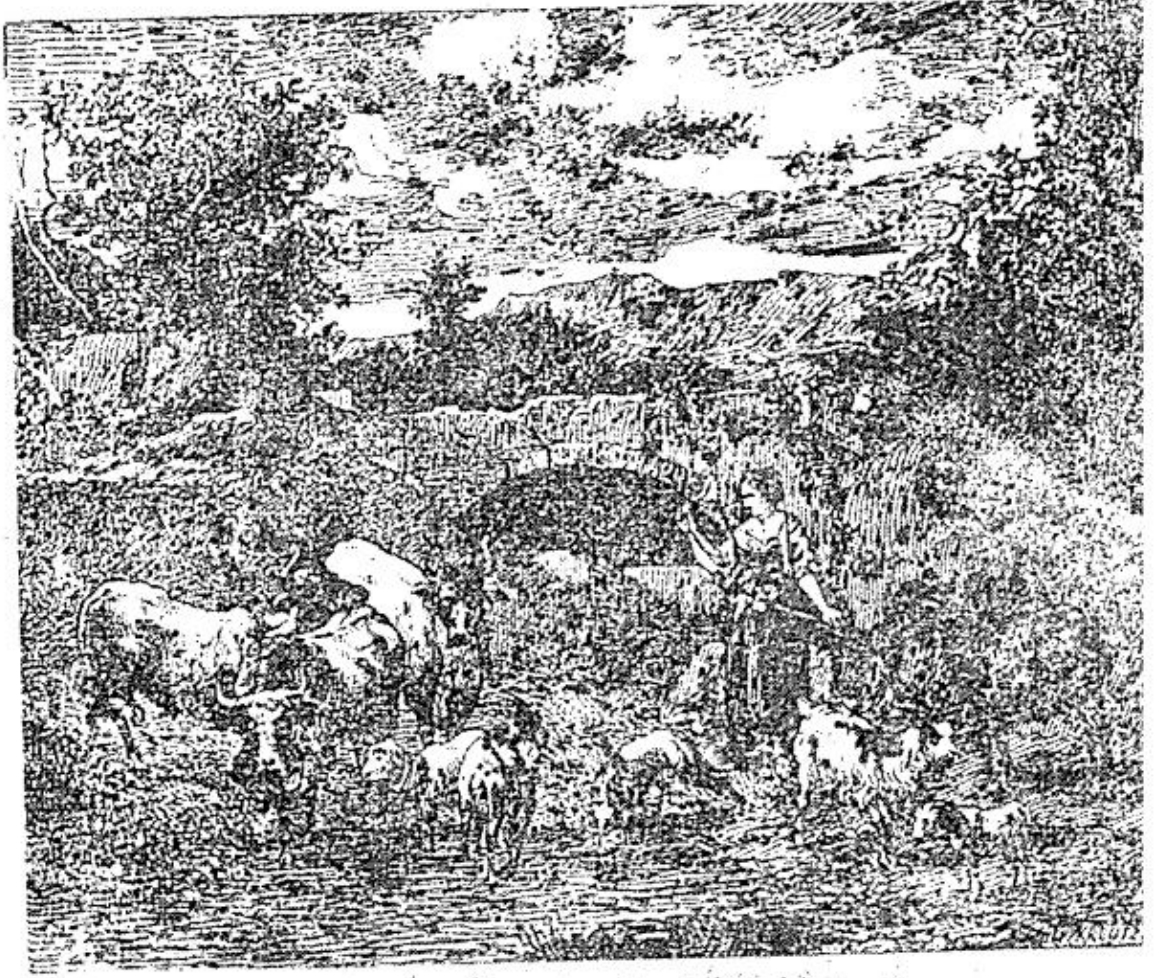
(Sayfa: 137)

SAHRÂ-YI KEBİR ASLANI

“Efendiler, hanımlar, giriniz, Sahrâ-yı Kebir’den gelen müthiş arslanı görünüz.”

Salaşın önündeki masanın üstüne çıkan bir adam bütün kuvvetiyle haykırarak halkı davet ediyordu. Birçok insan on kuruş vererek giriyordu. Avcı omuzunda çiftesiyle içeri girerken “Ah şu arslan. Ne güzel bir hedef” diye haykırdı. Arkasından gelen kürkçü demir kafese baktı: “Ah şu arslan postundan ne güzel bir kürk yapılırdı.” dedi. Arkadan gelen bir köylü kadın da tedehhüş ederek: “Aman şu canavar. Ne korkunç şey. Ormanda Allah kimseye rast getirmesin.” dedi. Elinden tuttuğu on yaşlarında görünen kızcağız ise: “Ay, ne güzel hayvan. İnsanın okşayacağı geliyor.” dedi. Onu işiten diğer bir kız da: “Ah ben de bir yanına gidebilseydim.” diye teessüf etti. Onları işiten bir oğlan çocuğu bilgiç tavrıyla: “Yanına git de görürsün, dedi, seni bir lokmada yutar.”

(Sayfa: 138)

RESİM ÜZERİNE MÜKÂLEME: Kaç kişi görüyorsunuz? Ne yapıyorlar? Nerededirler? Hangi hayvanları görüyorsunuz?

TAHRİR TEMRİNİ:

Resimde gördüklerinizi serbest olarak tasvir ediniz.

(Sayfa: 139)

TAHLİL

102- Bir ibarenin kelimelerini, lahikalarını bir bir ayırıp, (.....) vazifelerini tayin etmeye (tahlil) derler.

MİSAL: Süveyş Kanalı Akdeniz'i Şap Denizi'yle birleştirir.

TAHLİLİ:

SÜVEYŞ KANALI – İsm-i has, müfred; cümlede “birleştirir” fiilinin (.....) Türkçe izâfet terkibi hâlinde ikinci nevî izâfet, muzâf(.....) Süveyş muafin (kanalın) ismidir.

AKDENİZİ – İsm-i has, müfred; Türkçe tavsifî terkip halinde; (birleştirir) fiilinin sarîh mef'ûlü

ŞAP DENİZİYLE - İsm-i has, müfred; Türkçe izâfet terkibi..... muzâfunileyh (Şap) muzâfın (denizin) ismi; cümlede (.....) fiilinin gayrisarîh, (le) -li mef'ûlü.

BİRLEŞTİRİR- müştak fiil : (Bir) adet sıfatından, (leş) iştikak (.....) yapılmıştır; (dir) müteaddî lahikası; (ır) muzâri (.....) lahikası.

(Sayfa: 140)

103 – Tahlilde her nevî kelime hakkında bildirilmesi lazım gelen noktalar şunlardır:

İSMİN TAHLİLİNDE: 1) NEVÎ (İsm-i cins, ism-i has; ism-i tasgir; aslî müştak) 2) KEMİYETİ (Müfred, cemî); 3) VAZİFESİ (Fail, mef'ûl, muzâfunileyh)

SIFATIN TAHLİLİNDE: 1) NEVÎ (şahsî, işarî, mübhem, semaî, kıyâsi); 2)VAZİFESİ (hangi kelimeyi tavsif veya tayin ettiği)

ZAMİRİN TAHLİLİNDE: 1) NEVÎ (şahsî, işarî, mübhem; lahika halinde: mülkî,izâfî,fiili); 2)ŞAHSI (mütekellim, muhatap, gaip); 3) KEMİYETİ (müfred, cem) 4)VAZİFESİ (fail,mef'ûl,muzâfunileyh)

FİİLİN TAHLİLİNDE: 1) NEVÎ (Malum, meçhûl, müteaddî lâzım; cevherî, yardımcı; müştak; basit, mürekkeb) 2) SIYGASI (ihbâriye, şartiye, iltizâmiye, vücûbiye, emriye, masdar, fer-i fiil, raptiye); 3) ZAMANI (Hâl, muzâri, istikbâl, şuhûdi, mâzî, naklî mâzî, hikaye, rivayet); 4) ŞAHSI (mütekellim, muhatap, gaip); 5) KEMİYETİ(müfred, cemî).

ZARFIN TAHLİLİNDE: NEVÎ (Zaman, mekan, miktar, tasdik, inkar, şüphe, hâl).

(Sayfa: 141)

EDATIN TAHLİLİNDE: NEVÎ (Lahika hâlinde; izâfet, mef'ûl, cem, tasgir, iştikak, meçhûl, müteaddî; rabıt).

NİDÂLARIN TAHLİLİNDE: Nidâ olduğu söylenecektir.

TEMRİN – Aşağıdaki ibareleri tahlil ediniz.

Büyük Gazi Türk milletine rehberlik etti, vatan bu sayede istiklalini kazandı.

Vatanımızın her tarafında münbit ovalar var. Ovalarımızı büyük nehirler sular.

Memleketimizde yetişen üzümün, incirin, tütünün, tiftiğin, fındığın şöhreti büyüktür.

Türkiye'nin madenleri zengindir, fakat henüz işletilmemiştir.

CÜMLELERİN TAHLİLİ

- 1) İnsan fanidir. Allah bakidir.
- 2) Dünyada helak olmayacak hiçbir mahluk bulunmadığından herkese er geç vefat edeceğini bildirmelidir.

İZAH: (1) rakamlı cümleler kısa ve manaları tamdır. Tahlil edilirken kelimeleri hakkında ne söyleneceği görülmüştür. (2) numaralı misal uzun bir cümledir. (Bilmelidir) fiiliyle nihayet buluyor. Fakat içinde birkaç fiil daha vardır, bunların da her biri bir cümle teşkil eder; fakat bu cümleler müstakil değildir, birbirlerine bağlıdır, birbirlerini tamamlamaktadır. Bu sebepten bütün ibareyi bir (cümle) sayarsak içindeki tamamlayıcı cümlelere (kaziye) namını veririz.

DERS:

104 – Birden ziyade fiilden müteşekkil cümlelerde fiil adedince (kaziye) vardır.

Bunlardan biri, son fiil ile teşkil olunanı, aslı kaziye diğerleri tamamlayıcı kaziyelerdir. Tamamlayıcı kaziyeler cümlede muhtelif vazifeler görürler: sarih mef'ûl., gayrisarih mef'ûl, zarf olurlar veya bir ismi tavsif ederler.

(Sayfa: 143)

105 – Bir cümlenin kaziyelerini birer birer ayırıp vazifesini göster(.....) her kaziyenin fiil, fail ve mef'ûllerini ayrıca irae etmeye (..... tahlil) derler.

İKİNCİ MİSALİN TAHLİLİ:

Bu cümlede dört fiil, bu suretle dört kaziye vardır:

- 1) **Herkes bilmelidir:** Aslî bilmelidir: (Herkes fail, bilmelidir fiil);
- 2) **Er geç vefat edeceğini:** Tamamlayıcı kaziye, sarîh mef'ûl herkes fail, vefat edecek fiil, er geç zarf);
- 3) **Hiçbir mahluk bulunmadığından:** Tamamlayıcı kaziye, “den” li sarîh mef'ûl (Hiçbir mahluk fail, bulunmadığından fiil)
- 4) **Helak olmayacak:** Tamamlayıcı kaziye, mahluku tavsîf ve tayin eder (Kıyâsi fiilî sıfat mevsufu mahluk).

(Sayfa: 144)

TEMİRİN – Aşağıdaki cümlelerin nahvî tahlilini yapınız.

- (1) İlbaharda çok yağmur yağdığı için yazlık ekinler iyi gelişti.
- (2) Yalancılardan kimse hoşlanmadığı için doğruluktan ayrılmamaya gayret ediniz
- (3) Tayyare asrında kağrı arabasıyla terakki temin edilemeyeceğinden, dünyada tabii servet itibariyle misali bulunmayan güzel memleketimizi demir yollar ağıyla örtmeye çalışmalıyız.

KAYNAKÇA

- ARICI, Ali Fuat. (2010). *Türkçe Öğretiminde Kullanılan Strateji-Yöntem ve Teknikler*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 7 (1), 299-307.
- ASLAN, Erdal. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları*. Eğitim ve Bilim Dergisi. 35(158), 1-17.
- ASLAN, Erdal. (2011). *1924 İlk Mektepler Müfredat Program*. İlköğretim Online. 10(2), 717-734.
- AYTAŞ, Gıyasettin ve ÇEÇEN, M.Akif. (2010). *Ana Dil Öğretiminde Dil Bilgisi Öğretiminin Yeri ve Önemi*. Türklük Bilimi Araştırmaları. (27), 77-89.
- BALCI, Ahmet. (2010). *1338 (1922) İlköğretim Türkçe Dersi Programı*. Türklük Bilimi Araştırmaları. (27), 111-119.
- BALCI, Ahmet. (2012). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi*. ÖZBAY, Murat. (Editör). *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, s.1- 46.
- BUDAK, Çiğdem. (2010). *Türkiye'de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların Türkiye'de İlkokul Programlarına Olan Etkisi (1923-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar. (2007). *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı- Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÇİÇEK, Mehmet ve ALCELLAT, Nesibe. (2014). *İlköğretim Türkçe Dersi Kitaplarındaki Türkçe Yanlıları ve Eksiklikler Üzerine Bir İnceleme*. Ana Dili Eğitimi Dergisi. 2(4), 120-134.
- ERDEM, İlhan. (2012). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi*. ÖZBAY, Murat. (Editör). *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, ss.1- 46.
- İLHAMİ, S. (1927). *Son Türkçe Sarf*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- KARAHAN, Leyla. (2014). *Ahmet Cevat Emre'nin Dil Bilgisi Öğretimiyle İlgili Görüşleri*. DEMİR, Nurettin ve YILDIRIM, Faruk. (Editörler). *Prof. Dr. Mustafa Özmen Armağanı*. Adana. Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, ss.2017-212.
- KARASAR, Niyazi. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (28.Basım). İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

KILIÇ, Recep. (2014). *Ahmed Rasim'in "Yeni Sarf Dersleri" Adlı Eserlerinin Metin Çevirisi ve Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

KURUDAYIOĞLU, Mehmet. (2003). *Konuşma Eğitimi ve Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler*. Türklük Bilimi Araştırmaları. (13), 287-309.

KUTLUBAY, Hümevra. (2015). *1928'den Günümüze Kadar Türkçe Öğretimi Programlarında Dil Bilgisi Öğretiminin Durumu*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

ONAN, Bilginer. (2012). *Dil Bilgisi Öğretiminde Temel İlkeler ve İzlenen Aşamalar*. ÖZBAY, Murat. (Editör). *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, s.71- 46.

SARIKAYA, Bünyamin. (2017). *Türkçe Öğretiminde Görsel Okuma*. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 5(3), 779-796.

TEMİZYÜREK, Fahri ve BALCI, Ahmet. (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programı*. (1). Ankara: Nobel Yayınları

TOPUZKANAMIŞ, Ersoy. (2011). *Müeyyiretü'l Ulûm'da Dil Bilgisi Öğretimi*. Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları, 1(1), 3-13.

ZORBAZ, Kemal Zeki. (2012). *Yazma Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*. ÖZBAY, Murat. (Editör). *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, ss.263-278.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1

(01.03.2019)

<https://www.peramezat.com/urun/s-ilhami-son-turkce-elifba-1928-64-sayfa>

(01.03.2019)